

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK BİLİM DALI

LİSEYE DEVAM EDEN ERGENLERİN RİSK ALMA
DAVRANIŞLARI İLE MÜKEMMELİYETÇİLİK
DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Nadire DENİZ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
DOÇ. DR. HÜSEYİN IZGAR

Konya- 2011

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin

Adı Soyadı	NADİRE DENİZ
Numarası	085216051006
Ana Bilim / Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri ABD / Psikolojik Danışma Ve Rehberlik BD.
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tezin Adı	Liseye Devam Eden Ergenlerin Risk Alma Davranışları İle Mükemmeliyetçilik Düzeyleri Arasındaki İlişki

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

(İmza)

AAŞ

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nadire SARISAMAN DENİZ	
	Numarası	085216051006	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Eğitim Bilimleri / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Hüseyin İZGAR	
Tezin Adı	Liseye Devam Eden Öğrencilerin Risk Alma Davranışları ile Mükemmeliyetlilik Düzeyleri Arasındaki İlişki		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Liseye Devam Eden Öğrencilerin Risk Alma Davranışları ile Mükemmeliyetlilik Düzeyleri Arasındaki İlişki* başlıklı bu çalışma 21.10.2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Doç. Dr. Hüseyin İZGAR	Danışman	
Yrd. Doç. Dr. Selhattin ANŞAROĞLU	Üye	
Yrd. Doç. Dr. Muhittin ÇALIŞKAN	Üye	

ÖNSÖZ

Her birey, hayatı boyunca belli dönemlerden geçer ve bu dönemin getirdiği olumlu ve olumsuz etkenlerle gelişimini devam ettirir. Bu dönemlerden biri çocukluktan yetişkinliğe geçiş aşamasını kapsayan ergenliktir. Ergenlik, bireyin fizyolojik, psikolojik, sosyal, bilişsel, duygusal, cinsel anlamda değişim ve gelişimler yaşadığı, bu gelişimler doğrultusunda kimliğini ve benlik kavramını oluşturduğu bir dönemdir. Kimlik oluşumu sırasında ergenler gelişim dönemlerinin özelliği olan ben-merkezliliğin de etkisiyle çok daha kolay riskli davranışlarda bulunabilmektedirler. Risk alma davranışı ergenlik döneminde artış gösteren bir davranış olarak bilinmektedir. Öyle ki risk alma davranışı kuramları da ergenlik kuramlarından hareketle ortaya çıkmıştır. Gerek ülkemizde gerek yurt dışında ergenlik dönemindeki bireylerin risk alma davranışlarını açıklamaya, tanımlamaya, bu davranışların altında yatan etmenleri açıklamaya yönelik pek çok araştırma bulunmaktadır.

Bende tez konusu belirleme aşamasında Türkiye gibi genç nüfus oranı yüksek olan bir ülkede risk alma davranışlarının incelenmesi gereken bir konu olduğunu düşündüm. Gündelik yaşantılarımızda da ergenlerin riskli davranışlarına sık sık rastlamaktayız. Okullarda yaşanan olaylar, gazetelerde gençlerin riskli davranışlarını içeren haberler, sokaklarda şahit olduğumuz riskli davranışlar ve yaptığım literatür incelemeleri, bende risk alma konusunda çalışmalar yapılması gerektiğini düşündürdü.

Bununla birlikte bir kişilik özelliği olarak mükemmeliyetçiliğin olumlu veya olumsuz yönde risk alma davranışı ile bir ilişkisi olup olmadığını merak ettim. Çünkü mükemmeliyetçi insanlar çoğu zaman belirledikleri yüksek standartlara ulaşabilmek için çok fazla çabalarlar ve bu yolda bazı riskler de alabilecekler. Normal ve uyumlu mükemmeliyetçi insanlar yapıcı riskler alabilirler ancak olumsuz riskli davranışlarla mükemmeliyetçilik arasındaki ilişkiyi ve bunun ergenlerdeki yansımalarının araştırılması gerektiğini düşündüm.

Bu çalışma ergenlerde risk alma ve mükemmeliyetçilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi bazı değişkenler açısından inceleyerek akademik anlamda literatüre yeni bulgular kazandırmak amacıyla yapılmıştır.

Araştırmamın her aşamasında, görüş ve önerileriyle beni yönlendiren, ilgisi ve desteğiyle her zaman yanımda olan değerli tez danışmanım Doç. Dr. Hüseyin İzgar'a; verilerin istatistiksel analizini özveriyle yapan sayın Doç. Dr. Halil Taşkın'a; yüksek lisans eğitimim süresince bana verdikleri nitelikli eğitim için, Prof. Dr. Ömer Üre'ye, Prof. Dr. Ali Murat SÜMBÜL'e, Doç. Dr. Engin DENİZ'e, Doç. Dr. Erdal HAMARTA'ya, Yrd. Doç. Dr. Nurten SARGIN'a ve Yrd. Doç. Dr. Abdullah SÜRÜCÜ'ye teşekkür ederim.

Verilerin girilmesi aşamasında gönüllü bir şekilde yardımını esirgemeyen arkadaşım Emine DURSUN ve Hacer NAVRUZ'a, tezimin en sıkıntılı zamanlarında bana evinin kapılarını açarak uygun çalışma ortamı sağlayan can dostum Bedia AKÇAY'a, çalışmalarım boyunca manevi desteğini esirgemeyen, beni her zaman motive eden dostlarım Bayram ÖZÇELİK ve Nesrin ÇALIŞKAN'a çok teşekkür ediyorum.

Tezimin her aşamasında hiçbir fedakârlıktan kaçınmadan gece gündüz benimle birlikte koşturan, tezimde ve hayatımda tökezlediğim her an beni desteğiyle yeniden ayağa kaldıran hayat arkadaşım sevgili eşim Yıldırım DENİZ'e sonsuz teşekkür ediyorum.

Son olarak; hayatımın her aşamasında, her zorluğumda, her başarımda, her türlü kararımdayanımda olan, bana hep güvenen, sevgisini ve desteğini esirgemeyen sevgili ailem, annem Dudu SARISAMAN'a babam Sadık SARISAMAN'a, kardeşlerim Ümmügülüm ve Mervenur SARISAMAN'a teşekkür ederim. İyi ki varsınız...

Nadire DENİZ

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı **Nadire DENİZ**

Numarası **085216051006**

Ana Bilim / **Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı / Psikolojik Danışma**
Bilim Dalı **Ve Rehberlik Bilim Dalı**

Programı **Tezli Yüksek Lisans** **Doktora**

Tez Danışmanı **Doç. Dr. Hüseyin İzgar**

Tezin Adı **Liseye Devam Eden Ergenlerin Risk Alma Davranışları İle
Mükemmeliyetçilik Düzeyleri Arasındaki İlişki**

ÖZET

Risk alma davranışı ergenlik dönemindeki gençlerin gelişimsel özelliklerinin bir yansıması olarak ergenlerin yaşamında yaygın ve etkili olmaktadır. Mükemmeliyetçilik de bir kişilik özelliği olarak risk alma davranışının gösterilmesi ile olumlu veya olumsuz yönde etkilidir.

Bu araştırmada liseye devam eden ergenlerin risk alma davranışları ile mükemmeliyetçilik düzeylerinin cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, annenin eğitim durumu, ailenin gelir seviyesi ve kardeş sayısı gibi bağımsız değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığının ortaya çıkartılması amaçlanmıştır.

Araştırmanın genel evrenini Konya İl merkezinde 2010 – 2011 eğitim öğretim yılında liseye devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem grubu Konya merkez ilçelerinde liseye devam eden öğrencilerden tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 660 öğrenciden oluşmaktadır.

Araştırma öğrencilere uygulanan, kişisel bilgi formu, Ergenlerde Risk Alma Ölçeği (Kıran, 2002) ve Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği (Taşdemir, 2004) kullanılarak elde edilen verilerle yürütülmüştür.

Verilerin değerlendirilmesinde ve hesaplanmış değerlerin bulunmasında SPSS 16.0 istatistik paket program kullanılmıştır. Veriler ortalama, standart sapma, yüzde ve frekanslar verilerek özetlenmiştir. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediği One-Sample Kolmogorov-Smirnov testi ile test edilmiş ve verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Veriler normal dağılım gösterdiği için gruplar arasındaki farklılığın tespiti için bağımsız gruplarda t testi, ANOVA testi ve Tukey testi kullanılmıştır. Öğrencilerin mükemmeliyetçilik özellikleri ile risk alma özellikleri arasındaki ilişkinin anlamlılık düzeyi ise pearson korelasyon analizi ile test edilmiştir. Bu çalışmada hata düzeyi 0.05 olarak alınmıştır.

Araştırmada liseye devam eden öğrencilerin risk alma davranışlarının cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği ancak annenin eğitim düzeyi, ailenin gelir seviyesi ve kardeş sayısı değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmüştür. Erkek öğrencilerin madde kullanımı ile ilgili risk alma puan ortalamaları kadın öğrencilerin madde kullanım ile

ilgili risk alma puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur. Bunun yanında 11. sınıf öğrencilerin tüm alt boyutlarda puan ortalamaları diğer sınıflardaki öğrencilerden yüksek bulunmuştur. Ayrıca düz liseye devam eden öğrencilerin meslek lisesine devam eden öğrencilere oranla toplumsal konumla ilgili risk alma puan ortalamaları daha yüksektir.

Araştırmada liseye devam eden öğrencilerin mükemmeliyetçilik düzeylerinin sınıf düzeyi, okul türü, annenin eğitim seviyesi, ailenin gelir seviyesi değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği ancak cinsiyet ve kardeş sayısı değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştiri ile risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumlama ile ilgili risk alma ve trafikle ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Risk alma, Mükemmeliyetçilik

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

	Adı Soyadı	Nadire DENİZ	
	Numarası	085216051006	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Major Field Of Educational Sciences Department Of Psychological Counseling And Guidance	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	Doktora
Öğrencinin	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Hüseyin İzgar	
	Tezin Adı	The Relationship Between The Adolescents' –Who Have Studied İn High School- Behaviour Of Risk Taking And Their Level Of Perfectionism	

ABSTRACT

The attitude of taking risk is wide and effective in adults' life as a reflection of progressive characteristics of youths in adolescence. Perfectionism is also effective either positively or negatively as a characteristic of personality with the showing of taking risk attitude.

In this research, to find out whether taking risk attitudes and perfectionism levels of adults who continue their high school education vary or not according to independent variables such as sex, class level, type of school, education level of mother, level of income of the family and number of siblings is targeted.

The general universe of this research is consisted of students who continue their high school education in centre of Konya city. Sampling group of the research is consisted of students who continue their high school education in central districts of Konya who are chosen by means of random sample among 660 students.

This research has been carried out with data gathered by using personal information, measure of taking risk in adults (Kıran, 2002) and measure of multidimensional perfectionism (Taşdemir, 2004)

SPSS 16.0 statistical package programme is used in order to evaluate the data and to find calculated values. The data are summarized by imputing average, standard deviations, percentage and frequencies. The fact that whether the data show normal distribution or not is tested with One-Sample Kolmogorov-Smirnov and it is determined that the data show normal distribution. Because of the fact that the data show normal distribution, in order to determine the difference between groups, T test, ANOVA test and Tukey tests are used for independent groups. The relationship between the characteristics of perfectionism of students and taking risk attitudes, is tested by pearson correlation. Error rate is considered as 0.05 in this research.

In this research, the attitude of taking risk of the students shows difference at a meaningful level according to sex, class level and type of school but doesn't show difference according to type of school, education level of mother, level of income of the family and number of siblings. Average points of taking risk related to use of drug in male students are found higher than average points of taking risk related to

use of drug in female students. In addition to this, eleventh grade students' average points are found higher than other grades in all subdimensions. Furthermore, students who continue high school have higher average points in taking risk related to social position than the students who continue their vocational high school.

In this research, it is determined that the levels of perfectionism of students who continue their high school education show difference at a meaningful level according to variables such as class level, education level of mother, income level of the family, however don't show difference at a meaningful level according to variables such as sex and number of siblings.

It is determined that there is statically meaningful and negative relation between familial criticism which is subdimension of perfectionism, social positioning that is subdimension of taking risk and taking risk related to traffic in high school students who participated in this research.

Key words: Adolescence, Taking risk, Perfectionism

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	x
İÇİNDEKİLER.....	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xv
EKLER LİSTESİ.....	xx
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
1.2. ALT PROBLEMLER.....	6
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	7
1.4. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI.....	8
1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	8
1.6. TANIMLAR.....	9
BÖLÜM 2.....	10
1. ERGENLİK DÖNEMİ İLE İLGİLİ KURAMSAL GÖRÜŞLER.....	10
1.1. ERGENLİKTE GELİŞİM.....	13
1.1.1. Bedensel Gelişim.....	13
1.1.2. Bilişsel Gelişim.....	14
1.1.3. AHLAKİ GELİŞİM.....	15
1.1.4. Sosyal ve Duygusal Gelişim.....	16
1.2. ERGENLİK DÖNEMİ BİR FIRTINA VE STRES DÖNEMİ MİDİR?.....	17
1.3. ERGENLİK KURAMLARI.....	19
1.3.1. Yineleme Kuramı.....	19
1.3.2. Psikoanalitik Kuram.....	19
1.3.3. Psikososyal Gelişim Kuramı.....	20
1.3.4. Sosyal Gelişimsel Kuram.....	20
1.3.5. Bilişsel Gelişim Kuramı.....	21
1.3.6. Ergen Benmerkezliliği.....	21
1.3.7. Kültürel Antropoloji.....	22
1.3.8. Sosyal Öğrenme Kuramı.....	23
1.3.9. Ekolojik Kuram.....	25
2. RİSK ALMA DAVRANIŞI İLE İLGİLİ KURAMSAL GÖRÜŞLER.....	26

2.1. RİSK ALMA DAVRANIŞININ TANIMI	26
2.2. RİSK VE RİSK ALTINDA OLMA	30
2.2.1. Risk	31
2.2.2. Risk Altında Olma	32
2.3. RİSK ALTINDA OLMAYI YARATAN ETKENLER	35
2.3.1. Genetik Etkenler	35
2.3.2. Ailesel Etkenler	35
2.3.3. Çevresel Etkenler	36
2.3.4. Psikolojik Etkenler	36
2.3.5. Göç	37
2.3.6. Diğer Etkenler	37
2.4. RİSK ALMA DAVRANIŞI KURAMLARI	37
2.4.1. Bilişsel Nedenleri Açıklamayı Hedefleyen Kuramlar	37
2.4.2. Sosyal Öğrenme Sürecini İçeren Kuramlar	40
2.4.3. Sosyal Bağlanma Ve Geleneksel Bağlanma Kuramları	41
2.4.4. Kişilerarası Özelliklerin Etkilerini İnceleyen Kuramlar	44
2.4.5. Bütünleştirici Kuramlar	46
2.4.6. Davranışsal Aile Sistemi Modeli	50
2.5. Risk Alma Davranışı Yaklaşımları	52
2.5.4. Hümanistik Yaklaşım	59
2.6. BİYOPSİKOSOSYAL MODEL	60
3. MÜKEMMELİYETÇİLİK İLE İLGİLİ KURAMSAL GÖRÜŞLER	62
3.1. MÜKEMMELİYETÇİLİK İLE İLGİLİ TANIMLAR	62
3.2. MÜKEMMELİYETÇİLİĞİN OLUŞUMU	68
3.3. MÜKEMMELİYETÇİLİĞİN BOYUTLARI	74
3.3.1. Tek Boyutlu Mükemmeliyetçilik ve Ölçümleri	74
3.3.2. Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik	74
3.4. MÜKEMMELİYETÇİLİĞİN ETKİLERİ	78
3.4.1. Mükemmeliyetçiliğin Doğrudan Etkileri	78
3.4.2. Mükemmeliyetçiliğin Dolaylı Etkileri	79
3.5. Mükemmeliyetçilik Modelleri	79
3.5.1. Sosyal Beklentiler Modeli	79
3.5.3. Sosyal Reaksiyon Modeli	80
4. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	81
4.1. RİSK ALMA DAVRANIŞI İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR	81
4.2. MÜKEMMELİYETÇİLİK İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	89

BÖLÜM 3	99
YÖNTEM	99
1. ARAŞTIRMA MODELİ	99
2. EVREN VE ÖRNEKLEM	99
3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	100
3.1. Ergenlerde Risk Alma Ölçeği (ERAÖ)	101
3.2. Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği	103
4. VERİLERİN TOPLANMASI	104
5. VERİLERİN İSTATİSTİKSEL ANALİZİ VE YORUMLANMASI	105
BÖLÜM 4	108
BULGULAR	108
BÖLÜM 5	148
1. TARTIŞMA VE YORUM	148
BÖLÜM 6	162
1. SONUÇ:	162
2. ÖNERİLER:	165
KAYNAKÇA	167
EKLER	177
ÖZGEÇMİŞ	182

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Araştırmanın örneklemini oluşturan öğrencilerin okulları ve okullara göre öğrenci sayıları.....	100
Tablo 2: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin cinsiyetlere göre frekans ve yüzde (%) dağılımı.....	106
Tablo 3: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre frekans ve yüzde (%) dağılımı.....	106
Tablo 4: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin okul türlerine göre frekans ve yüzde (%) dağılımı.....	106
Tablo 5: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin anne eğitim durumlarına göre frekans ve yüzde (%) dağılımı	107
Tablo 6: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin aile gelir seviyelerine göre frekans ve yüzde (%) dağılımı	107
Tablo 7: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin kardeş sayılarına göre frekans ve yüzde (%) dağılımı	107
Tablo 8: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği'nin alt boyutlarına ilişkin puanların cinsiyete göre t testi sonuçları.....	108
Tablo 9: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği'nin alt boyutlarına ilişkin puanların cinsiyete göre t testi sonuçları.....	109
Tablo 10: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre risk alma davranışı alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları	110
Tablo 11: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği'nin sınıf düzeyine göre ANOVA sonuçları.....	110
Tablo 12: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği'nin sınıf düzeyine göre Tukey testi sonuçları.....	111
Tablo 13: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre mükemmeliyetçilik alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları	112

Tablo 14: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği'nin sınıf düzeyine göre ANOVA sonuçları.....	113
Tablo 15: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği'nin sınıf düzeyine göre Tukey testi sonuçları.....	114
Tablo 16: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin okullara türlerine göre risk alma davranışı alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları.....	115
Tablo 17: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği'nin okul türlerine göre ANOVA sonuçları.....	115
Tablo 18: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği'nin okul türlerine göre Tukey testi sonuçları.....	116
Tablo 19: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin okul türlerine göre mükemmeliyetçilik alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları	117
Tablo 20: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği'nin okul türlerine göre ANOVA sonuçları.....	118
Tablo 21: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği alt boyutlarından düzen, hatalara aşırı ilgi ve davranışlardan şüphe alt boyutlarının okul türlerine göre Tukey testi sonuçları.....	119
Tablo 22: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği alt boyutlarından aile beklentileri, ailesel eleştiri ve kişisel standartlar alt boyutlarının okul türlerine göre Tukey testi sonuçları.....	120
Tablo 23: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin anne eğitim durumlarına göre risk alma davranışı alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları	121
Tablo 24: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği'nin anne eğitim durumuna göre ANOVA sonuçları.....	122
Tablo 25: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin anne eğitim durumlarına göre mükemmeliyetçilik alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları.....	123
Tablo 26: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği'nin anne eğitim durumuna göre ANOVA sonuçları.....	124

Tablo 27: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği'nin anne eğitim durumuna göre Tukey testi sonuçları.....	125
Tablo 28: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin aile gelir seviyelerine göre risk alma davranışı alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları	126
Tablo 29: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği'nin aile gelir seviyelerine göre ANOVA sonuçları.....	127
Tablo 30: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin aile gelir seviyelerine göre mükemmeliyetçilik alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları	128
Tablo 31: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği'nin aile gelir seviyelerine göre ANOVA sonuçları.....	129
Tablo 32: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphe ve ailesel eleştiri alt boyutlarının aile gelir seviyelerine göre Tukey testi sonuçları.....	130
Tablo 33: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin kardeş sayılarına göre risk alma davranışı alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları	132
Tablo 34: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği'nin kardeş sayılarına göre ANOVA sonuçları.....	133
Tablo 35: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin kardeş sayılarına göre mükemmeliyetçilik alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları	134
Tablo 36: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği'nin kardeş sayılarına göre ANOVA sonuçları.....	135
Tablo 37: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....	136
Tablo 38: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....	136

Tablo 39: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphe alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....137

Tablo 40: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından aile beklentileri alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....137

Tablo 41: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştiri alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....138

Tablo 42: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından kişisel standartlar alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....138

Tablo 43: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....139

Tablo 44: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....140

Tablo 45: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphe alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....140

Tablo 46: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından aile beklentileri alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....141

Tablo 47: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştiri alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....141

Tablo 48: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından kişisel standartlar alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....142

Tablo 49: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....143

Tablo 50: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....143

Tablo 51: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphe alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....144

Tablo 52: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından aile beklentileri alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....144

Tablo 53: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştiri alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....145

Tablo 54: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından kişisel standartlar alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü.....145

Tablo 55: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik düzeyleri ile risk alma davranışları arasındaki ilişki.....146

EKLER LİSTESİ

Ek. 1: Kişisel Bilgi Formu	177
Ek. 2: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği	178
Ek.3: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği.....	181

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın temelini oluşturan problem durumu ve alt problemler açıklanmıştır. Ardından araştırmanın amacı ve önemi açıklanmış ve araştırma ile ilgili sayıtlılar, sınırlılıklar ve önemli bazı tanımlar verilmiştir.

1.1 Problem

Birey, çocukluğundan yaşlılığına kadar gelişen yaşam çizgisi üzerinde birbirinden farklı gelişim dönemlerinden geçer ve bu dönemler içerisinde birbiriyle aynı olmayan fizyolojik ve psikolojik bazı özellikler gösterir. Bu bağlamda yaşam çizgisini dikkate alarak bireyin hayatını genel hatlarıyla; çocukluk, ergenlik/gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi ana gelişim dönemlerine ayırarak incelemek mümkündür. Ancak genel olarak böyle bir sınıflama yapılmasına rağmen inceleme konusu “insan” olunca, sözü edilen gelişim periyotlarının başlangıç ve bitiş anlamında kesin olarak yaş sınırlamasını yapmak oldukça güçtür. Fakat bilimsel çalışmaların getirdiği zorunluluk nedeniyle özellikle gelişim psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda, bu bağlamda gelişim dönemleriyle ilgili her bir dönemin kendi içinde aynı olmasa da birbirine yakın yaş sınırlamaları yapılmıştır (Koç, 2004: 232).

Ergenlik dönemi, fiziksel ve duygusal süreçlerin yol açtığı cinsel ve psikososyal olgunlaşma ile başlayan ve bireyin bağımsızlığını, kimlik duygusunu ve sosyal üretkenliğini kazandığı zaman sona eren bir dönemdir (Derman, 2008: 19). Ergenlik dönemi, değişik açılardan ele alınıp incelenebilir. Yapılan çalışmalarda ergenliğe, fizyolojik gelişim, toplumsal etkiler, ekonomik kararlılık ya da duygusal gelişim gibi farklı boyutlardan yaklaşılmış ve genellikle söz konusu dönem, fizyolojik olgunlaşmayı da içeren bir yaklaşımlar bileşimi olarak ele alınmıştır (Koç, 2004: 232). Bu dönem bilişsel, biyolojik, psikolojik, ahlaki ve sosyal anlamda gelişim ve değişimlerle karakterize edilmektedir.

Ergenlik, bireyin çocukluk döneminden çıkmaya başladığını gösteren fizyolojik değişimlerle başlar. “Çocukluğun sonu ile ergenliğin başlangıcı arasındaki bireyin cinsel olarak olgunlaşmaya başladığı görece kısa süre –bir ya da iki yıl- erinlik olarak bilinir. En hızlı büyüme ve gelişim dönemlerinden biri erinliktir” (Gander ve Gardiner, 2004: 444).

Bu değişimler bireyden bireye değişiklik gösterirken yine etkileri de kişiye göre değişir. Bu dönemde ergenler tüm dikkatlerini dış görünüşlerine verirler ve bedenlerindeki değişimlerle beraber bedenlerini kabul ederlerse olumlu bir beden imgesine sahip olduklarından bu dönemi sağlıklı bir şekilde geçirirler. Ancak, kendi bedenlerine dair olumsuz düşünceleri çok fazlaysa ve kendi edenlerinden rahatsızlık duyuyorsa olumsuz bir beden imgesi geliştirdiklerinden başta kendi bedenleri olmak üzere toplumsal yaşamdan a uzaklaşmaya başlarlar. Bu dönemde önemli olan kendimizi olumlu ve olumsuz tüm yönlerimizle kabul edip olumlu yönlerimize odaklanmak olmalıdır.

Ergen, vücudundaki hızlı değişimlerle beraber duygusal dünyasında da hızlı değişimler yaşamaya başlar. Genel duygusal durumları çok küçük bir olay veya durumla karşılaştığında bir anda alt üst olabilir. Bu dönemde özellikle karşı cinsle arkadaşlık kurma isteği, yalnız kalma isteği, çekingenlik, heyecan arama gibi özellikler baskın gelmektedir.

Ergenlik döneminde bilişsel anlamda da gelişim gözlenmektedir. Piaget’e göre ergenlikte birey somut düşünceden soyut düşünmeye geçer. Bu da ergenin mantıksal çözümler yapmasını, çok yönlü düşünebilmesini, var olan durumlardan yorumlar yapabilmesini ve öngöründe bulunabilmesini sağlamaktadır.

Bunların yanında ergenlerde kendi düşüncelerine çok fazla önem verme eğilimi vardır. “Elkind (1967), ergenlik döneminde ergenlerin, yaşadıkları bedensel ve cinsel değişimlere duyarlılığın onları kendileri hakkında bilinçli kıldığını düşünmektedir. Ergenler, yanlış bir biçimde çevrelerindeki insanların ‘onların davranışları ve görünümüyle onlar kadar saplantıyla ilgilendiklerini’ ve her zaman ilginin odağı olduklarını kabul etmeye başlarlar. Ergenler gittikçe kendi yarattıkları

bir seyirci kitlesiyle çevrilirler. Elkind buna düşsel seyirciler adını vermektedir. Ergenler yanlış bir biçimde spot ışıkları altında olduklarına inandıkları için, benlik bilinci artar ve ergenler kendilerine hayran olma ile kendilerini eleştirme arasında gidip gelirler” (Gander ve Gardiner, 2004: 467).

Ergen düşüncesinde Elkind’in tanımladığı diğer bir öge ise kişisel efsanedir. Ergenlerin kendilerine gerçekçi olmayan bir önem vermeleri kendilerini özgün olarak düşünmelerine yol açar ve kendilerini öyle farklı görürler ki asla onların başına kötü bir şey gelmeyecektir. Bu ‘bana bir şey olmaz’ düşüncesi bu yaş grubundaki insanlar arasında pervasızca riske atılmanın çoğunu açıklamaktadır (Arnett,1991; Akt: Morris, 2002: 375)

Ergenlik, bireyin gelişimin olumlu olması için fırsatlar sağlayan bir dönemdir. Ancak, bireylerin riskli davranışlara en fazla katıldıkları dönem olduğu da unutulmamalıdır. Riskli davranışlara katılma ile ergenler önemli tehlikelerle karşı karşıya gelebilir. Bu da çoğu zaman içinde bulunulan yaş, gelişim özellikleri, sosyal çevre ve arkadaş gruplarıyla ilgilidir.

Risk çocuğun ya da gencin sosyal ve psikolojik gelişimini engelleyebilecek etkenlerin tümüdür. Riskli davranışlar çocukların ve gençlerin iyilik hallerini tehdit eden ve sorumlu bir yetişkin olma potansiyellerini sınırlayan istemli davranışlardır. Örneğin; şiddet eğilimi gösterme ya da sık sık kavga etme, yoğun ve düzenli alkol ya da madde kullanımı, evden kaçma riskli davranışlardandır. Riskli davranışlar, sadece bir kez yapılmış davranışları ve denemeleri olan çocuk ve gençleri kapsamaz. Düzenli ve oturmuş bir biçimi olan, birden fazla yaşanmış davranışların riskli davranışlar olarak ele alabiliriz. Ancak bazı davranışların bir kez dahi yapılmış olması risk olarak kabul edilebilir. Bu nedenle riskli davranış ve risklerin tanımını iyi yapmak gerekir (Ögel vd., 2007: 13).

Risk alma davranışı çok yönlü bir davranış biçimidir ve bireyin bilişsel, fiziksel, duygusal, psikososyal gelişiminden etkilenerek gelişen veya gelişmeyen bir davranıştır.

Risk alma ergenlik döneminde artış gösteren bir davranıştır. Bu nedenle, gelişim psikolojisinde son yıllarda üzerinde çalışılan önemli konulardan biridir. Risk alma davranışı ergenliğin sonlarında ve yetişkinliğe geçişle daha da artmaktadır. Risk alma ile ilgili kuramsal ve görgül araştırmalarda erken ve geç ergenlik döneminde bireylerin risk alma davranışlarında bir artışın olduğu görülmektedir. Lightfoot'a göre, risk alma davranışı "istemli, amaçsal ve hedefe yönelik zarar potansiyeli taşıyan davranışlar" olarak tanımlanmaktadır. Ergenlerin riskli davranışlarda bulunması onların yaşamlarını tehlikeye soktuğu gibi, risk almanın ergenlerin yaşamlarında kendilerini ispat etme ve geliştirme, özerklik kazanma gibi olumlu gelişimsel etkileri de söz konusudur (Çok vd., 2006: 18).

Risk almanın çok farklı tanımlarına rastlamakla beraber gelişim psikolojisinin penceresinden baktığımızda risk almanın olumlu ve olumsuz bir yönü olduğunu görebilmekteyiz. Bu da olumlu risk alma ve olumsuz risk alma tanımlarını ortaya çıkarmaktadır.

Ergenlik döneminde girişilen olumsuz sonuçlara neden olan riskli davranışlar arasında madde kullanma, hızlı ve ehliyetsiz araba kullanma, korunmasız cinsel ilişkiye girme, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara yakalanma, okuldan/evden kaçma, hırsızlık gibi suçları sıralamak mümkündür. Bu davranışlar, sağlık, akademik, eğlence alanlarında görülmekte ve ergenin yaşamında zorluklara neden olmaktadır. Öte yandan, olumlu olarak değerlendirilen riskli davranışlar bireyin kapasitesini görmesini, ilgilerini ortaya çıkarmasını ve birtakım yaşantılarıyla deneyim kazanmasını sağlamaktadır (Çok vd., 2006: 18).

Bunun yanında mükemmeliyetçilik de risk alma davranışı gibi araştırmacıların odak noktası olmuş bir konudur. Mükemmeliyetçilikte aşırı derecede yüksek ve gerçekçi olmayan hedeflere ulaşma üzerinde yoğunlaşma ile kendini yenilgiye uğraticı bir dizi düşünceler ve davranışlara sevk eden bir yapı söz konusudur. Mükemmeliyetçilik eğilimleri büyük ölçüde sevgi, kabul görme ve onaylanma gereksinimi ile başlamaktadır. Mükemmeliyetçi bireyler sevgi ve onaylanma gereksinimleri bağlamında, diğerlerinin bakış açıları, istek ve gereksinimlerine karşı duyarlılık gösterememekte; benmerkezci düşünce biçimlerinden ötürü, değişimin

diğer bireylerce gerçekleştirilmesini beklemektedirler. Bu eğilimleri onların kişilerarası ilişkilerinde başarısız olmalarına neden olmaktadır (Flett, Hewitt ve Singer,1995; Akt: Erözkan, 2008: 77).

Risk alma davranışının olumlu ve olumsuz risk alma olarak ayrıldığı gibi mükemmeliyetçilik de olumlu ve olumsuz mükemmeliyetçilik olarak ayrılmaktadır. Mükemmeliyetçiliğin olumlu ve olumsuz olmak üzere iki boyutu vardır ve olumlu ve olumsuz kullanılabilecek bir enerjidir. Olumlu mükemmeliyetçilik enerjinin başarıya yönlendirilmesini sağlayan bir güdüleyicidir. Eğer uygun kullanılırsa, kişisel ve mesleki gelişimi, akademik başarıyı ve ruhsal gelişmeyi sağlar. Eğer bireyde kendi başarısından ve yeteneklerinden kuşku ve güven eksikliği oluşursa bu olumsuz mükemmeliyetçiliktir. Mükemmeliyetçi kişi çoğu zaman başarıya ulaşmak için elinden geleni yapacak, bu yolda bazı riskler alabilecektir.

Ayrıca, ergenlik dönemi bireyin kendini ispatlama ve kabul görme çabasına girdiği bir dönemdir. Buna karşılık mükemmeliyetçilik eğilimlerinin de sevgi, kabul görme ve onaylanma ihtiyacı ile başladığı bilinmektedir. Ayrıca, mükemmeliyetçi kişiler belirledikleri yüksek standartlara ulaşabilmek için riskli davranışlar da sergiledikleri görülebilmektedir.

Bu nedenle ergenlerin risk alma davranışları ile mükemmeliyetçilik düzeylerinin belirlenmesi araştırılması gereken bir konudur.

Bu araştırmada ergenlerin risk alma davranışlarının ve mükemmeliyetçilik düzeylerinin cinsiyet, okul türü, sınıf, sosyo ekonomik düzey, ailenin eğitim düzeyi ve kardeş sayısı değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Ayrıca ergenlerin risk alma davranışları ile mükemmeliyetçilik düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bulguların, ergenlik dönemindeki riskli davranışlara açıklık getireceği, ileriki dönemlerde yapılacak olan çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı; liseye devam eden ergenlerin farklı değişkenlere göre risk alma davranışları ve mükemmeliyetçilik düzeylerini belirlemek ve risk alma

davranışları ile mükemmeliyetçilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır.

1.2. Alt Problemler

1. Cinsiyet değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin risk alma davranışları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

2. Cinsiyet değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

3. Sınıf düzeyi değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin risk alma davranışları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

4. Sınıf düzeyi değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

5. Okul türü değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin risk alma davranışları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

6. Okul türü değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

7. Annenin eğitim durumu değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin risk alma davranışları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

8. Annenin eğitim durumu değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

9. Ailenin gelir seviyesi değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin risk alma davranışları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

10. Ailenin gelir seviyesi değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

11. Kardeş sayısı değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin risk alma davranışları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

12. Kardeş sayısı değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

13. Liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri alt boyutları, risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?

14. Liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri alt boyutları, risk alma davranışı alt boyutlarından trafik ile ilgili risk alma alt boyutunu anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?

15. Liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri alt boyutları, risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu anlamlı düzeyde açıklamakta mıdır?

16. Liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri ile risk alma davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, ergenlerin farklı değişkenlere göre risk alma davranışları ve mükemmeliyetçilik düzeylerini belirlemek ve risk alma davranışları ile mükemmeliyetçilik düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ergenlik insan yaşamının en karmaşık, en kritik dönemlerinden biridir. Çözümlemesi gereken ikilemlerin, aileden koparak dış dünyaya yönelen bir evredir. Bu dönemde birey çocukluktan çıkmaya başlamış yetişkin de olamamış çocukluktan yetişkinliğe geçmeye çalışan bir çocuk yetişkindir. Tabi ki bu geçiş egede birçok sorumluluğa ve beraberinde sosyal, psikolojik, kişilik rollerine yönelik bazı çatışmalara yol açmaktadır. Ergen bu çatışma dönemlerinde özellikle akranlarının da etkisiyle riskli davranışlarda bulunmaya yatkın hale gelmektedir.

Özellikle son yıllarda ergen intiharlarına, ergen hamileliğine, ergen suçluluğuna daha sıklıkla rastlanmaktadır. Bu nedenle ergenlerin niçin, ne koşullarda

riskli davranışlarda bulduklarının ve ergenlerin risk alma davranışlarını etkileyen veya etkilemeyen değişkenlerin neler olabileceği konusunun araştırılması önem kazanmaktadır.

Risk almanın sebeplerine bakıldığında olumsuz aile ilişkisi, aile desteğinin eksikliği, bu eksikliği tamamlamak için seçilen olumsuz arkadaş ortamları, genetik yatkınlık gibi biyolojik, toplumsal ve ailesel etkenlerin rol aldığı görülmektedir. Bazı kuramlara göre ise risk alma davranışı bireyin kişilik özellikleri ile bağlantılıdır. Bu yaklaşıma göre kişinin risk alması onun kişilik özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, içe kapanık bir kişinin risk alması dışadönük birine göre daha zor olacaktır. Ya da annesine bağımlı bir ergenin risk alma davranışı göstermesi oldukça zordur. Mükemmeliyetçilik de bir kişilik özelliği olarak araştırılmaktadır. Mükemmeliyetçi bireyler her zaman her konuda en iyi, en başarılı, en üstün olma ihtiyacı duymaktadırlar.

Mükemmeliyetçi bir kişiliğe sahip bireyler risk almaya yönelmekte midir? Yoksa mükemmelliği bozmamak için kendilerini asla riske atmamakta mıdır? Risk alma davranışı birçok davranışla ilişkisi açısından incelenmiştir. Mükemmeliyetçilik ile risk alma davranışı arasındaki ilişkinin araştırılması risk alma davranışını inceleyen çalışmalara farklı bir perspektiften ışık tutacağından önemlidir.

1.4. Araştırmanın Sayıtları

1. Araştırmaya katılan öğrenciler kendilerine verilen ölçme araçlarını gerçek durumlarını yansıtacak şekilde içten cevaplandırmışlardır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1) Bu araştırma, 2010-2011 eğitim-öğretim yılında Konya İli Meram, Selçuklu ve Karatay İlçelerindeki bazı liselerde öğrenim gören lise öğrencisi ergenler üzerinde yapıldığından, araştırma bulguları bu öğrencilerden elde edilen verilerle sınırlıdır.

2) Risk alma davranışları, Ergenlerde Risk Alma Ölçeği kapsamındaki toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma olmak üzere üç alt boyutuyla sınırlıdır.

3) Mükemmeliyetçilik düzeyleri, Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği kapsamındaki düzen, hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphe, aile beklentileri, ailesel eleştiri ve kişisel standartlar olmak üzere altı alt boyutuyla sınırlıdır.

4) Risk alma davranışı ve mükemmeliyetçilik düzeylerini belirlerken kullanılan bağımsız değişkenler, araştırmacı tarafından geliştirilen 6 soruluk kişisel bilgi formundaki sorularla (cinsiyet, sınıf, okul türü, ailenin gelir seviyesi, annenin eğitim durumu, kardeş sayısı) sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Ergenlik: Bireylerin kimlik bulma ve sosyal yaşama uyum sağlama sürecinde psikolojik özelliklerini araştırmaya ve değerlendirmeye başladıkları bir dönemdir (Steinberg ve Morris, 2001).

Risk: Türk Dil Kurumu'na göre risk, Latince kökenli bir kelime olup, bir zarar ya da kayıp durumuna yol açabilecek herhangi bir olayın ortaya çıkma ihtimali olarak tanımlanmaktadır.

Risk Alma Davranışı: Olası olumsuz sonuçlar (kayıplar) içeren ancak algılanan birtakım olumlu sonuçlar (kazançlar) ile dengelenmiş olan davranış (Moore ve Gullone, 1996)

Mükemmeliyetçilik: Mantık dışı yüksek standartlara erişmek ya da korumak eğilimi ya da kusursuz standartlara için çabalamak olarak tanımlanır (Hill, Zrull ve Turlington, 1997).

BÖLÜM 2

KURAMSAL GÖRÜŞLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde ilk olarak ergenlik ve ergenlik dönemi özellikleri, ergenlikle ilgili çeşitli kuramların görüşleri açıklanmıştır. Ardından, risk alma, risk alma davranışı ve risk alma kuramları ve yaklaşımları açıklanmıştır. Son olarak da mükemmeliyetçiliğin oluşumu, mükemmeliyetçilik tanımları, mükemmeliyetçiliğin etkileri, tek boyutlu ve çok boyutlu mükemmeliyetçilik yaklaşımları açıklanmıştır.

1. ERGENLİK DÖNEMİ İLE İLGİLİ KURAMSAL GÖRÜŞLER

Birey, çocukluğundan yaşlılığına kadar gelişen yaşam çizgisi üzerinde birbirinden farklı gelişim dönemlerinden geçer ve bu dönemler içerisinde birbiriyle aynı olmayan fizyolojik ve psikolojik bazı özellikler gösterir. Bu bağlamda yaşam çizgisini dikkate alarak bireyin hayatını genel hatlarıyla; çocukluk, ergenlik/gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi ana gelişim dönemlerine ayırarak incelemek mümkündür. Ancak genel olarak böyle bir sınıflama yapılmasına rağmen inceleme konusu “insan” olunca, sözü edilen gelişim periyotlarının başlangıç ve bitiş anlamında kesin olarak yaş sınırlamasını yapmak oldukça güçtür. Fakat bilimsel çalışmaların getirdiği zorunluluk nedeniyle özellikle gelişim psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda, bu bağlamda gelişim dönemleriyle ilgili her bir dönemin kendi içinde aynı olmasa da birbirine yakın yaş sınırlamaları yapılmıştır (Koç, 2004: 232).

Ergenlik dönemi, fiziksel ve duygusal süreçlerin yol açtığı cinsel ve psikososyal olgunlaşma ile başlayan ve bireyin bağımsızlığını, kimlik duygusunu ve sosyal üretkenliğini kazandığı zaman sona eren bir dönemdir (Derman, 2008: 19). Ergenlik dönemi, değişik açılardan ele alınıp incelenebilir. Yapılan çalışmalarda ergenliğe, fizyolojik gelişim, toplumsal etkiler, ekonomik kararlılık ya da duygusal gelişim gibi farklı boyutlardan yaklaşılmış ve genellikle söz konusu dönem, fizyolojik olgunlaşmayı da içeren bir yaklaşımlar bileşimi olarak ele alınmıştır (Koç, 2004: 232). Bu dönem bilişsel, biyolojik, psikolojik, ahlaki ve sosyal anlamda gelişim ve değişimlerle karakterize edilmektedir.

Ergenlikte biyolojik gelişim iskelet sisteminde hızlı büyüme ve cinsel gelişim ile psikolojik gelişim bilişsel gelişim ve kimlik gelişimi özellikleriyle belirlenir ve sosyal olarak da ergenlik genç erişkin rolüne hazırlığın olduğu bir dönemdir (Derman, 2008: 19).

Ergenlik döneminin tarihine bakıldığında bu konuda 1950’li yıllarda çalışmalar yoğunlaşmıştır. Ancak psikolojinin bir bilim dalı olarak doğmasından yüzyıllarca önce genelde insan gelişimini ve özellikle de ergenliği anlayabilmeye yönelik olarak felsefi, eğitimsel ve dinsel ve psikolojik insan gelişimi kuramları bulunmaktaydı. Ancak, ergenlik psikolojisi ile Plato, Aristo, Francke, Proebel, Comenius, Roussau, John Locke, Herbart ve Pestalozzi gibi düşünürlerin de ilgilenmelerine rağmen G. Stanley Hall ergenlik psikolojisinin babası kabul edilmektedir (Garrison ve Garrison, 1965).

Hall’a göre ergenlik “fırtına ve stres” dönemidir. Hall’ın kuramının temeli Darwin’e dayanır. Hall’dan sonra çok farklı ergenlik tanımları yapılmıştır. Freud’un psikoseksüel gelişiminin son evresi ergenliği tanımlamaktadır. Ericson, ergenliği kimlik arayışı olarak ele alırken, Piaget, ergeni aktif ve kapasiteli bir varlık olarak görmüş ve bu dönemin bunalım ve stres dönemi olmadığını belirtmiştir. Öğrenme kuramlarına göre ise, ergen toplumun yapısını yansıttığından dolayı toplumda ne varsa ergende de o vardır. Dolayısıyla ergenliğin stres dönemi olup olmadığı toplumdan topluma değişir (Gelişim Psikolojisi Ders Notları, 2006).

Öte yandan sosyolojik açıdan baktığımızda bazı toplumlarda gençlere çocuk ve yetişkin arasında kalmış kimi zaman çocuk kimi zaman yetişkin yakıştırması yapılan bir grup olarak bakılmaktadır

Geçmiş yüzyıllarda ilkel anlamdaki tarımsal ve kentsel kültürlerde, erken yaşlardan itibaren gençlerin katkısına gereksinim duyulduğu için birey, bugün ergenlik olarak adlandırılan bu dönem öncesi çocukluktan başlayarak, hiç ara vermeden kültürlerde kısa yaşam süreleri kadar, ekonomik ve toplumsal baskı gibi faktörler de, yetişkinlik sorumluluğuna ilişkin yaşı aşağıya doğru çekmiştir. Ancak sanayileşmeyle birlikte yaşam kalitesinin ve süresinin giderek artması sonucu,

teknolojik ve endüstriyel gelişimler ve demografik artışlar nedeniyle artık gençlerin katkılarında daha az gereksinim duyulmuş, dolayısıyla söz konusu dönemin ekonomik olarak topluma katkıları giderek önemini yitirmiştir (Koç, 2004: 232).

Gelecekte toplumların, çocuk edinmeye ve gençlere karşı yaklaşımına ilişkin geliştirecekleri tutumlar, ergenlerin yaşamı üzerinde çok belirgin bir rol oynayacaktır. Bu bağlamda mesleki ve istihdamla ilişkin fırsatlar da, bu kararlardan doğrudan etkilenecektir. Nüfus artışlarına ilave olarak, makineleşme ve otomasyonun büyük oranlarda işsizliğe yol açması dolayısıyla bu oranların giderek artacağı bilinmektedir. Söz konusu durum göz önünde bulundurulduğunda, bugün itibariyle dünyanın endüstrileşmiş ülkelerinde uzatılmış bir ergenlik döneminden söz etmek mümkündür (Koç, 2004: 232).

Ergenlik, bireyin gelişim süreci içerisinde çocukluk döneminin bitişiyle beraber sözü edilen dönemin başlangıcından fizyolojik olarak erişkinliğe ulaşıncaya kadar geçen bir gelişim dönemidir. Bu dönem, fizyolojik anlamda kızlarda adetle ve göğüslerin büyümesiyle; erkeklerde ise yüzde kılların çıkması ve sesin kalınlaşmasıyla başlayan genel olarak da 13-22 yaşlar arası kapsayan bir gelişim dönemidir. Öte yandan ergenlik dönemi, bulûğ çağına erme sebebiyle biyopsikolojik bakımdan çocukluğun sona ermesiyle, toplumsal yaşamda sorumluluk alma dönemi olan yetişkinlik döneminin başlangıcı arasında kalan bir gelişim süreci olarak da tanımlanabilir (Koç, 2004: 233).

Schulz ergenliği, genç yetişkine değişik yetişkinlik rollerini vatandaşlık sorumluluğunun sonuçlarına katlanmak zorunda kalmadan denemesine izin verildiğinde yaşanan normatif bunalım olarak tanımlamaktadır (Gander ve Gardiner, 2004: 438).

Yüzyıllar boyunca birçok farklı ergenlik tanımı yapılmaktadır. Tanımı ne olursa olsun unutulmamalıdır ki çevremizde pek çok ergen var. Özellikle Türkiye genç nüfus açısından zengin bir ülke olduğundan ergenler ve genç yetişkinlerle ilgili çalışmalara ağırlık verilmelidir. Öncelikle ergenlerin tanıyabilmemiz için genel olarak gelişim özellikleri hakkında bilgi edinmek gerekmektedir.

1.1. Ergenlikte Gelişim

1.1.1. Bedensel Gelişim

Çocukluğun sonu ile ergenliğin başlangıcı arasındaki bireyin cinsel olarak olgunlaşmaya başladığı görece kısa süre –bir ya da iki yıl- erinlik olarak bilinir. En hızlı büyüme ve gelişim dönemlerinden biri erinliktir. (Gander ve Gardiner, 2004: 444). Çocukluk döneminde ortalama olarak erkek çocuklardan daha kısa olan kız çocuklar ilk büyüme atılımına başlarlar ve bu nokta genellikle daha uzun ve daha ağırdırlar. Bu atılım çoğu zaman on ile on iki yaşlar arasında ortaya çıkar ve bu süre boyunca kızların çoğu yılda 5-10 cm büyür. Gelişimin birçok alanında tipik olarak kızların iki yıl gerisinde olan erkek çocuklar kendi büyüme atılımlarına genellikle on ile on altı yaşları arasında başlarlar ve her yıl 7,5-12 cm büyürler (Tanner,1970; Akt: Gander ve Gardiner, 2004: 445). Tabi ki bunlar ortalama yaşlardır bu süreç bireyden bireye farklılık gösterebilmektedir. Ayrıca boyla beraber ergende ağırlık artışı da gözlenir.

Ancak bu dönemde ergenleri en çok etkileyen değişimler birincil ve ikincil cinsiyet özelliklerinin gelişmesidir. Kızlarda cinsel olgunlaşmanın ilk belirtileri göğüs tomurcuklarının çıkması ile birlikte göğüslerin gelişmesidir. Göğüsler gelişmeye başladıktan sonra ilk ahyaline hazırlanmak için rahim ve vajinada büyüklüğün artması ve sonrasında ilk ahyalinin gerçekleşmesi, vücutta tüylenmenin artması, yağ bezelerinin tıkanması ile oluşan sivilcelerin oluşması gibi belirtiler de bu dönemde görülen değişimlerdir.

Erkek çocuklarda birincil ve ikincil cinsiyet özelliklerinin gelişimi kızlarıkinden yaklaşık iki yıl daha uzun sürer. Yaklaşan cinsel olgunluğun ilk belirtileri sperm salgılayan bezler olan erbezlerinin büyümesidir. (Gander ve Gardiner, 2004: 449). Daha sonra penisin büyümesi, vücutta kıllanma, ses tellerinde kalınlaşma, sivilcelerin oluşması gibi değişimler gözlenir. Tüm bu değişimler bireyden bireye değişiklik gösterirken yine etkileri de kişiye göre değişir. Bu dönemde ergenler tüm dikkatlerini dış görünüşlerine verirler ve bedenlerindeki değişimlerle beraber bedenlerini kabul ederlerse olumlu bir beden imgesine sahip

olduklarından bu dönemi sağlıklı bir şekilde geçirirler. Ancak, kendi bedenlerine dair olumsuz düşünceleri çok fazlaysa ve kendi edenlerinden rahatsızlık duyuyorsa olumsuz bir beden imgesi geliştirdiklerinden başta kendi bedenleri olmak üzere toplumsal yaşamdan a uzaklaşmaya başlarlar. Bu dönemde önemli olan kendimizi olumlu ve olumsuz tüm yönlerimizle kabul edip olumlu yönlerimize odaklanmak olmalıdır.

1.1.2. Bilişsel Gelişim

Piaget'e göre ergen somut düşünmeden soyut düşünme aşamasına geçmiştir. Soyut işlemlere ulaşan ergenler olaylara çok boyutlu bakabilme, mantıksal sonuçlar çıkarabilme, varsayımlar oluşturabilme, karmaşık sorunları mantıksal ve şimdiki zamandan öte geçmiş ve gelecekle bağlantılı bir şekilde çözebilme yeteneklerine sahiptir. Mantıksal düşünme yeteneği, bir durumla ilgili tüm olası çözümleri dikkate alıp değerlendirme yoluyla düşünmeyi ifade etmektedir. Bu da oldukça gelişmiş bir bilişsel yetenektir. Bu nedenle tüm ergenler aynı anda ve aynı şekilde soyut düşünmeye geçer dememiz çok doğru olmaz. Bu geçiş, bireyin içinde bulunduğu kültür ve eğitim koşullarının etkisiyle bazen çabuk bazen de yavaş yavaş olabilir.

Bunların yanında ergenlerde kendi düşüncelerine çok fazla önem verme eğilimi vardır.

Elkind, ergenlik döneminde ergenlerin, yaşadıkları bedensel ve cinsel değişimlere duyarlılığın onları kendileri hakkında bilinçli kıldığını düşünmektedir. Ergenler, yanlış bir biçimde çevrelerindeki insanların 'onların davranışları ve görünümüyle onlar kadar saplantıyla ilgilendiklerini' ve her zaman ilginin odağı olduklarını kabul etmeye başlarlar. Ergenler gittikçe kendi yarattıkları bir seyirci kitlesiyle çevrilirler. Elkind buna düşsel seyirciler adını vermektedir. Ergenler yanlış bir biçimde spot ışıkları altında olduklarına inandıkları için, benlik bilinci artar ve ergenler kendilerine hayran olma ile kendilerini eleştirme arasında gidip gelirler (Gander ve Gardiner, 2004: 467).

Ergen düşüncesinde Elkind'in tanımladığı diğer bir öge ise kişisel efsanedir. Ergenlerin kendilerine gerçekçi olmayan bir önem vermeleri kendilerini özgün olarak düşünmelerine yol açar ve kendilerini öyle farklı görürler ki aslında onların başına kötü bir şey gelmeyecektir. Bu 'bana bir şey olmaz' düşüncesi bu yaş grubundaki insanlar arasında pervasızca riske atılmanın çoğunu açıklamaktadır (Arnett,1991; Akt: Morris, 2002: 375).

1.1.3. Ahlakî Gelişim

Ergenlik döneminden önce tam anlamıyla olgunlaşmış bir ahlakî yapısından söz etmek mümkün değildir. Zira bilişsel açıdan soyut işlemlere dayanan ahlakî kabullerin kavranıp benimsenmesi ancak yeterli ve uygun bir bilişsel gelişimle mümkündür. Bu bağlamda ahlakî olgunluğa yönelme, ergenlik dönemiyle birlikte ancak soyut düşünce gelişimine paralel olarak gelişebilir. Öte yandan ergenlik döneminde ahlakî gelişim, dinî gelişim ile paralel bir yapılanma seyri gösterir. Bu bağlamda her iki süreç de birbirini hem destekler, hem de olgunlaştırır. Bu dönemde, çevrenin ergenden beklentileri olan doğruyu kendisinin bulmasını istemesi, iç kontrol gücünü ifade eden vicdan gelişimini hızlandırarak dış kontrolün gereğini ortadan kaldırır. Öte yandan ergenlere ahlakî değerlerin direkt teorik olarak baskıcı bir yaklaşımla aşılmasına çalışılması pedagojik olarak uygun değildir. Bunun yerine onlara, fikirlerinin tutarsızlıklarını ve fikirleri arasındaki tartışmalarını görmelerine imkan tanınarak değerlerin aktarılması, ergende ahlakî değerlere ilişkin temel bilişsel sürecin yeniden yapılanmasına imkan sağlaması bakımından önem arz eder. Ancak böyle bir platformda değerlendirildiğinde kendi kendini yönetebilen ergenler, gerçekten ahlak ve karakter sahibi olabilirler. Bu anlamda ergenlik döneminin en belirgin ahlakî davranış özelliğinin kendi kendini yönetme yeteneği olduğunu söylemek mümkündür.

Bunun yanı sıra ergen, ahlak kurallarını, cezadan korktuğu için değil, zarurî anlamda uyulması gerekli kurallar olarak gördüğü için uygulamaya çalışır. Bu durum ergende, alışkanlığa dayanan dış disiplinin tersine bir iç disiplin eğilimi meydana getirir. Bu dönemde ahlakî gelişim bağlamında, ahde vefâ, cömertlik ve sadâkat gibi sosyal alanlardaki ahlakî faziletler de önemini hissettirir. Öte yandan ahlakın

toplumsallaşmasıyla birlikte ergende, “hak ve adalet” fikri de egemen olmaya başlar. Dolayısıyla ergenler, haksızlık yapan ve eşit davranmayan kimselere karşı sert tepki verirler. Ancak ergenliğin ilk yıllarında görülen bu reaksiyonun dozajı, dönemin sonlarına doğru kısmen azalır. Ergenlerdeki ahlâkî gelişimin etkileri, başta ailesi olmak üzere çevresindeki büyükleri ile olan ilişkilerinde de görülür. Bu anlamda ergen, anne-babasının davranışlarını eleştirir ve kendi kişiliğini tamamlayabilmek için sevgi ve saygı duyduğu yetişkinlerin söz ve davranışlarındaki uyuma dikkat eder.

Ergenlik dönemindeki ahlâkî gelişim çerçevesinde ergendeki vicdan gelişimiyle suçluluk duygusu arasındaki ilişkiyle ilgili olarak da kısaca şunlar söylenebilir. O, çocuklukta oluşan vicdânî yapısına isyan eder ve vicdanından kurtulup özgür olma isteğiyle vicdanının tutsağı olma arasındaki çatışmasını, sözleriyle karşısındakilere meydan okuyarak, davranışlarıyla da toplumun belirlediği standartlara uyma tarzındaki bir yöntemle çözmeye çalışır.

Bu meydan okuma sürecindeki eylemler, özellikle vicdanın tekrar kontrol altına alınmasıyla ergende ciddi bir suçluluk duygusu meydana getirebilir (Koç, 2004: 236-238).

1.1.4. Sosyal ve Duygusal Gelişim

Ergen, vücudundaki hızlı değişimlerle beraber duygusal dünyasında da hızlı değişimler yaşamaya başlar. Genel duygusal durumları çok küçük bir olay veya durumla karşılaştığında bir anda alt üst olabilir. Bu dönemde özellikle karşı cinsle arkadaşlık kurma isteği, yalnız kalma isteği, çekingenlik, heyecan arama gibi özellikler baskın gelmektedir. Yalnız kalmak isteyen ergen evde kaldığı süreyi odasında geçirmek ister. Bunun sonucu olarak yavaş yavaş aileyle paylaşımları azalmaya başlarken arkadaşları ile iletişimi artar. Bu dönemde anne babalar çocuklarını koruma içgüdüsüyle onların bağımsızlıklarını sınırlandıracak davranış biçimleri belirlerken, ergen ise bağımsızlığını yaşamak istemektedir. Bu da aile ve genç arasında çatışmalara yol almaktadır. İşte bu noktada anne babanın ergene karşı tutumları ve onunla ne şekilde iletişim kurdukları çok önemlidir. İlgisiz veya baskıcı

aile tutumları çocuğu ya aşırı içine kapanık, kendine güvensiz, aileye bağımlı bir kişi yapar ya da aşırı özgür, kural tanımaz, davranış problemleri olan bir birey yapar. O yüzden ailede benimsenen tutum çok önemlidir. Bir yandan kontrolü elden bırakmadan, kuralları netleştirilmiş dengeli bir disiplin uygulayarak diğer yandan çocuğunuza güvenerek bağımsızlaşmasına destek olarak ve en önemlisi onu koşulsuz kabul ederek yaklaşılmalıdır. Ergene kendisini ve yeteneklerini keşfedip geliştirebileceği ortamlar sağlanmalı ve bu yolda ona destek olunmalıdır.

Bu dönemde aile ile yaşanan sorunların miktarı, derecesi, niteliği kişiye ve aileye göre değişiklik göstermektedir. Kimi aileler bu dönemi çok zorlanarak geçirse de kimi aileler bu zorluklarla daha kolay baş edebilmektedir. Ancak tüm ergenlerde ortak olan bir şey vardır ki aileleri ile aralarındaki ilişki ne şekilde olursa olsun tüm ergenler bu dönemde aileden uzaklaşarak akranlarına yönelmektedir. Bu dönemde akranlarla ilişkiler, bir gruba ait olma, popülerite oldukça önemlidir. Bir gruba ait olabilmek için o grubun kurallarına uymak ve o gruptakiler gibi davranmak kısacası onlardan biri olmak gerekir. O nedenle bu dönemde ergen, kendisini kötü alışkanlıklara sevk edebilecek arkadaş gruplarına ihtiyaç duymaması için her türlü sosyal ihtiyacını olumlu bir şekilde giderebileceği ortamlara yönlendirilmelidir.

1.2. Ergenlik dönemi bir fırtına ve stres dönemi midir?

Hall'e göre ergenlik fırtına ve stres dönemidir. Hall'den sonra bu konuda birçok kuramcı farklı görüşler bildirmiştir. Piaget ise ergeni aktif ve kapasiteli bir varlık olarak görmektedir. Piaget ergenlik döneminin bunalım ve stres dönemi olmadığını söyler (Gelişim Psikolojisi Ders Notları, 2006).

Sosyal öğrenme kuramcıları, ergenliğin çatışmalı bir dönem olarak nitelendirilemeyeceğini, bu dönemde yaşanan problemlerin model alınarak öğrenilen davranışlardan kaynaklanabileceğini belirterek, ergenlikte çevrenin önemine dikkat çekerler. Bandura (1980), ergenliğin stresli ve fırtınalı olarak nitelendirilmesinin, medyanın ve kültürün beklentilerinin bu yönde olmasının, ergeni bu davranışları denemeye itebileceğini savunur.

Öztürk (1997), bir yandan bağımsız olmaya, ana babadan kopmaya çalışan ergenin diğer yandan ana babaya bağımlılığın etkisinde kaldığını belirtir. Bu bocalamaların şiddeti genel olarak daha önceki dönemlerin sağlıklı geçirilip geçirilmediğine, ergenin biyolojik yapısına, aile ve toplum tutumlarına bağlıdır. Ergen, coşan dürtüleri üzerinde bir egemenlik kurmak zorundadır. Cinsel ve saldırgan dürtülerini bastırabilmesi hiç kolay değildir. Dalgalanan ve değişen duygular içindedir. Bu nedenlerle de, çeşitli ruhsal bozuklukların bu dönemde ortaya çıkması doğaldır. Genellikle ergenlik, büyük bir ruhsal gerilimin yaşandığı çalkantılı, dengesiz, çatışmalı ve stresli bir dönem olarak tanımlanır (Öztürk, 1997; Akt: Yılmaz, 2000: 14).

Özellikle psikanalistler, ergenliği mutlak bir çatışma dönemi olarak nitelendirirler. Daha sonraki bazı çalışmalar ise, bu dönemde önemli ruh sağlığı sorunları yasansa da, çoğu ergenin bu dönemi sorunsuz geçirebileceğine işaret etmektedir. Schegel ve Berry' nin yaptıkları çalışma, ergenliğin daha az fırtınalı geçtiği dönemlerin varlığını göstermektedir (Arnett,1999; Akt: Gülgez, 2007: 10).

Yine Offer ve ark. (1990)'nın yaptıkları çalışma da, ergenlerin büyük çoğunluğunun bu dönemi fırtınalı ve stresli yaşamadıklarını ve yetişkinliğe yumuşak bir geçiş yaptıklarını göstermektedir. Buna rağmen, çocukluk dönemine kıyasla ruh sağlığı sorunlarının ergenlikte bir artış gösterdiği pek çok araştırmacı tarafından kabul görmüştür (Offer ve ark, 1990; Akt: Eskin, 2000).

Bu dönemde kimlik bulma en önemli problemdir. Ulusoy, Demir ve Görgün (2003), literatürde ergenin karşılaştığı ve kimlik krizi yaratan stresli kaynakların aynı zamanda ergeni sapmış davranışlara hatta intihara sürükleyebilecek olan risk faktörleri olarak kabul edildiğinden söz ederler.

1.3. Ergenlik Kuramları

1.3.1. Yineleme Kuramı

Ergenlik konusunda çalışan ilk psikolog G. Stanley Hall'dır. Hall'a göre; birey gelişim sürecinde insanoğlunun insanlık tarihi boyunca geçirdiği aşamaları tekrarlamaktadır. Birey hayvan benzeri bir ilkelliği sembolize eden bebeklikten, olgunlukla karakterize yetişkinliğe yani insanlığa giden yolları yeniden aşmaktadır. Hall insan yaşamını bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik olmak üzere 4 evreye ayırmaktadır. Hall ergenlik evresini yabani ve uygar yaşam arasında kültürün biçimlendiği evre olarak tanımlamaktadır. 20-25 yaşlarında sonlanmaktadır ve Hall tarafından fırtına ve stres dönemi olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2000: 4).

1.3.2. Psikoanalitik Kuram

Psikanalizin kurucusu Freud, ergenlik dönemini "genital dönem" olarak adlandırır ve bu dönemde ergenin yetişkin cinsel davranışlarını kazandığını belirtir (Bacanlı, 2001). Bu dönemde ortaya çıkan önemli değişimin tüm cinsel uyarıların genital bölgelerin başatlığında yeni bir hedefe, yani üremeye yönelmesi olduğunu belirtir. Ergenlik süreci boyunca, cinsel arzuların yöneleceği cinsel nesne de saptanacaktır. İlerleyen dönemlerde Anna Freud, ergen psikanalizin yetişkin ve çocuk psikanalizinden farklı ele alınması gerektiğini savunur. Erinlikte ortaya çıkan dürtüsel ivmenin Ben ve id arasındaki dengeyi bozduğunu ve Ben'i zayıflattığını söyler (Gülgez, 2007: 8).

Psikoanalitik kuramın ergenlik konusundaki açıklamaları daha çok Anna Freud'un katkılarıdır. Anna Freud'a göre davranış çocukluk dönemlerinde ebeveynlerin ceza ve ödülleri ile sınırlanmaktadır. Puberte döneminde ise ego, süper egonun içselleşen ahlaki standartları ile çatışmaya girmektedir. "Çocuk dışsal engellemeler yaşarken, ergen içsel engellenmeler yaşamaya başlamaktadır. Bu dönemde agresif eğilimlerin, aşırılığın ve dışa vurumcu eğilimlerin arttığı görülebilmektedir. Anna Freud ergenlikte "ikinci bir odipus kompleksi yaşandığını"

vurgulamaktadır. Ergenler ebeveynlerden ayrılmaya çalışmakta özdeşim için yeni bireyler aramaya başlamaktadırlar (Gallatin, 1995; Akt: Yılmaz, 2000: 5).

1.3.3. Psikososyal Gelişim Kuramı

Erikson'a göre ergenin temel görevi; bir ego duygusu yani kim olduğuna ilişkin bir görüş, kimlik geliştirmektir. Kimlik ayrılık ve devamlılık duygusudur. Kişi kim olduğu ve olacağı sorularına yanıt arar. Kimlik geçmişi, şimdiki ve geleceği birbirine bağlayan bir kendilik duygusu yaratır (Muuss, 1975; Akt: Yılmaz, 2000: 6).

Erikson kimliğin neden ergenlik sırasında oluştuğu sorusuna zihnin olgunlaşması yanıtını vermektedir. Zihnin olgunlaşması ile ergen kim olduğunu ve gelecekte ne olabileceğine ilişkin olasılıkları düşünebilecek becerilere sahip olmaktadır. Ergen, bu yaş döneminde bilişsel, toplumsal ve fiziksel ortamın onu yetişkinlik rollerine yönelttiğinin farkındadır ve kimlik arayışına girmektedir (Grotevent, 1995; Akt: Yılmaz, 2000: 6).

Erikson bu dönemde ergenlerin kesin bağlanmalardan kaçarak bir tür arayış dönemi yaşadıklarını farklı rol ve yaşantıları deneyerek kimlik ve yetişkin rollerini denediklerini belirtmektedir (Cloutier, 1997; Akt: Yılmaz, 2000: 6-7).

1.3.4. Sosyal Gelişimsel Kuram

Hawinghurst (1972), bireyin her dönemde başarması gereken bir takım görevler olduğunu belirterek bunları gelişim görevleri olarak adlandırmıştır. Hawinghurst, ergenlikte tamamlanması gereken gelişim görevlerini şu şekilde sıralamıştır (Gander ve Gardiner, 2004: 440).

- Bedensel özelliklerini kabul etmek ve bedenini etkili biçimde kullanmak
- Eril ya da dişil olarak toplumsal cinsiyet rolünü gerçekleştirmek
- Ebeveynlerinden ve yetişkinlerden bağımsızlığını kazanmak

- Evliliğe ya da aile yaşamına hazırlanmak
- Bir mesleğe hazırlanmak
- Bir değer ve ahlak anlayışı ve ideoloji geliştirmek

(Hawinghurst, 1972; Akt: Gander ve Gardiner, 2004: 440).

Yukarıda görüldüğü gibi ergenlik yetişkin yaşantısına hazırlık dönemi olarak tanımlanmıştır. Oldukça önemli değişimlerin gerçekleştiği bir yaşam dilimidir.

1.3.5. Bilişsel Gelişim Kuramı

Piaget, çocuklarda zihin gelişimini incelemiş ve bu gelişimi 4 aşamada açıklamıştır. Soyut işlemler dönemi ergenlerin içinde bulunduğu döneme işaret etmektedir. Bu dönemde düşünce fiziksel gerçeklikten bağımsızlaşır, kişi olasılıklar üzerinde düşünebilir. Gerçeğin hakimiyetinden kurtulan düşünce o ana da bağlı kalmak zorunda değildir.

Geleceğe ilişkin olaylar düşünülebilir. Piaget'e göre ergen düşüncesi gerçeklikle bağını kaybedebilir ve ergen düşüncesinin gücüne inanarak dünyanın kendi istediği biçimde olması gerektiğini düşünür (Zeytinoğlu, 1984).

1.3.6. Ergen Benmerkezliliği

Ergenlik döneminde diğerinin düşüncesi ve kendi ilgi konusu arasında ayrım yapmakta güçlük yaşanır. Ergen kendisiyle ilgilidir, Elkind'e göre ergen kendi düşünceleri ile öyle meşguldür ki kendi düşünceleri ile başkalarının düşünceleri arasında ayrım yapamaz. Elkind kendi bedeni ile aşırı ilgili olan ergenin herkesin de kendi bedeni ile ilgilendiğini düşünerek düşsel bir seyirci kitlesi oluşturduğunu ve sürekli izlendiğini düşünerek yaşadığını belirtmektedir. Ergen duygularının aşırı biçimde farklı olduğunu düşünür, yetişkinler onu anlayamamaktadır. Kendisi

biriciktir. Diğerleri ölür ama o ölmez; Elkind bu tarz düşünceyle de kişisel efsane yaratıldığını belirtmiştir.

Elkind hayali izleyici ya da kişisel mit kavramlarının ergen problemlerinin çözümünde yararlı olabileceğini vurgulamaktadır. Elkind'in verdiği örnekler şunlardır: Ergenin işlediği suç hayali izleyicileri için yaptığı bir eylemdir ya da genç kız kendisinin hamile kalmayacağını düşünmektedir. Bu nedenle de korunmamaktadır. Elkind, eğer ergenlikte yaşanan sorunların nedenleri bu iki kavramsa ergenlere gerçeklik ve hayalleri arasında ayırım yapmak için yardım edilebileceğini vurgulamaktadır. Ergen benmerkezciliği diğerinin gerçek duygu ve düşüncelerinin fark edilmesi ile kırılmaktadır (Elkind, 1980).

1.3.7. Kültürel Antropoloji

Ruth Benedict, insanın gelişimde kültürün önemini vurgulayana çalışmasında yetişkinlik ve çocukluk arasındaki zıtlıklara dikkat çekmektedir. Bu zıtlıklar;

1. Sorumlu ve sorumsuz statü rolleri
2. Başatlık ve baş eğme
3. Cinsel rollerde tezatlık biçimindedir.

Benedict'e göre, batı toplumlarında çocuklardan sorumluluk beklenmemekte yetişkinlere boyun eğmeleri istenmekte ve cinsel yaşamları engellenmektedir. Oysa yetişkin olunca sorumluluk üstlenen başat bir kişilik beklenmektedir. Aynı kişiden ard arda beklenen bu birbirine zıt görevler kişilerin problemler yaşamasına neden olmaktadır. Batı kültüründe çocukla yetişkin arasındaki bu fark hatta yaşa göre farklılıklar belirgindir. Benedict böyle toplumları yaşa göre sınıflanmış toplum olarak tanımlar ve kişinin sınıf değiştirmesi (bir dönemden diğerine geçiş) tamamıyla geniş örüntüler gerektirdiği için geçişin kişinin güvensizlik ve kaygı duygusunu arttıracağını vurgulamaktadır. İki dönem arasında süreksizlik bulunmaktadır. Benedikt ergenlikte yaşanan fırtına ve stresin psikolojik gereklilikten çok

süreksiz/kesintili, kültürel kurumlar ve dogmalarla ilişkili bir durum olduğunu vurgulamaktadır (Benedict, 1980).

Mead toplumları postfiguretif (sanayi öncesi), kofigüretif (şimdiki toplumlar), prefigüretif (gelecekteki toplumlar) biçiminde tanımlamaktadır. Günümüz toplumlarında teknoloji sonucu toplumlar hızla değişmektedir. Ergenin yaşamı anne ve babanın yaşamından ayrılmaya, akran ve çevre de gittikçe önem kazanmaya başlamıştır. Ebeveynlerin dünyasından ayrı olarak, ergenlerin kendilerine ait eğlenceleri, modaları, müzikleri ve farklı ilgileri vardır. Mead'e göre gelecekte ailenin önemi azalacak ve ergen, sorunlarına yalnız başına çözüm bulma durumunda kalacaktır (Bayraktar, 2000).

Mead, ergene daha fazla özgürlük verilerek aile içindeki çatışmanın azaltılması, kısa zamanda işlerle de olsa ergenin ekonomik özgürlük kazanması ve yetişkin yaşamına katılımına izin verilmesi ile ergenin yetişkinliğe geçişinin kolaylaştırılacağını vurgulamaktadır (Bayraktar, 2000).

1.3.8. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramcılarında ergenlik dönemi ile ilgili araştırma yapanlar Bandura ve Walters'dir. Onlar bu dönemi yetişkinlik ve çocukluktan çok da farklı olarak değerlendirmemektedirler. Bu iki kuramcı da gelişimin süreklilik içerdiğini ve aşamalı olmadığını savunmaktadır. Bandura bu dönemin bir yeniden doğuş veya fırtına ve stres dönemi olarak tanımlanamayacağını; bu dönemdeki değişikliklerin çocuk-ebeveyn, akran, öğretmenlerle ilişkiler, kültürel durum ve sosyal beklenti gibi faktörlerle açıklanabileceğini savunmaktadır. Örneğin; ergenlikte görülebilecek saldırgan davranışın nedenini, önceki çocuk büyütme pratiklerinde aramanın ergenin uyum problemlerinde aramaktan daha doğru olduğunu belirtmektedir (Muuss, 1975; Akt: Yılmaz, 2000: 13).

Bandura çatışma yaşayan ergenlerin belki tüm ergenlerin %10'u olabileceğini ama bunu tüm ergenler için savunmanın yanlış olacağını vurgulamaktadır. Bandura

saldırgan olan ve olmayan erkek ergenlerde bağımlılık davranışı, bağımlılık anksiyetesi ve reddedilme duygularını karşılaştırmıştır. Elde ettiği bulgular; saldırgan erkek ergenlerin babaları tarafından reddedilmiş hissettiklerini, babayla daha az zaman geçirdiklerini ve babalarına daha az bağımlı olduklarını göstermiştir. Saldırgan grubun ebeveynleri ise kendilerine yönelik saldırganlığı cezalandırıcı ancak dışa yönelik saldırganlığı pekiştirici bir tutum izlemektedirler. Saldırgan olmayan grubun ebeveynleri ise bu davranışı pekiştirmemekte ve cezalandırarak model de olmamaktadırlar (Bandura, 1980).

Bandura erkek ergenlerin arkadaşlarını rasgele seçmediklerini, benzer değer sistemleri ve davranış normlarına sahip yaşlılarını tercih ettiklerini ve gruplarında aile çatışmalarını daha az dile getirdiklerini belirtmiştir. Akran grupları aslında ebeveyn normlarını pekiştirmeye yardım etmektedir. Elkind ve Westley çalışmasında ailelerin ergenlerin yaşamlarıyla ilgili olduğunu ergenlerin de cinsellik dışında konuları onlarla konuşabildiklerini ve birçok konuda ebeveynlerin kural koyma hakkını kabul ettiklerini vurgulamışlardır (Bandura, 1980).

Bandura bir makalesinde Mead'den alıntı yaparak ergenin yaşamında sürekliliğin önemine dikkat çekmektedir. Ani değişikliklerin olmadığı ard arda zıtlıkların beklenmediği durumların, dengeli gelişim için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Bandura ergenliğin fırtınalı ve stresli olarak tanımlanmasının; medyanın, kültürün beklentilerinin bu yönde olmasının, ergeni bu tarz davranışları denemeye teşvik edebileceğini belirtir. Araştırmalar ergenlik öncesi, çocuğuyla olumlu ilişkiler içinde olan ebeveynlerin ergenlikte problem beklentisine girdiklerini göstermektedir. Aslında çatışmaya neden olacak şey bu beklentinin kendisi de olabilir. Bandura hiçbir yaşın uyum problemlerinden ya da stresten bağımsız olmadığını, ergenlikteki davranışın da ergenlik öncesi davranışlarla ilişkili olduğunu vurgulamaktadır.

Sosyal öğrenme kuramı çocuklukta ebeveynlerin, okul çağında ise öğretmenlerin etkili olduğunu ergenlikte bu iki modelin önemlerinin azalarak akranların model olarak etkilerinin arttığını belirtmektedir. Bandura ergende

uyuşturucu kullanımını tahmin etmede bir faktör olarak arkadaşlarının kullanıp kullanmamış olmasını göstermektedir. “Eğer o yaparsa ben de yaparım” görüşünün yaygın olduğunu vurgular. Bandura’ya göre modeli gözlemek kişide davranışla ilgili engellerin kalkmasına yol açmaktadır (Muuss, 1975; Akt: Yılmaz, 2000: 14).

1.3.9. Ekolojik Kuram

Bronfenbrenner, gelişimin anlaşılmasında hem bireyin hem de çevrenin ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bunlardan birine öncelik tanımamaktadır. Bronfenbrenner’e göre kişinin davranışları bulunduğu çevreyle ilişkileri içinde açıklanabilecektir.

Ekolojik çevre ise iç içe geçen yapılardan oluşmaktadır.

Mikrosistem: Bronfenbrenner’e göre mikrosistem, ev, okul gibi belli ortamlarda gelişen insan ve çevresi arasındaki karmaşık ilişki ağıdır. Ergenlik döneminde aile mikrosistemi dışında arkadaş mikrosistemi de önem kazanmaya başlamaktadır.

Mezosistem: Mikrosistemler arası ilişki ağıdır. Aile ve okul arası ilişkiler gibi. Zengin bir mezosistemde, mikrosistemler arası ilişkilerin sayısı ve kalitesi yüksektir.

Exosistem: Bireyin katılmadığı ancak değişikliklerin bireyi etkilediği ortam ve ilişkilerdir. Ergenlere belediyenin sağladığı olanaklar ergenin yaşamını etkiler ancak ergen bu konuda çok da etkili değildir.

Makrosistem: Sosyal, yasal, politik, dinsel, ekonomik ve eğitimsel değerleri içerir. Ergenin yaşamını doğrudan etkiliyor olmasa da çevresinin içinde bulunduğu dolayısıyla çevresini biçimlendiren zemindir (Bronfenbrenner, 1979; Akt: Yılmaz, 2000: 14-15).

Bronfenbrenner olumlu ebeveyn ilişkisi yaşamayan ve tek yönlü akran etkileşimi yaşayan ergenin düşük okul başarısı, saldırganlık, sosyal içe çekilme, içki

kullanma, sigara kullanma ve suçluluk gibi problem davranışlar sergileyebileceğini belirtmektedir.

Bronfenbrenner ergenlik için fırtınalı ve stresli dönem tanımlamasına katılmamaktadır. Mikrosistem içindeki karşılıklı ve sağlıklı ilişkiler mezosistemde sağlıklı ve uyumlu ilişkiler ergenin dengeli bir dönem yaşamasını sağlayacaktır. Aksi durumlarda problem yaşanır (Atasoy, 2000).

Sonuç olarak; ergenliğin başlama süresi ve yaşanma süreci bireyden bireye farklılıklar gösterse de bu dönemin varlığı evrensel bir olgudur. Kimi kuramcılara göre bu dönem bir fırtına ve stres dönemi olarak tanımlanırken kimi kuramcılar da bu görüşe karşı çıkmaktadır. Ancak, ergenlikle beraber bireyin aileden koparak akranlarıyla ilişkilerinin arttığı ve ergenin bireyselleşme çabasına girdiği tüm kuramcıların kabul ettiği bir gerçektir. Bu bireyselleşme çabası; ergeni yeni roller edinerek sorumluluklar almasına, bu süreçte problemlerin artmasına sebep olabilmektedir. Ancak bu süreci uygun bir şekilde atlatan ergen yeni ve bütünleşmiş bir kimlikle sağlıklı bir şekilde yaşamını sürdürebilecektir.

Risk alma davranışı da ergenlik döneminde artış gösteren bir davranış olarak bilinmektedir. Risk alma davranışının ergenlik döneminin yapısına uygun bir davranış olup olmadığı sürekli araştırılmaktadır. Öyle ki risk alma davranışı kuramları da ergenlik kuramlarından hareketle ortaya çıkmıştır. Risk alma davranışları kuramları da aşağıda ayrıntısıyla ele alınacaktır.

2. RİSK ALMA DAVRANIŞI İLE İLGİLİ KURAMSAL GÖRÜŞLER

2.1. Risk Alma Davranışının Tanımı

Moore ve Gullone (1996), risk alma davranışını “Olası olumsuz sonuçlar (kayıplar) içeren ancak algılanan birtakım olumlu sonuçlar (kazançlar) ile dengelenmiş olan davranış” olarak tanımlamaktadırlar.

Trimpop (1996)'a göre risk alma, sonucu hakkında kesin bir algılamının olmadığı, bilinçli ya da bilinçsiz olarak kontrol edilen bir davranıştır (Trimpop, 1996; Akt: Kazel,2001).

Levenson (1990), risk almayı, yenilik ya da tehlikeye sebep olan, çoğu insanda anksiyete yaratan tüm amaçlı aktiviteler olarak tanımlar.

Byrnes ve ark. (1999), risk almanın hem uyumlu hem de uyumsuz bir davranış olabileceğini, eğer yapılan davranışın faydaları zararlarından azsa uyumsuz, tam tersi bir durum söz konusuysa uyumlu olarak nitelendirilebileceğini söylerler. İnsanlar karşılaştıkları tüm risklerden kaçarak etrafa uyum sağlamayı başaramazlar. Bunu yapmak da imkansızdır. Bunun yerine, çeşitli riskleri sistematik şekilde izlerken bazılarından da kaçınarak etrafa uyum sağlarlar.

Genel olarak risk adı altında birleştirilse de, bu riskli davranışları gruplandırmak mümkündür. Farklı araştırmacılar farklı gruplamalar yapmışlardır. Neihart (1999), zihinsel risk, sosyal risk, duygusal risk, fiziksel risk ve manevi risk olmak üzere beş farklı risk grubundan söz eder. ileri seviyede bir sınıfa gitmek, sınıf atlamak zihinsel riskli; hiç kimseyi tanımıyor halde bir sınıfta bulunmak, bir partiye yalnız gitmek, alenen konuşmak sosyal riskli, öfkeyi otoriteye göstermek, korku ve öfke duygularını başkalarının fark etmesine izin vermek gibi kendini incinebilir kılıcı davranışlarda bulunmak duygusal riskli; yeni bir spor öğrenmek fiziksel riskli; inanç değiştirmek, farklı bir şeye inanmak manevi riskli davranışlara örnek olabilir (Gülgez, 2007: 13).

Risk alma davranışı çok yönlü bir davranış biçimidir ve bireyin bilişsel, fiziksel, duygusal, psikososyal gelişiminden etkilenerek gelişen veya gelişmeyen bir davranıştır. Bu nedenle birçok araştırmacı risk alma davranışını farklı şekillerde sınıflamış ve tanımlamıştır.

Gullone ve ark. (2000), ergenlerde risk alma ölçeği geliştirmek ve ergen riskli davranışlarının altında yatanları saptamak amacıyla yaptıkları araştırmada, riskli

davranış için dört faktör ortaya çıkarmışlardır: Heyecan arama davranışı isyankar davranış, korkusuz davranışlar, antisosyal davranışlar.

1) Heyecan arama davranışı: Sosyal olarak biraz daha kabul edilmiş oldukları için, nispeten olumlu risk alma davranışlarıdır. Tehlikeli sporlar yapma, sekse düşkünlük gibi davranışlardır. Heyecan arama davranışlarının en olası negatif sonuçları çok ağır değildir. Örneğin, rekabete girme davranışının en önemli olumsuz sonucu onur kaybıdır.

2) İsyankar davranış: Bu davranışlar gençler için özgürlüğü yakalama çabası niteliğindedirler. Olası sonuçları hayli olumsuz olabilir fakat korkusuz davranışların sonuçları kadar olumsuz olmazlar. İsyankar davranışların sonuçları, hayati tehlike yaratmaktan çok, sosyal anlamda istenmeyen sonuçlar doğururlar. Bu davranışlar yetişkinler tarafından yapılırken, ergenler için uygun görülmezler. Sigara içmek, alkol kullanmak, geç saatlere kadar dışarıda kalmak gibi davranışlardır.

3) Korkusuz davranışlar: Alkollü araba kullanma, korunmasız seks, aynı iğneyi paylaşma, hızlı araç kullanma gibi, çoğunlukla heyecan peşinde koşma ile ilişkili, ancak çok olumsuz sosyal ve sağlıksal riskler taşıyan davranışlardır.

4) Antisosyal davranışlar: Hilekarlık, aşırı yemek yemek, diğer kişilere sataşmak gibi, hem yetişkinler hem de ergenler için uygun bulunmayan davranışlardır. Olası sonuçları, isyankar davranışlarda olduğu gibi, sosyal ya da yasal sorunlar ortaya çıkarabilir (Gullone, vd., 2000).

Risk alma ergenlik döneminde artış gösteren bir davranıştır. Bu nedenle, gelişim psikolojisinde son yıllarda üzerinde çalışılan önemli konulardan biridir. Risk alma davranışı ergenliğin sonlarında ve yetişkinliğe geçişle daha da artmaktadır (Furlong ve Cartmel, 1997). Risk alma ile ilgili kuramsal ve görgül araştırmalarda erken ve geç ergenlik döneminde bireylerin risk alma davranışlarında bir artışın olduğu görülmektedir. Lightfoot'a göre, risk alma davranışı "istemli, amaçsal ve hedefe yönelik zarar potansiyeli taşıyan davranışlar" olarak tanımlanmaktadır. Risk

konusunda birçok tanımlamaya rastlamak olanaklıdır (Lightfoot, 1997). Ancak bu çalışmada Lightfoot'un yukarı da açıklanan risk tanımlaması benimsenmiştir. Ergenlerin riskli davranışlarda bulunması onların yaşamlarını tehlikeye soktuğu gibi, risk almanın ergenlerin yaşamlarında kendilerini ispat etme ve geliştirme, özerklik kazanma gibi olumlu gelişimsel etkileri de söz konusudur (Çok, vd., 2006).

Risk almanın çok farklı tanımlarına rastlamakla beraber gelişim psikolojisinin penceresinden baktığımızda risk almanın olumlu ve olumsuz bir yönü olduğunu görebilmekteyiz. Bu da olumlu risk alma ve olumsuz risk alma tanımlarını ortaya çıkarmaktadır.

Ergenlik döneminde girilen olumsuz sonuçlara neden olan riskli davranışlar arasında madde kullanma, hızlı ve ehliyetsiz araba kullanma, korunmasız cinsel ilişkiye girme, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara yakalanma, okuldan/evden kaçma, hırsızlık gibi suçları sıralamak mümkündür. Bu davranışlar, sağlık, akademik, eğlence alanlarında görülmekte ve ergenin yaşamında zorluklara neden olmaktadır. Öte yandan, olumlu olarak değerlendirilen riskli davranışlar bireyin kapasitesini görmesini, ilgilerini ortaya çıkarmasını ve birtakım yaşantılarıyla deneyim kazanmasını sağlamaktadır (Çok, vd., 2006: 18).

Ergenlik, hızlı biyolojik olgunlaşma ile birlikte psikososyal değişikliklerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Çocukluktan erişkinliğe geçiş sürecinde sık görülen riskli davranışlar ergenin akranları tarafından kabulüne, aile içinde anne babadan bağımsızlığını kazanmasına, geleneksel değer ve normlara karşı çıkmasına, başarısızlık beklentisi, engellenmeler ve kaygıları ile başa çıkabilmesine, kimlik gelişimine ve olgunlaşmasına aracılık edebilmektedir. Ergenlerdeki riskli davranışlar veya yaşam biçimleri arasında suç işleme, sigara içme, alkol veya madde kullanımı, riskli (alkollü, kemersiz, hızlı, ehliyetsiz) araç kullanma, erken cinsel etkinlik, evden veya okuldan kaçma, okulu bırakma, derslere ilgisizlik, mesleki veya toplumsal becerilerde yetersizlik, sağlıksız yeme davranışları ve hareketsiz yaşam sayılmaktadır (Peterson ve ark, 2003).

Erkeklerde madde kötüye kullanımı, şiddet ve erken cinsel etkinlik, kızlarda ise intihar girişimi daha sık olarak bildirilen riskli davranışlardır. Riskli davranışların bireylerde toplanma eğilimi gösterdiği, bir riskli davranışı olan ergenin başka riskli davranışlara da yatkınlık taşıdığı bildirilmektedir.

Ergenin biyolojik, genetik ve kişilik özellikleri ile çevresel etkenlerin etkileşimi sonucunda şekillenen riskli davranışları, psikososyal gelişimi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Kavga etme, madde kötüye kullanımı, intihar ve cinsel etkinlik gibi riskli davranışlar ergenlik ve gençlik dönemlerinde sağlık ve güvenlik açısından en önemli tehlikeleri oluşturmaktadır. Bu önlenbilir tehlikeler ergen ve gencin zarar görmesi, hatta ölümü ile sonuçlanabilmektedir. Birbiriyle bağlantılı olabilen bu riskli davranışlar sıklıkla ergenlik döneminde edinilmekte ve erişkinlik döneminde de sürmektedir. Uygun koruyucu önlemlerin alınabilmesi için bu davranışlarla ilgili risk gruplarının ve koruyucu etkenlerin belirlenmesi, zaman içinde değişen ve kültürler arasında farklılaşan özelliklerin saptanması önemlidir (Lindberg ve ark, 2000).

Engellenmeye dayanma gücü, baş etme becerileri, öz denetim ve içgörü gibi kişilik özelliklerinin; aile, okul ve diğer sosyal gruplarla bağların ergeni riskli davranışlardan uzak tuttuğu bildirilmektedir.

Ergenlerin çalışma veya kurallara uyma yoluyla isteklerine ulaşamayacaklarını düşünmeleri toplumla, evde gereksinim duydukları yakınlığı bulamamaları ise aileyle bağlarının zayıf olmasına yol açabilmektedir. Bu durumda, ergenler riskli davranışları olan akranlarına daha çok yönelebilir (Yılmaz, 2000).

Riskli davranışları olanlarla arkadaşlık etme, akran baskısı ve bu baskıya direnme becerilerinin yetersizliği durumunda riskli davranışların ortaya çıkması kolaylaşmaktadır. Anne-babaların riskli davranışlar için model olması veya bu davranışları onaylaması, anne-baba denetim ve yönlendirmesinin yetersizliği ve aile içi sorunlar da ergenin riskli davranışlara yatkınlığını arttırmaktadır. Ergen üzerinde ailenin etkisi azalırken arkadaşların etkisinin artması, medyada şiddete tanık olmanın

artması, sanayileşme ve kentleşme ile birlikte artan bireyselleşme ergenlik dönemindeki sorunları etkileyen etkenlerin başında sayılmaktadır (Aras, vd., 2007: 187).

2.2. Risk ve Risk Altında Olma

2.2.1. Risk

Risk çocuğun ya da gencin sosyal ve psikolojik gelişimini engelleyebilecek etkenlerin tümüdür. Risk tanımı gereği farklı olasılıkları içerir. Olasılıkların sadece bir kısmı gerçekleşir. Bu nedenle risk, bir sonuç olarak ele alınmamalıdır. Riskli davranışlar çocukların ve gençlerin iyilik hallerini tehdit eden ve sorumlu bir yetişkin olma potansiyellerini sınırlayan istemli davranışlardır. Örneğin; şiddet eğilimi gösterme ya da sık sık kavga etme, yoğun ve düzenli alkol ya da madde kullanımı, evden kaçma riskli davranışlardır. Bu davranışları takiben ortaya çıkan sonuçları, riskli davranışlardan ayırt etmek gerekir. Riskli davranışlar sonuçları oluşturur. Örneğin; alkol ve madde kullanımı bağımlılık yaratabilir, şiddet eğilimi suç işlemeye ya da evden kaçma sokakta yaşamaya neden olabilir. Ancak, her riskli davranışın bir sonuca ulaşmayacağı da unutulmamalıdır.

Farklı nedenler, riskli davranışlara ve takiben olumsuz sonuçlara yol açabilir. Her nedensel etken, riskli davranışa yol açmaz. Nedensel etkenler riskli davranışların ortaya çıkışı için birer riski oluşturur. Örneğin; davranım bozukluğu suça eğilime, hiperaktivite madde kullanımına yol açıcı faktör olabilir. Risk altındaki çocuklar terimi, riskli davranışlar gösteren çocuk ve gençleri içermekle birlikte nedensel etkenleri de kapsamaktadır. Risk altında olma birçok risk kavramını kendi içinde ve bir arada barındırmaktadır.

Ancak risklerin birbirleri ile örtüştüğü, nedenlerin ve sonuçların benzer olduğu düşünülecek olursa, tüm bu çocukları ve gençleri genel bir çatı altında toplamak yanlış olmayacaktır. Çocuk ve gençlerde gözlenen bazı belirtiler risk altındaki çocukları tanımlar. Bunlar;

- 1) Okuldan kaçma
- 2) Alkol, madde kullanma
- 3) Evden kaçma
- 4) Şiddet eğilimi gösterme
- 5) Suç işleme ya da işleme eğilimi olma
- 6) Kendine zarar verme
- 7) Sokakta çalışma
- 8) Erken cinsel ilişkide bulunma

Riskli davranışlar, sadece bir kez yapılmış davranışları ve denemeleri olan çocuk ve gençleri kapsamaz. Düzenli ve oturmuş bir biçimi olan, birden fazla yaşanmış davranışların riskli davranışlar olarak ele alabiliriz. Ancak bazı davranışların bir kez dahi yapılmış olması risk olarak kabul edilebilir. Bu nedenle riskli davranış ve risklerin tanımını iyi yapmak gerekir (Ögel, vd., 2007: 13-14).

2.2.2. Risk Altında Olma

2.2.2.1. Okuldan Kaçma

Okuldan kaçma, çocuğun uzun süreli geçerli bahanesi olmaksızın okula gitmemesi ya da ders saatleri dahilinde okulu terk etmesi olarak tanımlanabilir. Okuldan kaçma tek başına riski ifade etmez. Bu davranışın bir yaşam tarzı halini alması risk oluşturmaktadır. Okul devamsızlığının birçok olumsuz sonucu vardır. Çocuğun akademik başarısı, mezuniyet derecesi ve iş bulma potansiyeli düşmekte, böylece düşük benlik saygısı, düşük özgüven ve okuldan atılma riskinde artış olabilmektedir.

Okuldan kaçma, çocuğun ileride madde kullanımını, okuldan atılma, riskli davranışlar sergileme gibi daha büyük sorunlar yaşayacağına bir işareti olarak yorumlanabilir. Okuldan kaçma aynı zamanda çocuğun suç işlemesine geçiş de sağlayabilir (Ögel, vd., 2007: 15-17).

2.2.2.2. Sigara, Alkol Veya Madde Kullanımı

Günde en az bir sigara içen ya da son bir ay içinde 3 veya daha fazla gün alkol alan ya da bir kez diğer uyuşturucuları kullananlar. Sigara, alkol ve diğer uyuşturucu madde kullanımı risk altında olmanın önemli bir belirtisidir. Sigara sağlık için riskli bir davranıştır ve diğer riskler için de bir habercidir. Günde bir sigara içmek risk tanımı için yeterlidir. Alkol için ise son bir ay içinde 3 veya daha fazla gün alkol alma gençler için riskli bir davranış olarak sayılabilir. Diğer maddeler içinse yaşam boyunca 1 kez içmek bile riskli olarak adlandırmak için yeterlidir (Ögel, vd., 2007: 15-17).

2.2.2.3. Evden Kaçma

Son bir yıl içerisinde en az bir geceyi, evde bir sorunu takiben ve ailesinin haberi olmadan başka bir yerde ya da sokakta geçirmek. Evden kaçmanın pek çok nedeni olabilir. Şiddet uygulanan, istismarın bulunduğu kaotik ev ortamları ebeveynler arasındaki ciddi anlaşmazlıkların yanı sıra gencin özgürlük arayışı, otorite ile yaşadığı sorunlar, madde kullanımı da evden kaçma davranışının sebepleri arasında yer alabilir (Ögel, vd., 2007: 15-17).

2.2.2.4. Şiddet Ve Şiddet Eğilimi

Son bir yıl içerisinde fiziksel bir kavga içinde yer alma. Burada kastedilen en azından yumruk yumruğa yapılan bir kavgadır. Yaşamı boyunca bir kez dahi bir silah taşımış olma da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Silah olarak çakı, bıçak, jilet sayılabilir. Şiddet içerikli davranışlar, öğrenilmiş de olabilir. Bir çocuğun evde ve okulda sosyal olarak içine kapanması, yoğun izolasyon, yalnız olma ve reddedilme

duygularına sahip olması, şiddete maruz kalmış olması, başkaları tarafından kızdırılması, gururunun kırılması, kendisine rahat verilmediği duygusunu sık yaşaması, akademik alan ilgisinin ve okul başarısının düşük olması, yazılarında, resimlerinde ya da konuşmalarında şiddetin ifade edilmesi, kontrol edilemeyen öfke patlamaları yaşması ebeveynler ve öğretmenler için ipucu niteliğindedir (Ögel, vd., 2007: 15-17).

2.2.2.5. Suç İşleme Ya Da İşleme Eğilimi

Yaşamı boyunca herhangi bir suç işleyen ya da birden fazla suç işlemeyi planlayanlar. Yakalansın ya da yakalanmasın polisle başı derde girsin girmesin herhangi bir suç işleme burada değerlendirmek için yeterlidir. Ailede suç işleyen başka üyenin varlığı da genelde çocuğun risk altında olmasına yol açabilir (Ögel, vd., 2007: 15-17).

2.2.2.6. Kendine Zarar Verme Davranışları

Kafasını duvara vurma, sigara ile kendini yakma, jiletle kendini kesme gibi davranışlardan herhangi birini yaşamı boyunca yapmış olma. Kişi kendine zarar vererek yaşadığı ruhsal acıdan kurtulmaya çalışmaktadır. Kendine zarar verme davranışı, davranım bozuklukları, madde kullanım bozukluğu, kişilik bozuklukları ve depresyon ile birlikte görülebilir. Kendini kesmeyi artıran etkenler arasında kişinin reddedilmesi, korkması, utanması, öfkeli olması, yalnız hissetmesi, panik olması sayılabilir. Bir tür kendini yok etme, kendini cezalandırma, yalancı intihar, hayatın zorluklarına karşı kendini koruma hissi, yoğun boşluk duygusu, kendini ve kendi sınırlarını hissedebilme çabasıdır (Ögel, vd., 2007: 15-17).

2.2.2.7. Sokakta Çalışma

Son bir ay içinde en az bir gün sokakta çalışma ya da bir şeyler satma. Çalışmanın ailesinden haberli ya da habersiz olması fark etmeyecektir. Bir iş yerinde çalışma bu kapsamda değerlendirilmemelidir. Sokakta çalışma çocuklar için her şey ilk

başta normaldir. Amaçlar son derece masum olabilir. Ancak küçük yaşta bir çocuğun sokakta çalışması ve yaşamının önemli bölümünü orada geçirmeye başlaması sokağın tüm olumsuzluklarının da üstüne sinmesine yol açacaktır (Ögel, vd., 2007: 15-17).

2.3. Risk Altında Olmayı Yaratan Etkenler

Tek bir etken risk altında olmayı yaratmaz. Birçok etken beraberce belirleyici olabilir. Bu etkenler birbirinden bağımsız da olmayabilir. Örneğin; olumsuz bir çevresel koşullarda yaşayan anne ve babanın da bu ortamdan etkilenmemesi düşünülemez. Ancak bu etkenlerin devinimsel olmadığını, statik olduğunu düşünmek yanlış olacaktır.

2.3.1. Genetik Etkenler

Yakın zamanda yapılan bazı çalışmalar bazı genlerin şiddet, suç işleme gibi davranışların temelinde yattığını iddia etmektedir. Bu çalışmaların tümüyle bu davranışları açıkladığını söylemek mümkün değildir. Ancak genetik etkenlerin bazı çocukların bu davranışlarında etkin olduğu söylenebilir.

2.3.2. Ailesel Etkenler

Risk alma davranışı yüksek düzeyde olan çocukların ebeveynlerinde benzer özellikler görülmektedir.

a) Zayıf toplumsallaşma, olumlu davranışların çocuğa öğretilmemesi, değerlerin kazandırılmaması, ebeveynler arasında olumsuz davranışların varlığı

b) Çocuğun eğitim yaşamının ihmali, çocuğun yaşamını izlemekte başarısızlık

c) Uygunsuz ve tutarsız disiplin uygulamalarının olması

d) Çocuk ebeveyn ilişkisinde kalitenin ve bağlanmanın düşük olması, destekleyici olmayan soğuk anne davranışı

e) Aile içi çatışma, evlilik uyumsuzluğu, ev işi şiddet, istismar

f) Çatışma yönetiminin zayıf olması, zayıf öfke kontrolü

g) Ebeveynlerde fiziksel ve ruhsal sağlığın iyi olmaması, madde kullanımı, depresyon olması

h) Göç sonucu kent yaşamına uyum sağlayamama ve çocuğun kültürel olarak ailenin önüne geçmesi

2.3.3. Çevresel Etkenler

Özellikle olumsuz çevre koşulları olan çocuklardır. Yoksulluk önemli etkenlerden birisidir suç, şiddet eğimli, kendine zarar verme ve bazı madde kullanımları özellikle sosyo ekonomik düzeyi düşük bölgelerde daha fazladır. Ekonomik geleceğin zayıf olması, gençlerin kendilerinin başka çözümler aramasına yol açmaktadır. Geleceğin olmaması, kaybedilecek fazla şeyin olmaması anlamına da gelmektedir. Bu nedenle gençler sonuçlarını düşünmeden davranmaktadır. Riskli davranışların o çevre içinde yaygın olması bu davranışların normalize olmasını ve gencin bu davranışları toplumsal davranışın doğal bir parçası olarak görmesine yol açmaktadır.

2.3.4. Psikolojik Etkenler

Bu çocuklarda rastlanan ortak özelliklerden birisi dürtü kontrolünün eksik olmasıdır. Engellenme eşikleri düşüktür. Herhangi bir engellenme ile karşılaştıkları zaman onunla başa çıkma güçleri yoktur. Sosyal becerileri düşüktür. Sorun çözme, öfke kontrolü gibi becerileri çok azdır ya da bu becerileri etkili değildir. İletişim kurmakta zorluk çekerler, huzursuzdurlar. Kolaylıkla uyarılır ve kavga etmeye başlarlar.

2.3.5. Göç

Göç eden ailelerin çocuklarında bu tür davranışlar sıktır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi ebeveynlerin geldikleri kente uyum sağlamakta çektikleri güçlüğü aile içi ilişkilere de yansımalarıdır. Göç eden anne baba göç ettikleri yerin alışkanlıklarını sürdürmek istemekte ve bu nedenle çocuklarına bu yönde baskı yapmaktadır. Öte yandan ise kente küçük yaşta geldiği ya da kentte doğduğu için daha iyi uyum sağlayan çocuk anne babasının bu disiplin yaklaşımını reddetmektedir.

2.3.6. Diğer Etkenler

Yaş: Yaş küçüldükçe birden fazla risk alma davranışı düzeyi azalmaktadır. Yaş büyüdükçe riskli davranış sayısı artmaktadır.

Cinsiyet: Riskli davranışlar, erkek çocuklarda daha fazladır. Cinsiyetler arasındaki bu fark yaş büyüdükçe artmaktadır. Yani yaş ilerledikçe erkeklerde risk alma davranışı kızlara göre daha fazla olmaktadır.

Birden fazla riskli davranışın bir arada görülmesi: Araştırmalar, genelde bir risk davranışı olan çocukların bir başka riskli davranışı daha yaptıklarını göstermektedir. Bir risk davranışı gösteren ergenlerde diğer risk davranışının olma oranı da artmaktadır (Ögel, vd., 2007: 20-21).

2.4. Risk Alma Davranışı Kuramları

2.4.1. Bilişsel Nedenleri Açıklamayı Hedefleyen Kuramlar

Bu kuramlar zihinsel süreçlere odaklanmaktadır. Kişi yarar ve bedel hesabı yaparak davranış konusunda karar vermektedir kişi yarar beklentisi yüksekse davranışı gerçekleştirmekte yara beklentisi düşükse davranışı gerçekleştirmemektedir (Yılmaz, 2000: 17).

2.4.1.1.Karar Alma Yaklaşımı

Raiffa'nın 1968, Von Winterfeldt ve Edwards'ın 1986, Yates'in 1990, 1992 yıllarında tanımladığı karar alma yaklaşımına göre kişilerin değer ve inançları farklı ise aynı koşullar arlında farklı davranışlar gösterirler. Bireylerin davranışlarını anlamak için de karar alma süreçlerini incelemek gerekir.

Weinstein ve Yates karar alma yaklaşımında her kararda beş basamak tanımlar. Bunlar:

1. Olası seçeneklerin belirlenmesi
2. Her seçenekte izlenecek yılların belirlenmesi
3. Sonuçların istenilirliklerini değerlendirme
4. Eylem gerçekleştiğinde sonuçların gerçekleşme olasılığını değerlendirme
5. Mantıksal olarak savunulabilir kurullarla bu basamakları birleştirmektir.

Kişilse bu beş basamaktaki koşulları dikkate alarak davranışın olumlu sonuçlanma olasılığının yüksek olduğuna karar verdiklerinde bu davranışını gerçekleştirmektedir (Marom, Austin ve ark, 1993; Akt: Yılmaz, 2000: 17-18).

2.4.1.2. Nedenlendirilmiş Eylem Kuramı (Theory Of Reasoned Action)

Nedenlendirilmiş eylem kuramının kuramcıları olan Ajzen ve Fishbein kişinin davranışlarının, inanları tarafından etkileneceğini savunur. Davranışı etkileyen süreç şöyledir:

1. Nedenlendirilmiş davranış kuramına göre kişinin davranışı aynı kişinin davranışla ilgili niyet veya kararları tarafından belirlenmektedir.

2. Niyetler tutumlardan etkilenmektedir, tutumları belirleyen ise kişisel yarar ve bedel ilişkisidir. Etken davranış daha yararlı olarak değerlendirirse o davranışla ilgili olumlu tutumlara sahip olmaktadır.

3. Kararlar ise ergenin inançlarından etkilenir. Sosyal normatif inançlar etkenin algı ve inançlarını dolayısıyla da kararlarını etkilemektedir. Ergenin ailesi, akran grubu ya da çevresindeki diğer kişiler aynı davranışı gösteriyorsa ya da onaylıyorsa ergenin de bu tür davranışları gösterme olasılığı artmaktadır (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

Buradaki sıralamaya göre çevre olumlu inançlara sahipse kişi de olumlu inançlara sahip olur. Ve kişinin yarar bedel konusundaki kararını, karar da kişinin davranışa ilişkin tutumunu, tutumu da davranışı gerçekleştirip gerçekleştirilemeye ilişkin niyetini etkiler (Yılmaz, 2000: 18-19).

2.4.1.3. Planlanmış Davranış Kuramı (Theory Of Planned Behavior)

Ajzen ve Fisbein, Nedenlendirilmiş eylem kuramının inanç ve tutum kavramlarına benlik yeterliliği (self-efficacy) kavramını eklemiştir. Benlik yeterliliği “davranışın başarıyla tamamlanması üzerindeki kontrol” ya da davranışın “güç ya da kolay algılanması” olarak tanımlanır. Benlik yeterliliği ergenin davranışlarını etkilemektedir. İnsan davranış üzerinde yüksek kontrol hissettiğinde ya da başarılı olma beklentisi geliştirdiğinde o davranış için emek sarfetmektedir. Birey davranış güç ya da tamamlanamaz olarak algılıyorsa o davranış için çava göstermez. Yanı sıra reddedici benlik yeterliliği (refusal self-efficacy) kavramı da bu kuramda önemlidir. Reddedici benlik yeterliliği ergenin davranışa katılma istemediği durumlarda sosyal baskıya direnerek davranış göstermeme gücüdür. Eğer ergenin reddedici benlik yeterliliği yüksekse arkadaş baskısına karşı kayabilir; düşükse buna uyum gösterir (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

Bu kuramlar daha çok davranışa ilişkin bilişsel sürece dikkati çeker. Kurama göre ergen kendisi için istenilir olana karar vermekte ve onu gerçekleştirilmektedir.

Risk alma davranışının önlenmesi konusunda da ergenin risk alma davranışına ilişkin tutumlarını, inançlarını etkileme ve reddedici benlik yeterliliğinin güçlendirilmesi önerilmektedir.

Ancak davranışları inanç ve tutumları yani bilişsel süreci etkilediği dikkate alınmamıştır. Risk alma davranışını çok da lehinde tutumlara sahip olmayan ergen de bu davranışları bir kez deneyebilir ve eğer olumsuz sonuçlarla karşılaşmazsa bu davranış konusundaki inançlarını değiştirebilecektir. Ayrıca tutumların nedeni ve benlik yeterliliğine ilişkin nedenler yeterince açıklanamamıştır (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

2.4.2. Sosyal Öğrenme Sürecini İçeren Kuramlar

2.4.2.1. Sosyal Öğrenme Kuramı

Akers sosyal öğrenme ve rol modellerine vurgu yapmaktadır. Ergenlik kuramlarında aktarılan sosyal öğrenme sürecinde de model gözlem, taklit ve onay beklentisine dikkati çekerek; bilişsel süreçleri öne çıkaran kuramlardaki kadar olmasa da davranışın bir biçimde yarar beklentisiyle gerçekleştirileceğini belirtmektedir (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

2.4.2.2. Sosyal Bilişsel/Öğrenme Kuramı

Bandura, sosyal öğrenme kuramına ek olarak ergenin, ebeveyn ve arkadaş rol modellerinde davranışa ilişkin inançlarını edindiğini vurgular. Ayrıca Bandura, benlik yeterliliği ve reddedici benlik yeterliliğinin gelişimini de rol modelleriyle açıklar. Arkadaşlarını davranış önerisini geri çevirirken izleyen ergenin reddedici benlik yeterliliği becerisinin gelişeceğini tersi bir durumu izleyen ergeninse davranış önerilerini kabul etme gibi bir eğilim geliştireceğini ifade eder (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

Ajzen ve Fishbein'in kuramlarında kişinin davranışa ilişkin bilişsel süreçlerine vurgu yapılırken, Sosyal Öğrenme Kuramları kişinin çevresine ve kişiler arası

ilişkilere yönelmektedir ancak Sosyal Bilişsel/Öğrenme Kuramının kişinin inançlarına ve olumlu pekiştirici dikkate alarak davranışın gösterilip gösterilmemesine karar verme sürecine de işaret etmesi sosyal öğrenme kuramında bilişsel süreçlerin tümüyle göz ardı edildiğinin söylenmesini güçleştirir (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

Sosyal Öğrenme Kuramları ergenin risk alma davranışını, risk alma davranışı gösteren arkadaşların izlenmesi, öğrenme ve taklit edilme süreciyle açıklamaktadır. Ancak bu kuram nene bazı ergenlerin risk davranışı gösteren ergenlerle karşılaştığı ve böyle rol modellerine sahip olduğu, bazılarını neden böyle rol modellerine sahip olmadığı konusunda yeterli açıklama getirmemektedir (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

2.4.3. Sosyal Bağlanma Ve Geleneksel Bağlanma Kuramları

2.4.3.1. Sosyal Kontrol Kuramı

Sosyal bağ kuramı her insanın yasa ihlal davranışında bulunma potansiyeli taşıdığını ve toplumun kontrolü nedeniyle topluma uyum sağladığını kabul eder. Walter ve Reckless sosyal kontrol kuramında iç ve dış koruma kavramlarını kullanır. Dış koruma bireyin okul, aile, kilise ve diğer sosyal gruplar gibi diğerleriyle ilişkisi tarafından sağlanır. Bu gibi bağlar ergeni sapan davranışlardan korur. İç koruma kavramı ise benlik kontrolü, engellenme toleransı, baş etme becerileri, içgörü gibi kişisel özellikleri ve benliğe göndermeleri işaret etmektedir (White, 1989).

Hirshi'ye göre sosyal kontrolü sağlayan dört bağ vardır: birincisi bağlanmadır; bu kişiye yakın olan diğerleriyle arasındaki bağlılığa işaret eder. İkincisi verdiği kararlara uymak, taahhütlerini yerine getirmek uzlaşma olarak adlandırılır ve kişilerin geleneksel kurumlarla ilişkilerini ve onların hedefleriyle uzlaşma göstermelerini ifade eder. Üçüncüsü ise katılımdır. Geleneksel aktivitelere katılımı ifade eder, ders çalışma, ev temizleme gibi. Son bağ ise inançlardır. İnanç bireyin topluma ait temel değerleri kabul etmesini ifade eder. Ailesine, arkadaşlarına bağlı, okula devam eder, sorumluluk üstlene ve toplumdaki genel değerlere inanan kişi suç

işlemeyecektir. Aksi hallerde ise suç işleyecektir. Shoemaker 1984 yılında yaptığı çalışmasında sosyal kontrol teorisinin suçluluk varyansının %25-50'sini açıkladığını belirtir (Agnew, 1985; Akt: Yılmaz, 2000: 21).

Elliot'un sosyal kontrol kuramı geleneksel rol modellerine ve topluma zayıf bağlanma için üç neden üzerinde durur:

1- Gerginlik: bu kavram ergenin akademik ve mesleki istekleri ile olanakları arasındaki denge olarak düşünülebilir. Eğer ergen bu dengeyi hissetmezse ve engellenme yaşarsa kurumlar ve hedefleriyle uzlaşma ve risk alma davranışı gerçekleştiren akranlarla ilişki kurar (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

İsteklerine ulaşamayacaklarını düşünen ergenler uyumsuz davranış gösteren ergenlerle ilişki kurarak benzer davranışlar sergileyebilmektedir. Çünkü ergen kendisi ve diğerleri için fırsatların aynı olduğunu düşünmemektedir ve çevresinde izledikleri ona çalışarak başarılı olmanın neredeyse imkânsız olduğunu göstermektedir. Gençler yasalar ve kurallarla önerilen yolları izlediklerinde istedikleri para, iş, statü ve gücü elde edemeyeceklerini düşünerek toplumda pek çok kuralı çiğneyebilecek ya da olumsuz davranışları çözüm olarak görüp bu tür davranışlarda bulunabileceklerdir.

Ergen evde de gerginlik yaşayabilir. Evde yaşanan gerginlik ergenin evde beklediği yakınlığı bulamaması biçiminde olabilir. Bu durumda ebeveyn ile zayıf bağlanma gerçekleşir bu da risk alma davranışı sergileyecek akranlarla etkileşimi arttırabilir (White,1989).

2- Sosyal organizasyon bozukluğu: Kornhauser tarafından yerleşik kurumların bozukluğu ya da zayıflığı olarak tanımlanmaktadır. Eğer ergenler gelecek için kendine umut vermeyen, sosyal kurumların başarısız olduğu yerlerden geliyorsa içinde yaşadıkları toplumun onlara bir gelecek sunmadığını düşünecekleri için bu topluma daha az bağlanırlar ve onun sunduğu yaşam biçimini benimsemezler ergen boşanmış tek ebeveynli ya da iyi organize olamayan ailelerden

geliyorsa ailesine bağlanamaz; dolayısıyla ailenin kurallarına da uyum göstermez (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

Var olan kurumlar ergeni kontrol edemezse ergen istediği gibi davranmakta özgür kalacaktır ve risk alma davranışlarına yönelebilecektir. Risk alma davranışları heyecan verici olabilirler, ergen kendini farklı bir macera içinde hissetme ve bazı davranışlar ekonomik olarak ödüllendirici olabilmektedirler (White,1989).

3- Aile ve gelenekler: Topluma bağlanma gerçekleşmiş olmasına rağmen eğer aile ergeni sağlıklı biçimde toplumsallaştıramadıysa gene olumsuz bağlanmalar olabilir (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

Agnew (1985) sosyal kontrol kuramını temel alarak boylamsal yöntemle yaptığı çalışmada önce 10. sınıftaki ergenlerin suçluluk oranları ve sosyal bağlanma derecelerini belirlemiştir. Bir yıl sonra aynı ölçümleri tekrarlamıştır. 10. sınıftaki suçluluk ölçümü ve 11. sınıftaki sosyal bağ değişkenleri arasında negatif ilişki bildirilmektedir. 10. sınıftaki suçluluk, 11. sınıftaki sosyal bağ değişkenlerini (okula bağlanma ve inançlar) zayıflatmaktadır. 10. sınıfta sosyal bağ ile suçluluk arasında ilişki bulunmuştur. Agnew önceki suçların sonraki ciddi suçları yordamadığını belirtir. Sosyal kontrol kuramının küçük suçlarda ve ergenlik döneminde açıklayıcı olacağını belirtmektedir (Agnew, 1985; Akt: Yılmaz, 2000: 23).

Bu kuram, ergenin toplumsal kurumlarla kurduğu iyi ilişki, onlarla yaşadığı bağlanma ve yaptığı uzlaşmalar tarafından kontrol edildiğini, bu kontrolün zayıf bağlanma nedeniyle başarısız olduğu zamanlarda problem olarak değerlendirilebilecek davranışların oluşacağını vurgulamaktadır (Agnew, 1985; Akt: Yılmaz, 2000: 23).

2.4.3.2. Sosyal Gelişimsel Kuram

Sosyal gelişimsel kuram bireylerin sosyal gelişimine ve bu gelişimde onları doğrudan etkileyebilecek sosyal etkilere odaklanır. Ergenin davranışını etkileyebilecek olan akran, aile ve okulun etkisi vurgulanmaktadır. Her dönemde

birincil önemdeki grup farklıdır. Okul öncesi dönemde aile, ilköğretim döneminde okul ve öğretmen, ergenlik döneminde ise akran ilişkileri kişinin sosyal gelişimini etkilemektedir. Bu kurama göre ergen, eğer erken dönemde uyumsuz davranış gösteren arkadaşlarla ilişkiye geçiyorsa evde ve okulda ödül için çok az fırsata sahiptir, ebeveyn ve öğretmenleriyle etkileşimlerinde az ödül almaktadırlar ya da evde ve okulda ödüllendirilen davranışlar gereken kişisel ve akademik beceriler yetersizdir. Az onay ergenin aile ve okula bağlanmasını güçleştirecek ve onu uyumsuz davranışlar gösteren ergen grubuna yaklaştıracaktır. Bu kuram ödül kazanabilecek beceriler için yetersizliğe dikkat çekerek aslında ergenler arasındaki bazı kişisel farklılıklara dikkati çekmektedir. Kişisel ve akademik becerilerin geliştirilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Becerileri az olduğu için az ödül alan ergen sapsmış davranış gösterdiğinde kaybedecek fazlaca bir şeye sahip olmadığını da düşünebilecektir. Kuram, ergenler arasındaki farklılıklara ve bunun olası nedenlerine dikkat çektiği için önemlidir (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

2.4.4. Kişilerarası Özelliklerin Etkilerini İnceleyen Kuramlar

2.4.4.1. Sosyal Ekolojik Model

Kumpfer ve Turner'in modeline göre madde kullanımının nedeni genel stres ve okul stresidir. Okulda yüksek stres yaşayan ergen stresten kaçır ve risk alma davranışı gösteren arkadaşlar edinir, risk alma davranışı için cesaretlendirilir. Ayrıca bu model, düşük akademik benlik yeterliliğini, okulla ilgili stresin birincil nedeni olarak değerlendirilmektedir (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

2.4.4.2. Kendi Saygılığını Azaltma Modeli

Kaplan ve arkadaşları benlik saygısı üzerinde çalışmışlardır. Çevrelerinden sürekli negatif değerlendirmeler alan ergenler düşük benlik saygısı ve zarar görmüş bir benliğe sahip olurlar. Zarar gören ya da reddedildiğini hisseden ergen ve onların savunmaya geçebilecek egoları geleneksel rol modellerine yabancılaşabilir, geleneksel standartlara isyan edebilir, geleneksel davranışa alternatif olabilecek bağlanmalarda benliklerini başarısız algılayabilir ve kendine yansıtılan benliğe

ilişkin olumsuz değerlendirmeleri arttırabilecek akranlarla ilişkiye geçebilirler. Kaplan'ın çalışmasında düşük benlik saygısı madde kullanan arkadaşlarla ilişkili olarak bulunmuştur (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

2.4.4.3. Çoklu Aşamalı Sosyal Öğrenme Modeli

Akers ve Simons ergenin madde kullanan arkadaşlarla neden ilişki kurduğunu anlamaya çalışmışlardır. Simons ve arkadaşları kişisel özellikleri, madde kullanımının üç aşamalı modeli içine yerleştirmişlerdir.

a) 1. Aşama: Sıklıkla alkolle başlayan bu aşamada nedenler şunlardır; ebeveynin sapsmiş davranışı, ergene duygusal yakınlık, destek ve yol gösterici olmayan ebeveyne sahip olma ve eğitim, aile, din gibi geleneksel ve uzun süreli değerleri önemsemeyen değerler sistemine sahip olma.

b) 2. Aşama: Bu aşama risk alma davranışı gösteren ergenlerde, madde kullanan ergenlerle ve risk alma davranışıyla ilişkinin nedenleri ve sosyal becerilerdeki bozulmayla ilgilenilir.

c) 3. Aşama: Davranışı denemiş olma durumundan alışkanlığa geçişin nedenlerini belirler. Ebeveynler arasında da davranış varsa, akranlar cesaretlendiriyorsa, ergen stres altındaysa ve yetersiz baş etme becerilerine sahipse davranış sıklaşır ve alışkanlığa dönüşür.

Çoklu aşamalı öğrenme modeli risk alma davranışına başlamayı dolaylı olarak etkileyebilecek değişkenler, kişisel özellikler ve davranışı sürdürmeye yönelik etkenlere dikkat çekmektedir (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

2.4.4.4. Aile Etkileşim Modeli

Bu modele göre temel olan çocuk-ebeveyn arası ilişki özellikle de anne-çocuk arası ilişkilendir; bağlanma temel etkidir. Aile etkileşim modeli anne çocuk bağlanmasının nedenlerini ve sonuçlarını şöyle sıralamaktadır.

Anne ve çocuk arasındaki bağlanma için nedenler; ebeveynlerin geleneksel değerlere sahip olması, ailenin psikolojik uyumunun yüksek olması etkili ve destekleyici ebeveynlik stiline sahip olmaları ve çocuk üzerindeki aile kontrolünün olması olarak belirtilmektedir.

Anne ve çocuk bağlanmasının sonuçları; anne ve çocuk arasındaki bağlılık, çocukta gelenekselliğin gelişmesi ve uyumlu ergen kişiliği, risk alma davranışı gösteren ergenle az ilişki ve ergenler arasında risk alma davranışının seyrek görülmesi şeklinde kendini gösterir. Aileyle yetersiz ilişki risk alma davranışı gösteren akranla ilişkiye yöneltecektir. Dolayısıyla anne çocuk arasında birbirine yüksek bağlanma risk alma davranışını azaltırken düşük bağlanma, risk alma davranışını artırmaktadır. (Yılmaz, 2000: 26)

Bu model yetersiz ilişki koşulunda oluşan ergenin bazı kişisel özelliklerini de belirler; düşük başarı yönelimi, zayıf ego bütünlüğü ya da süperego gelişimi, depresyon, düşük benlik saygısı, heyecan arama ve zayıf dürtü kontrolü gibi. Ayrıca ailenin önemine dikkat çekerek ailenin eğitilmesinin de önemini vurgular.

Kişilerarası özellikleri inceleyen kuramlar okulla ilgili özellikler, benlik saygısı, sosyal etkileşimsel beceriler, baş etme becerileri, duygusal stres, aile etkileşimi gibi pek çok etkene dikkati çekmektedirler. Ancak belirlenen özellikler ile gerçekleştirilen davranış arasındaki zaman farkı ve bu sürede gerçekleşmiş olan değişimler dikkate alınmamaktadır. Davranışın gerçekleştirildiği andaki benlik saygısı ve ölçüm sırasındaki benlik saygısı farklı olabilir (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

2.4.5. Bütünleştirici Kuramlar

2.4.5.1. Problem Davranış Kuramı

Jessor, riskli davranışlara katılma eğiliminde olan ergenlerin ortak birtakım özellikleri olduğundan söz eder. Bunlar; kendileri ve toplum hakkında ortak yaklaşımları, algıları ve değerleridir. Akademik başarıya önem vermeyen, öz saygısı

düşük olan, inancı az olan ve problemlili davranışları olumlu gören ergenlerin diğer ergenlere göre bu davranışları kabul etme eğilimleri daha fazladır. Ayrıca, problemlili davranışlardan herhangi birinde bulunma, diğerlerine katılma şüphesini artırmaktadır (Alexander ve ark., 1990; Akt: Gülgez, Ö. 2007).

Bu teorinin gelişimsel temeli, ergenlerin diğer yas gruplarına oranla da çok problem davranışta bulunduğu görüşüne dayanır. Çünkü problem davranışlar ergenlere yetişkin statüsünün bir işaretini sunar, ergenler bu davranışları yaparak sahip olmak istedikleri yetişkin statüsüne ulaşırlar. Problem davranışlar ergenlik sonrası azalır, çünkü artık yetişkin olduğunu kanıtlamak zorunda değildir (Arnett, 1992).

Jessor ve Jessor (1977), ergenlerin birtakım kazançlar elde etmek için riskli davranışları bilerek yaptıklarını ileri sürer. Bu kazançlar;

- 1) Yaşamlarını kontrol etme,
- 2) Yetişkin otoritesine, toplumsal geleneklere karşı gelme,
- 3) Anksiyete, engellenme, yetersizlik ve başarısızlık duyguları ile basa çıkma,
- 4) Akran gruplarına kabul edilme ve genç alt-kültür ile kimliğini kanıtlama,
- 5) Kişisel kimliğini doğrulama,

6) Olgunluğunu ilan etme ve genç-yetişkinliğe geçişe gelişimsel bir damga vurma olarak sıralanabilir (Jessor ve Jessor, 1977; Akt: Gonzalez ve ark, 1994).

Problemlili davranış, toplumsal olarak tanımlanan, toplum ya da yasal normlar tarafından kabul edilmeyen, dışlanan davranış olarak bilinmektedir ve bu modelde risk alma ergen gelişimine zarar ve tehdit oluşturabilecek olumsuz bir olgu olarak ele alınmaktadır. Problem davranış ile ilgili ilk çalışmaların 70'li yıllarda alkol kullanımı ve diğer riskli davranışları içeren kapsamlı bir çalışmayla ortaya çıktığı

görülmektedir. Bir ergen problem davranış olarak tanımlanan davranışın yararına odaklanmışsa, o davranışı gerçekleştirme olasılığı, kısaca ergenin risk alma olasılığı çok fazla demektir (Güney, 2007).

Jessor (1991), risk alma davranışını, problem davranış olarak tanımlayan kuramcılarının başında gelmektedir. Jessor'a göre ergenlikte görülen problem davranış ya da dışa yönelim sorunlarının başında hem ergenin kişiliği hem de yarattığı sosyal çevresinde geleneklere uymama gelmektedir. Geleneklere uymayanlar sapkın ya marjinal davranışlara hoşgörü gösteren, herhangi bir toplumsal kurumla bağlantısı olmayan bireylerden oluşmaktadır. Geleneklere uymayan çevrelerde yaşayan gençlerin de, madde kullanma, riskli cinsellik gibi her türlü riskli davranışı göstermesi olasıdır (Jessor, 1991; Akt: Güney, 2007).

Jessor (1998) risk almayı, işlevsel, amaca yönelik, hedefe aracılık eden davranışlar olarak tanımlamaktadır. Jessor'a göre, birey bu davranışlar aracılığıyla aileden ayrılarak, arkadaşlarıyla daha fazla zaman geçirmeye başlamaktadır. Ancak bu davranışlar, bir taraftan alışılmadık saç modeline sahip olmak gibi zararsız bir özelliğe sahip olabilirken, diğer taraftan yaşamı tehdit etme ya da sağlığa zarar verme potansiyeli olma gibi istenmeyen sonuçlara da neden olabilmektedir (Jessor, 1998; Akt: Güney, 2007).

Ayrıca Jessor'a (1998) göre, problem davranışlar, bireyin yalnızca toplumsal ve psikolojik gelişimini etkilemez, aynı zamanda, fiziksel sağlığı için de bir tehdit oluşturur. Bu bakış açısına göre, ergenin risk almasında hem çevresel hem de bireyden kaynaklanan birçok etken rol oynamaktadır. Problem davranış yaklaşımı, hem karmaşık hem de oldukça kapsamlıdır. Bu yaklaşım üç temel sistemden oluşmaktadır: Algılanan çevre sistemi, kişilik sistemi ve davranış sistemi. Her sistem hem problem davranışta bulunmaya teşvik eden, hem de problem davranışta bulunmaya karşı bireyi kontrol edecek, koruyacak değişkenlerden oluşmaktadır. Problem davranış kuramı, bu üç sistemin birbirini etkilemesinden oluşmaktadır (Jessor, 1998; Akt: Güney, 2007).

Kuramda ele alınan üç sistemde de koruyucu etkenler ve risk etkenleri yer almaktadır. Koruyucu etkenler hem risk etkenleri üzerinde hem de problem davranışın ortaya çıkmasında etkilidir. Jessor, Turbin, Costa, Dong, Zhang ve Wang'a (2003) göre, koruyucu etkenler, bireyin yaşantısındaki toplumsal kontrolün ve algılanan çevrenin desteğinin yeterli olmasıyla bireyin problem davranışı gösterme olasılığının azalmasını sağlamaktadır. Risk etkenleri ise, bireylerin problem davranışta bulunmaya yatkın olması gibi, riskli davranışta bulunma olasılığını arttıran etkenlerden oluşmaktadır. Yazarlara göre, koruyucu etkenlerin etkisinin azalmasıyla, risk etkenlerinin etkisi artmaktadır (Jessor, Turbin, Costa, Dong, Zhang ve Wang'a, 2003; Akt: Güney, 2007).

Jessor, ergenlerin problem davranışlara katılmalarını ya da tek bir nedene bağlamak yerine üç sistem içerisinde açıklamıştır. Örneğin problem davranışa eğilimli olmak, kişinin çevre ile etkileşimden ortaya çıkmaktadır (Jessor, 1991; Akt: Güney, N. 2007).

Bu açıdan bakıldığında çevre uzak ve yakın yapılardan oluşmaktadır. Uzak yapı ana baba, arkadaş kontrolü, ana baba arkadaş etkisi, ana baba ve arkadaş desteği ve günlük yaşamda algılanan stres gibi değişkenlerden oluşmaktadır. Yakın yapı içerisinde ise, problem davranışlarla ilgili olarak, arkadaşların ve ana babanın onay ve ana baba, arkadaş modelleri yer almaktadır.

Riskli davranışları da kapsayan problem davranışlar, akran kabulü ve saygısını kazanmada bir araç olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, aileden bağımsızlığın kazanılması, kaygıyla baş etme, sıkıntı ve olumsuzluğu bekletme ya da ertelemede de önemli bir yere sahiptir (Diclemente, Hansen, Panton, 1996; Akt: Güney, N. 2007).

Jessor'un problem davranış yaklaşımına göre, riskli davranışlar, ergenin yetişkinliğe geçiş sürecinde önemli bir rol oynar ve normal ergen gelişiminin bir parçası olarak alt başlıkta problem davranış şeklinde kendini göstermektedir.

Risk alma davranışını problem davranış olarak ele alan bu yaklaşım, olumsuz risk alma davranışının bireyin yaşamını tehlikeye sokabilecek, sağlığına zarar verebilecek davranışlar olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle problem ya da sorun davranış, içe ve dışa yönelim bozuklukları çerçevesinde ele alınmaktadır.

İçe yönelim bozuklukları, bireyin yaşadığı sıkıntıları, içsel olarak yaşaması ve korku, kaygı, depresyon, çeşitli psikosomatik bozukluklar olarak göstermesidir. Öte yandan dışa yönelim bozuklukları, bireyin yaşadığı sıkıntıyı dışarıya yansıtması, sıkıntıların dışsal çevreye karşı saldırganlık göstermesi, örneğin, hırsızlık yapması, madde kullanması olarak ortaya çıkmaktadır. İçe ve dışa yönelim bozukluklar bir arada da görülebilir. Problem Davranış Kuramında problem olarak ele alınan davranışlar, sigara, alkol ve madde kullanımı, erken ve riskli cinsel ilişkiye girme, hızlı araba kullanma, vb davranışlarıdır (Güney, 2007: 21-23).

2.4.5.2. Akran Grupları Kuramı

Bu model davranışın temel nedeninin akran grupları olduğunu vurgular. Sosyal öğrenme kuramı arkadaşın, ergenin tutumunu etkilediğini dolayısıyla da risk davranışında bulunup bulunmayacağını belirlediğini söylerken bu model tutumların kişinin arkadaş seçimini ve arkadaşlarını etkilediğini vurgulamaktadır. Bu kuram ayrıca akranlarla ilişkiyi sosyal yapılar (sosyo ekonomik düzey, boşanmış aile.. vb), psikolojik özellikler (kişilik treytleri, düşük benlik saygısı.. vb), tutum ve inançlar, davranışı etkileyebilecek insanlarla gerçekleştirilen bağlanma düzeyi (aileye az bağlanma, düşük dini katılım ve okulu sevmeme gibi) gibi bağların risk alma davranışında bulunup bulunmamayı etkileyeceğini belirtmektedir (Petraitis, Flay ve Miller, 1995).

2.4.6. Davranışsal Aile Sistemi Modeli

Bu model Robin ve Foster tarafından ebeveyn-ergen problemleri konusundaki çalışmalara dayanarak geliştirilmiştir. Bu model davranışsal kuram, bilişsel kuram ve

aile sitemleri yaklaşımını temel alarak oluşturulmuştur (Robin ve Foster, 1989; Akt: Yılmaz, 2000).

Problem çözme-iletişim becerileri, bilişsel çarpıtmalar ve aile yapısı gibi üç temel başlık altında toplanan modelin altı varsayımı bulunmaktadır.

1) Her ailede bir denge vardır. Ergenlik döneminde çocuğu olan ailelerde ergenin bağımsızlık arayışı ebeveyn-ergen çatışmasına ve dengenin bozulmasına yol açacaktır.

2) Ailenin problem çözme ve iletişim becerilerindeki eksiklikler ailede çözümsüzlüklere neden olacaktır.

3) Aile üyelerinin aile yaşamı ya da diğer aile üyeleri hakkında sahip oldukları gerçekçi olmayan inanç ve düşünceler, aile üyelerinin birbirlerini yanlış anlamasına, anlaşmazlıklara, kırgınlık ve öfke duygularına neden olacaktır. Bunlar da ailede olumsuz duygu, davranış ve ilişkilere yol açacaktır.

4) Çatışma yaşanan ailelerde, çatışma yaşamayan ailelere oranla karşılıklı olumsuz davranış fazla ve karşılıklı olumlu davranış az olacaktır.

5) Ana baba çatışması her zaman ergen-ebeveyn çatışmasına neden olmayacaktır. Ancak bazen anne baba çatışması ebeveyn ergen çatışmasına neden olabilir ya da bu çatışmayı uzatabilir veya şiddetlendirebilir.

6) Ailedeki koalisyonlar ve üçgenleşme gibi aile bütünlüğünü bozan ittifaklar ebeveyn ergen çatışmasını artıracaktır (Robin ve Foster, 1989; Akt: Yılmaz, 2000).

Robin ve Foster ergenin risk alma davranışının bazen aile çatışmasının açığa çıkmasını engelleyen bir tampon olarak işlev görebileceğini de belirtmektedir. Ebeveynin dikkati evlilik çatışmasından uzaklaşarak ergenin risk alma davranışlarına yönelir. Risk alma davranışı ortadan kaldırılırsa ebeveyn evlilik çatışmasına

başlayacağı için risk alma davranışları bazen aileyi bir arada tutan bir işlev üstlenebilmektedirler (Robin ve Foster, 1989; Akt: Yılmaz, 2000).

Davranışsal aile modeli, ergenlik döneminde pek çok ailede ergenin bağımsızlık arayışları nedeniyle problem yaşanabileceğini ancak sağlıklı problem çözme ve iletişim becerilerine sahip, bütünlüğünü koruyan ve birbirleri ya da aileleri konusunda gerçekdışı inançlar taşımayan ailelerin bu problemleri çözebileceklerini ancak bu problemleri çözemezlerse ergenin ve diğer aile üyelerinin olumsuz etkilenebileceğini belirtmektedirler (Robin ve Foster, 1989; Akt: Yılmaz, 2000).

2.5. Risk Alma Davranışı Yaklaşımları

2.5.1. Kişilik Yaklaşımı

Bu yaklaşıma göre kişinin risk alması onun kişilik özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, içe kapanık bir kişinin risk alması dışadönük birine göre daha zor olacaktır. Ya da annesine bağımlı bir ergenin risk alma davranışı göstermesi oldukça zordur.

Bir kişilik özelliği ya da karakteristiği olarak risk alma, bir bireysel farklılık çeşididir. Bu bakış açısı, ergen risk almasına yönelik çalışmalarda belirgin olarak görülmektedir. Çeşitli araştırmalarda “heyecan arama”, “dışadönüklük”, “dürtüsellik”, “benlik saygısı”, “uyarılmışlık düzeyi” gibi kişilikle ilgili faktörler ile farklı riskli davranışların ilişkisi incelenmiştir.

Levenson (1990), risk alma ve kişilik ile ilgili yapılan araştırmaları incelediği çalışmasında, risk alan bireylerin üç farklı tipinin (Antisosyal risk alıcılar, sosyalleşmek için risk alanlar, macera için risk alanlar) kişilik özellikleriyle sosyal çevreye uyumunu karşılaştırmıştır. Yapılan araştırmaları incelediğinde, bu üç farklı tipin, yüksek seviyede heyecan arayışı, düşük seviyede uyarılmışlık düzeyi ve göreceli olarak antisosyal eğilimler gösterdiğini fark etmiştir. Ancak, Levenson (1990)’ın yaptığı araştırma sonuçları, madde bağımlılığı ünitesinde tedavi görenler, kaya tırmanıcıları ve kahramanların (itfaiyeciler ve polisler) her birinin farklı

psikolojik belirtiler gösterdiklerini ve risk alma davranışlarının farklı formlarında olduklarını göstermektedir.

Gullone ve Moore (2000) 'un iddialarına göre, olumlu mu (heyecan arama gibi) yoksa olumsuz mu (korkusuz davranış gibi) risklere girileceğinin altında yatan faktörler farklıdır. Söyle ki; olumlu risk alma davranışlarına girmesi en muhtemel ergenler “dışadönük” kişilik özelliği taşıyan ergenlerdir (Gülgez, 2007: 15).

Pek çok araştırmacı risk alma davranışını heyecan arama ile ilişkili bulmuştur. Zuckerman (1979, 1974), heyecan aramayı, geniş anlamda farklı, yeni, karmaşık ve yoğun deneyimler aranması ve bu deneyimleri elde edebilmek için risk almaya istekli olma ile karakterize olan bir kişilik özelliği olarak tanımlar. Ergenlerdeki heyecan arama ihtiyacı yüksek düzeydedir ve heyecan arama davranışı ergenlerdeki korkusuz davranışın büyük bir kısmının temel sebebi olabilir (Zuckerman, 1979, 1974; Akt: Arnett, 1992).

Ancak Arnett (1992), heyecan arama ihtiyacının ergenlik yıllarında doruğa ulaştığını kabul eder ve bu durumun biyolojik faktörlerle ilişkili olabileceğini savunur. Risk alan kişiler, riskli davranışlar yoluyla, düşük uyarılmışlık düzeylerini optimum seviyeye yükseltmeye çalışırlar. İdeal ve tatmin edici uyarılmışlık düzeyine ulaşmak için, sıradan insanlarda hoş olmayan kaygılara neden olan yeni ve tehlikeli olarak algılanan uyarıcı arayışı içine girerler. Hare (1978), Lindner (1944), Trasler (1978), bu eğilimin, düşük sosyalleşme, uymama ile bağlantılı olduğunu düşünmektedirler. Aynı zamanda, bu özellikler antisosyal tutum gösteren bireylerde de ön plana çıkmaktadır (Levenson, 1990).

Levenson (1990), uyarılmışlık hali veya heyecan arama değişkenlerini ölçen araştırmaların çoğunun hapishaneler, yeniden düzenlenmiş okullar veya uyuşturucu madde kullanılan yerler gibi sınırlı ve yanlı bir örneklem grubuna uygulandığını iddia eder.

Çevresi ve ailesi tarafından sürekli eleştirilen ergenler düşük bir benlik kavramı geliştirmektedir. Bu durumda ergen benlik saygısını yükseltebilmek için olumlu veya olumsuz şekilde kendini ispatlama çabasına girecektir. Bu kendini ispatlama aşamasında bazı ergenler riskli davranışlar gösteren bir akran grubuna dahil olarak hem kendini bir gruba ait hissedecek hem de riskli davranışlar göstererek neler yapabileceğini ispatlayacaktır (Gülgez, 2007: 16).

2.5.2. Öğrenme Yaklaşımı

Bireyler gerek aile içindeki iletişimlerinden gerek toplumsal iletişimlerinden bazı davranış biçimlerini öğrenirler. Öncelikle aile çocuğun ilk toplumsallaşmaya başladığı çevredir. Bu nedenle aile içinde risk içeren problem davranışları olan ebeveyn veya kardeşin varlığı çocuğun da bu davranışları model alarak öğrenmesine sebep olmaktadır.

Bilişsel davranışçı teori riskli davranışlara öğrenme perspektifinden bakar ve bireylerin sağlıksız basa çıkma yollarını (riskli davranışlar) öğrendikleri gibi, sağlıklı basa çıkma yollarını da öğrenebileceklerini savunur. Buna göre, maddenin kötüye kullanımı gibi riskli davranışlar, kişi ve çevresi arasındaki etkileşimden kaynaklanır. Ergenler stresli durumlarla karşılaştıklarında çoğunlukla sağlıklı basa çıkma mekanizmalarını kullanırlar. Bununla birlikte bazı ergenler de bu stresli durumları yönetmek için madde kullanımı gibi sağlıksız basa çıkma yollarını kullanırlar (Burrow ve Sanchez, 2006; Akt: Gülgez, 2007: 16-17).

Sarason (1978), riskli davranışlara girme durumunu; etrafta antisosyal modellerin olması, sosyal başarı için herhangi bir desteğin olmaması ve akran baskısı gibi sosyal faktörlere dayandırır (Sarason, 1978; Akt: Levenson, 1990).

2.5.3. Gelişimsel Yaklaşım

2.5.3.1. Bilişsel Gelişimin Sonucu Olarak Risk Alma

Bir davranışın birey için riskli olup olmadığını belirlemede bireyin içinde bulunduğu yaş dönemi önemlidir ve buna bağlı olarak, risk alma davranışını gelişimsel bağlamda açıklamak en iyi yollardan biridir. Gelişimsel bakış açısında, ergenlerin risk alması, ergenin yaşantısına katkı getirmesi ve bireyin gelişimsel olarak ergenlik dönemine girmesiyle birlikte ortaya çıkması bakımından ele alınmaktadır. Ergenin gelişiminde riskin önemine vurgu yapan Baumrind risk almayı, ergen gelişiminin bir parçası olarak değerlendirmektedir.

Baumrind, ergenlerin risk yoluyla kendilerine güvenlerini ve yeteneklerini geliştirdiklerini ve bu yolla, önceliklerini oluşturmak ve hedeflerine ulaşmak için bir güdüleme sağladıklarını vurgulamaktadır. Ayrıca, Baumrind, gelişime katkı sağlayan davranışların bireyin yaşamı için tehlike oluşturan davranışlardan farklı oldukları ve bireye ikincil bir kazanç bile sağladıklarını ifade etmektedir (Baumrind, 1987; Akt: Güney, 2007).

Irwin (1987) gelişime katkı sağlayan risk davranışlarının “keşif amaçlı” davranışlar olduğunu ve olumsuz risk alma davranışlarından ayrıldığını belirtmektedir. Risk alma davranışları başlangıçta kontrollü bir ortamda deneyim yaşama olarak ele alınırken, daha sonraları bu davranışlar sağlık için potansiyel tehlikeli davranışlar ve olumlu toplumsal davranış gelişimiyle birlikte ele alınmaya başlanmıştır (Irwin, 1987; Akt: Güney, 2007).

Irwin ve Millstein’a (1986) göre, risk alma davranışları, ergenin gelişim sürecinde özerklik, deneyim kazanma ve yakınlık gereksinimini karşılamaktadır. Birey ergenlik dönemine girişiyse birlikte gelişimsel olarak birçok değişim yaşamaktadır. Bu değişimin niteliği, risk alma davranışının nasıl ve ne şekilde ortaya çıkacağını etkiler.

Normal ergen gelişiminde, aileden özerk ve bağımsız olma, artan akran baskısı, akranların öneminin artması, cinsel farkındalık, kimlik oluşumu ile psikolojik ve bilişsel olgunlaşma gibi özellikler yer alır. Kazanılan bu özelliklerle birlikte birey riskli davranışların içerisinde yer almaya başlamaktadır. Risk alma davranışı ergenlik boyunca farklı gelişimsel evrelerde farklı anlamlara gelmekte ve farklı işlevlere hizmet etmektedir. Ergenlik döneminde risk alma eğilimindeki artışın nedenini, ergenin bilişsel, biyolojik, duygusal (kişilik) ve toplumsal gelişimindeki değişimlerle açıklamak olasıdır (Güney, 2007: 5-6).

Ergenlik dönemindeki gençler, çevrelerindeki insanların sürekli kendi davranışları ve söyledikleriyle ilgilendiklerini düşünürler. Yani kendilerine hayali bir seyirci yaratırlar ve bu seyirciye göre tepki verirler. Çünkü o seyircinin sürekli onun davranışı ve sözleriyle ilgilendiğini düşünürler. Ayrıca, ergenler kendi yaşantılarının en özel yaşantı olduğunu, kendi çektikleri zorlukların en büyük zorluklar olduğunu..vb düşünürler. Kendilerinin bu zorlukların hepsini kolaylıkla atlabileceklerini düşünürler ve kendilerini yenilmez, zarar görmez olarak tanımlarlar. İşte ergenlerdeki bu düşünceler onların daha kolay risk almalarına etki etmektedir. Sürekli izlendiğini düşünen ergen kendini izlediğini varsaydığı seyirciye ne kadar yenilmez, güçlü olduğunu göstermek için kolayca riskli davranışlarda bulunabilmektedir. “Bana bir şey olmaz” düşüncesiyle hızlı araba kullanma, korunmasız cinsel ilişkiye girme, zarar verecek oranda alkol alma... vb davranışlarda bulunmaktadırlar.

Ergenler bir problemi tanımlamada, tahmin etmede ve sonuçlar değerlendirmede yetişkinlere göre farklı yollar izler. Keating’e (2004) göre, ergen ve yetişkinler karar verme sürecinde benzer yolları kullanmalarına karşın, deneyim, önyargılar, muhakeme, toplumsal baskı gibi etkenlere dayanan önemli farklılıklara sahiptir. 14–15 yaşına gelen bir ergen, alternatif seçenekleri oluşturma ve değerlendirme yeteneğine sahiptir. Ergen aynı kısıtlı ortamda yetişkinlerden önemli ölçüde farklı seçenekler üretebilmektedir. (Ancak buna ilişkin görgül bir çalışma mevcut değildir). Ayrıca ergenler, hatalı karar verdikleri için değil, davranışlarının sonuçlarını yetişkinlerden farklı değerlendirdikleri için ve birçok duygusal ve

toplumsal etmen kararlarını etkilediği için bazen risk almaktadırlar. Ergen bireyler, riskin yaratacağı olası zararlara karşı kendilerini “yaralanabilir olmayan” şeklinde algılamaktadırlar (Güney, 2007: 9-10).

Ergenlerin riske karar vermesi, riski nasıl algıladıklarıyla da ilgilidir. Ergenlerin riski ne şekilde ve nasıl algıladığı konusu, alan yazında bilişsel gelişimle bağlantılı olarak ve düşünceyi temel alarak açıklanmaktadır. Risk algısı, bireyin içinde bulunduğu yaş dönemi ve toplumsal çevreden etkilenmektedir. Risk almayı algılama bakımından çocuk ve ergenler ya da ergen ve yetişkinler farklı bakış açılarına sahiptirler. Lightfoot (1997) ergenlerle risk ile ilgili olarak yaptığı görüşmeler sonucunda riski, özgürlüğün ifade edilmesi, özgürlüğün ortaya çıkışı ya da başkaları tarafından dayatılan otoriteye karşı çıkma durumu olarak ele almaktadır. Ergenlerin riskin olumsuz sonuçlarını düşünmediklerine ilişkin görüşlerin aksine, ergenlerin riskin olası olumsuz sonuçları bildikleri, ancak, olası olumlu sonucu daha çok istedikleri için risk aldıkları belirtilmektedir (Romer, 2003).

Ergenlerin risk alma davranışlarını etkileyen bir başka da etmen de ailedir. Aile ortamındaki iletişimin niteliği, anne babanın riskli davranışlarda bulunup bulunmaması, anne babanın çocuğa yaklaşım tarzı gibi etmenler ergenin risk alma davranışını etkiler. Anne babası riskli davranışlar sergileyen bir ergenin anne babası riskli davranışlar sergilemeyen ergene göre risk alma davranışı göstermesi olasılığı daha yüksek olacaktır. “Ergen ve ana baba ilişkisinin niteliği, Allen ve diğerleri tarafından bağlanma kuramı temelinde açıklanmaktadır. Kurama göre, güvensiz bağlanan ergenlerin özellikle toplumsal ilişkilerinde birtakım sorunlar yaşadıkları, toplumsal yeterliliklerinin düşük olduğu ve bunların sonucunda, daha fazla risk alma eğiliminde oldukları belirtilmektedir. Güvenli bağlanan ergenlerin ise güvensiz bağlanan ergenlere göre daha az riskli davranışta buldukları saptanmıştır (Güney, 2007: 13).

Akranlar ergenlerin risk alma davranışında önemli bir etkiye sahiptir. Jessor’a (1998) göre, akranların baskısı, ergenlerin risk alma davranışı üzerinde ailenin etkisinden daha fazladır. Ergenlerin grup halinde risk almaları daha yaygın olarak

görülmektedir. Bunu toplumsal olarak kabul edilme isteği ve grubun yönlendirici etkisi ile açıklamak olanaklıdır. Ergenler toplumsal baskı nedeniyle, özellikle de akranlar tarafından riske yöneltilmekte ve yaşamlarını tehlikeye sokabilecek riskli davranışlarda bulunmaktadır (Jessor, 1998; Akt: Güney, 2007: 14).

Ergenlerin yaşlılarından erken ya da geç olgunlaşması risk alma davranışının gerçekleşmesinde ya da gerçekleşmemesinde farklılığa neden olmaktadır. Fiziksel görünüşünde ortaya çıkan değişimlerle birlikte ergen, alkol kullanma, sigara içme ve cinsel ilişkiye girmeyi de içeren “yetişkin” gibi davranmak eğilimindedir. Ayrıca, fiziksel anlamda olgunlaşan ergenler yaşça daha büyük akran grubuna sahip olurlar ve böylece alkol kullanmak, sigara içmek gibi davranışlar onlar için daha kabul edilebilir duruma gelir. Ergenlikte biyolojik gelişim, fiziksel gelişimle birlikte ergenin hem kendini hem de çevresindeki dünyayı algılamasıyla bir aradadır. Bilişsel gelişim biyolojik gelişimle uyum içinde olabilir ya da olmayabilir. Biyolojik gelişim bilişsel gelişimden önce geldiği zaman, davranışa ilişkin riskler artmaktadır (Güney, 2007: 19).

2.5.3.2. Normal Ve Uyumlu Bir Davranış Olarak Risk Alma

Baumring (1991), Petersen (1988), Shedler ve Block (1990), ergenlerin risk alma davranışlarını, sağlıklı psikososyal gelişim için normal ve uyum sağlamaya yönelik bir durum olarak görmektedirler (Lavery, Siegel ve Cousins, 1993).

Bu bakış açısına göre risk alma davranışı, otonomi ve araştırma gibi normal gelişimsel olaylarla bas etmenin bir yolu olarak düşünülür. Ergenlerdeki uyumluluk, kimlik gelişimi için gerekli olan değişik yaşam şekillerine bağlı deneyimlerin bir ürünüdür (Gülgez, 2007: 18).

Normal/uyumlu bakış açısı, risk almanın gelişimsel meydan okumadan ortaya çıktığı üzerinde durur. Bu perspektiften risk alma, ihtiyatlı bir biçimde üzerinde düşünülmüş, nasıl hareket edileceği diğer risk faktörleri tartılarak karar verilmiş bir

davranıştır. Ancak, gelişimsel olarak olgun olmama ya da deneyimsizlik nedeniyle hatalı kararlar verilebilir (Greene ve ark, 2000; Akt: Gülgez, 2007: 19).

2.5.3.3. Toplumsal Açıdan Risk Alma Davranışı

Sağlığını ve hayatını riske atanlar ün ve para kazanırlar, sporcularda ve araba yarışçılarında olduğu gibi. Arnett (1992), heyecan arama ve ergen benmerkezciliğini ergenlerdeki korkusuz davranışları artırıcı en önemli iki etmen olarak görmekle birlikte, bu iki faktörün sosyalleşme etkisini de içeren kapsalı bir model bağlamında incelenebileceğini savunur. Bu noktada iki farklı sosyalleşme türünden söz eder. İlki, aile ve toplum bağlılığı güçlü olan, grup geleneklerine bağlı olunan, davranış standartları net olan ve bu standartlardan sapma durumunda güçlü ve kesin yaptırımları olan bir sosyalleşme; “dar” sosyalleşmedir. İkincisi de buna zıt olarak, bağımsızlığı ve özerkliği teşvik eden, ergenlere doğru ve yanlış hakkında kendi kendilerine karar verme hakkı tanınan, davranışların anlaşılabilir standartları olmayan ve standartlara uygulamada tutarsız ve yumuşak davranılan sosyalleşme, “geniş” sosyalleşmedir. Geniş sosyalleşme ortamı, heyecan arama ve benmerkezciliğin daha kolay ortaya çıkması için imkan sağlayacaktır.

Kağıtçıbaşı (1996), bireylerin grup içindeyken tek baslarına olduklarından daha fazla risk aldıklarına dikkat çeker. Bu durumun, grup içinde iken risk almanın getirdiği sorumluluğun, grup ile paylaşılmasının mümkün olmasından kaynaklanabileceğini vurgular. Bir diğer açıklamayı da kültürel değerler yoluyla yapar. Özellikle batı toplumunda bireysel atılım ve başarıya önem verilmektedir. Grup içinde alınan kararlar grubun diğer üyeleriyle de paylaşıldığı ve gizli kalmadığı için, kişinin grup içinde verdiği kararlar yalnızken verdiği kararlardan daha kültürel değerlere daha uygun olabilir.

2.5.4. Hümanistik Yaklaşım

Risk alma, kişinin kendini gerçekleştirme gereksinimlerinin bir yansıması olarak da ele alınmaktadır. Birey isteklerini ortaya koyarak ve kendini ispat etmeye

çalışarak birtakım riskli davranışlarda bulunmaktadır. Yetişkin yaşantısına girmek ya da yetişkin gibi davranmak isteği bireyin kendini gerçekleştirmesine yardımcı olmaktadır. Hümanistik yaklaşımı benimseyen kuramcılara göre (Corey, 2005), birey risk alarak yapmak istediklerini gerçekleştirir. Rogers'a göre, organizmada çok çeşitli gereksinimler ve güdüler yerine, bütün organik ve psikolojik süreçlere egemen tek bir güdü vardır. Yeme, yürüme, tehlike karşısında savunmaya geçme, yeni bir şey yaratma, girişimde bulunma gibi çok çeşitli güdüler özünü gerçekleştirme güdüsünün değişik görünümleridir.

İnsanlar yalnızca fiziksel bakımdan yeterli olmaya ve gelişmeye çalışmazlar, daha önemli olarak kişisel doyum için de uğraşırlar. Değerli ve önemli olma arzusu bazen de insanda fiziksel varlığı tehlikeye düşürecek boyutlarda olabilir. Özün gerçekleştirilmesi aslında benlik kavramının geliştirilmesidir. Organizmanın içinde kendisini gerçekleştirdiği, yaşamını sürdürdüğü, kapasitesini geliştirme eğilimi için bu ifade kullanılmaktadır. Bireyin davranışları, bu eğilimin bir ifadesi olup, varlığını sürdürmeyi amaçlar. Rogers'ın birey merkezli yaklaşımının amacı, insanın nasıl değişikliğe uğradığını anlamaya çalışmak olmuştur. Birey gereksinimlerini yerine getirmeye çalışırken yukarıda da açıklandığı gibi, risk almayı bir araç olarak kullanmakta ve kendini ispat etmeye ya da ortaya koymaya çalışmaktadır. Bireyin kendini gerçekleştirmeye çalışması en doğal ve en önemli gereksinimdir (Güney, 2007: 27-28).

2.6. Biyopsikososyal Model

Ergenlerin biyolojik olgunlaşmasına göre risk almayı açıklayan biyopsikososyal model Irwin ve Millstein (1986) tarafından ortaya konmuştur. Biyopsikososyal model, riskli davranışların ortaya çıkmasında biyolojik olgunlaşma zamanının doğrudan bireyin bilişsel gelişimini, kendini ve toplumsal çevreyi algılamasını ve kişisel değerlerini içeren psikososyal gelişimi etkilemesini göz önüne alan bir yaklaşımdır. Bu modelde biyolojik etkenler, ergenin gelişimi, kişilerarası çevre belirleyicileri (aile işlevselliği, akranlar), çevresel belirleyiciler ve toplumsal etkenler yer almaktadır. Tüm bu faktörler birbirlerini etkilemektedirler.

Modelde, ergenin biyolojik gelişimi temel noktada yer almaktadır. Akran ve aile ergenin gelişimine etki etmektedir. Risk almaya ilişkin biyopsikososyal modelde ergenlerin bilişsel kavramalarında biyolojik olgunlaşmanın etkisinin yanı sıra bireyin kendini ve çevreyi algılaması, kişisel değerleri yer almaktadır. Bu etkenler, ergenlerin risk alma davranışını ortaya koymada, risk algısı ve ergenlerin akran gruplarının özellikleri arasında bir aracıdır. Örneğin, risk almada özellikle madde kullanımında genetik ve nörolojik faktörler etkilidir. Irwin ve Millstein'a (1986) göre erken olgunlaşma, kız ergenlerde olumsuz benlik imgesine etki etmektedir. Kız ergenlerde erken olgunlaşma erken cinsel etkinliğin başlamasına da olanak tanımaktadır. Ayrıca erken olgunlaşma, kız ve erkek ergenler için madde kullanmaya başlama konusunda risk etkeni olarak görülmektedir. Irwin ve Millstein (1986) öngördükleri biyopsikososyal modelde, ergenin sahip olduğu özelliklerle birlikte, ergenlerin risk alma olasılıklarını artıracak etmenler üzerinde de durmuşlardır. Biyopsikososyal modelde, cinsiyet, genetik hazır bulunuşluk ve hormonal etkiler gibi biyolojik etkenler, heyecan arama, risk algısı, depresyon ve düşük benlik saygısı gibi psikolojik etkenler, ana baba tutumu, ana babanın risk davranışında bulunması, model olması, akranların davranışları ve sosyo-ekonomik düzey gibi toplumsal-çevresel etkenler yer almaktadır. Sonuç olarak modele göre, ergenin risk almasında ergenin korunmasız, tehlikelere daha açık ve kolay incinebilir olması, düzensiz bir aileye sahip olması, okula geçiş (ilköğretimden orta öğretime geçiş), madde kullanması ve akranların risk davranışına öncülük etmesi etkilidir (Güney, 2007: 20-21).

3. MÜKEMMELİYETÇİLİK İLE İLGİLİ KURAMSAL GÖRÜŞLER

3.1. Mükemmeliyetçilik İle İlgili Tanımlar

Mükemmeliyetçilik bir kişilik özelliği olarak son yıllarda çeşitli çalışmalarda araştırma konusu olmuştur. Mükemmeliyetçilik konusunda çeşitli yaklaşım ve kuramcılarının farklı tanımları bulunmaktadır.

Mükemmeliyetçilik “kişinin kendisi ve başkaları için çok yüksek standartları tanımlaması ve bunları korumaya çalışmasıdır” (Rice ve arkadaşları, 1998). Başka bir tanımda da mükemmeliyetçilik “yüksek standartlar koyma ya da bunlara erişme eğilimi” (Dinç, 2001) Freud (1959) mükemmeliyetçiliği, yüksek başarı için katı istekler belirleyen, abartılmış süper egonun bir fonksiyonu olarak kabul etmektedir. (<http://www.empatipdr.com/bilgi/mukemmeliyetcilik/icsayfa.html>).

Mükemmeliyetçilik konusundaki farklı tanımlamaların yanı sıra Mükemmeliyetçilik kavramı bazı araştırmacılar tarafından olumsuz bir kişilik özelliği olarak görülürken bazı araştırmacılar ise hem olumlu hem de olumsuz yönünün olabileceğini belirtmiştir. Olumlu olması kişiyi daha kaliteli ve nitelikli ürünler üretmeye yönlendirmesi, olumsuz olması ise mükemmellik standartlarının bazı durumlarda kişilerin ulaşamayacağı kadar yüksek olması sonucunda kişide mükemmelere ulaşma çabasının katı öz eleştirilere sebep olarak sosyal ve psikolojik problemlere yol açmasını ifade etmektedir.

Burns, mükemmeliyetçiliğin olumlu bir özellik olmadığını belirtmiştir. Burns (1980) mükemmeliyetçileri kendilik değerini tamamıyla başarı ve verimlilik terimleriyle ölçen ve imkansız amaçlara doğru zorlayıcı ve ısrarcı bir şekilde çaba gösteren bireyler olarak tanımlamaktadır. Yüksek standartları karşılama çabası sağlıklı üstünlük çabası anlamında değildir. Mükemmeliyetçiler kendi değerlerini tamamen başarı ve verimlilik terimleriyle ölçen, imkansız amaçlar karşısında devamlı ve zorlayıcı olarak gerginliğe sebep olan ve ulaşmanın imkansız olduğu yüksek standartlara sahip bireylerdir. Bu bireyler sadece kendilerine zarar verebilen

üstün olma için çabalamaktadır. Burns mükemmeliyetçiliği anlatırken şu ifadeleri kullanmıştır.

“Mükemmeliyetçilikle ne ifade ettiğimi netleştirmek istiyorum. Erkek ve kadınların yüksek standartlarını karşılamak için çabalayarak gerçek mutluluk duyma amacıyla mükemmel peşinde koşmalarını kastetmiyorum. Kaliteye yönelik kaygı taşımadan yaşam yüzeysel olur ve gerçek başarılarla çok az rastlanır. Benim bahsettiğim mükemmeliyetçi birey standartları ulaşabileceğinden ve mantığından daha ötede olan, imkansız amaçlar peşinde takıntılı ve sürekli biçimde koşan ve kendi değerini üreticilik ve başarıları açısından ölçen kişidir. Bu bireyler için mükemmel peşinde koşmak sadece öz-yıkıcı olur” (Burns, 1980: 34).

Burns burada mükemmeliyetçi insanların yaptıkları her işte mükemmel yapmaya çalışırken sürekli kendilerinde hata aradıklarını ve sürekli öz-eleştiri yaparak kendilerini mutsuzluğa ittiklerini ifade etmektedir.

Mükemmeliyetçiliği ilk tanımlayanlar arasında yer alan Hollender (1978)'e göre mükemmeliyetçilik, bireyin ya da çevrenin bir işin gerektirdiğinden daha yüksek performans beklentisi içinde olmasıdır. Hollender, mükemmeliyetçiliği istenmeyen bir kişilik özelliği olarak görmektedir (Hollender, 1978; Akt: Başer, 2007: 7).

Slade ve Owens (1998), Mükemmeliyetçiliğin pozitif ve ödüllendirici bir şekilde başladığı ancak aşırı, negatif ve yıkıcı sonuçlara yol açtığı görüşündedir. İlk olarak başlangıçtaki pozitif “mükemmeliyetçi” davranış zaman içerisinde bezginlik ve konsantre olamama gibi negatif etkilere yol açmaktadır, İkincisi eğer başlangıçtaki pozitif “mükemmeliyetçi” davranış yüksek bir amaca ulaşmada başarısız olursa, benlik saygısını yükseltmek için, bireyin negatif etkilere yol açacak şekilde standartlarını yükseltmesine yol açabilir. Üçüncüsü karşılaşılan olaylar bireyin önceden ulaşılabilir standartlarına ulaşmak belirlediği amacı zorlaştırarak bireyin amacın değiştirmesine yol açabilir (Slade ve Owens, 1998; Akt: Sapmaz, 2006: 33).

Adler ve Maslow mükemmeliyetçiliği olumlu yönüne odaklanan ve sağlıklı mükemmeliyetçilikten bahsetmektedirler. Adler mükemmel olmak ve aşağılık duygusuyla üstünlük sağlayarak başa çıkmak için gösterilen çabanın doğuştan gelen bir nitelik olduğunu vurgulamaktadır (Corey, 2005). İnsan davranışını anlamak için, aşağılık duygusu ve bedel ödeme ile ilgili görüşlerin anlaşılması gerekmektedir. Adler'e göre bireyler yeterlilik, üstünlük ve mükemmellik için çaba göstererek mutsuzluk gibi istenmeyen duygularıyla başa çıkarlar. Adler yaklaşımını benimseyenler, bireyin davranışına yol gösteren düşsel temel hedef anlamına gelen kurgusal finalizm terimini kullanmışlardır. Kurgusal hedef "mükemmel olduğum sürece güvendeyim" veya "önemli olduğum sürece kabul görürüm" olarak ifade edilebilir. Kurgusal hedef, her koşulda çaba gösterdiği mükemmel konuma ulaşmak için bireyin sahip olduğu hayali simgelemektedir. Finalizm terimi ise bireye ait hedefin mükemmel halini ve belirli bir yönde ilerlemek için gösterdiği her eğilimi ifade etmektedir. (Corey, 2005) Adler, uyumsuz mükemmeliyetçileri eleştiriden ve eleştirmekten aşırı derecede korkan, hata yapma kaygısını çok fazla yaşayan, düzene aşırı önem veren ve eksiksiz tam bir takdir bekleyen kişiler olarak tanımlamıştır (Kutlesa, 2002).

Maslow'a (1970) göre tüm insanlar doğuştan "kendini gerçekleştirme" eğilimi ile dünyaya gelir. Kendini gerçekleştirme eğilimi bir hiyerarşinin oluşmasına neden olur. Maslow'a göre insan ihtiyaçları yedi grupta toplanabilir. Bunlar sırasıyla, "Fizyolojik İhtiyaçlar", "Güvenlik İhtiyacı", "Ait Olma ve Sevgi İhtiyacı", "Saygı İhtiyacı", "Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı" "Estetik İhtiyacı" ve "Bilme-anlama İhtiyacı"dır. Hatta bu ihtiyaçlara "Aşkınlık İhtiyacı" da eklenebilir. Öncelikli ihtiyaçlar -"Fizyolojik İhtiyaçlar", "Güvenlik İhtiyacı", "Ait Olma ve Sevgi İhtiyacı" ve "Saygıİhtiyacı"-karşılanmadıkça üst düzey ihtiyaçların -"Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı", "Estetik İhtiyacı", "Bilme-anlama İhtiyacı" ve "Aşkınlık İhtiyacı"-giderilmesi beklenemez. Maslow kendini gerçekleştirmiş bireyleri nevrotik ve psikotik rahatsızlıkları bulunmayan ruh sağlığı yerinde olan kişiler olarak tanımlamaktadır (<http://www.xenodochy.org/mail/index.html>).

Roedell (1984) ve Timpe (1989) da mükemmeliyetçiliğin pozitif ve negatif unsurları olduğunu ve normal ve nevrotik olabileceği görünüşü destekleyen araştırmacılar arasındadır. Pozitif formda mükemmeliyetçilik enerjiyi büyük başarılarla götüreceği bir şekilde yönlendirebilir. Detaylara aşırı özen gösterme bilimsel araştırma için gereklidir. Ayrıca farklı sanat dallarında önde gelen pek çok sanatçının başarısında mükemmeliyetçiliğin payı oldukça büyüktür (Başer, 2007: 32).

Mükemmeliyetçilik, kişinin kendisi ve diğerleri için koyduğu çok yüksek standartlara ulaşmak için çabalamak ve bu standartları korumak olarak tanımlanır. Mükemmeliyetçi bireyin yüksek standartları genellikle ulaşılması imkansız düzeydedir (Hill, Zrull ve Turlington, 1997).

Benzer bir bakış açısına sahip olan Frost, Marten, Lahart ve Rosenblate (1990), mükemmeliyetçiliği 'kendini değerlendirmede çok fazla eleştirel olmanın da eşlik ettiği performans için oldukça yüksek standartlar koyma' olarak tanımlamışlardır (Flett, Blakstein, Hewitt ve Koledin, 1992; Akt: Başer, 2007: 46).

Ellis, mükemmeliyetçiliği mantıksız inançlar yaklaşımıyla ele almaktadır. Bu inançlara göre bireyin değerli olabilmesi için her yönüyle tamamen yeterli, yetenekli, hiç hata yapmayan ve her şeyin üstesinden gelen biri olması gerekmektedir. Birey ancak bu şekilde insanlardan saygı görür. Ellis talepkarlık ve kendini derecelendirmeyi mükemmeliyetçiliğin özellikleri olarak belirtmektedir. Birey her türlü isteğini bir zorunluluk olarak görür. Ulaşamadığı istekler karşısında kendini engellenmiş hisseder. Bireyde "ya hep ya hiç" düşüncesi hakimdir, tam yapamadığı şeylerden doyum sağlayamaz. Sahip olunan özellikleri, yetenekleri değerlendirerek yaşamak ve yaşamdan zevk almak işlevsel iken, mükemmeliyetçiler kişisel değerini derecelendirerek mantıksız ve işlevsel olmayan bir durum ortaya çıkarmaktadırlar (Oran, 2008: 14).

Horney'e (1975) göre mükemmeliyetçilik bireyin kendine yabancılaşmasına patolojik olarak uyum sağlamasıdır. Horney, mükemmeliyetçi insanlardan söz

ederken aşm düzenli ve dakik olan, tam uygun kelimeyi kullanmaya çalışan, insanlardan bahsedildiğini söylemektedir. Horney'e göre bunlar, mükemmeliyetçilerin üstünlükte doruğa çıkma ihtiyaçlarının yüzeysel yanısıdır. Bunlar ancak davranışsal bir mükemmelliğin ifadesi olduğundan, nevrotik bireyler başka bir araca ihtiyaç duyarlar, bu amaçla başkalarının da bu mükemmeliyete ulaşmaları için ısrar ederler, onlar mükemmeliyete ulaşamadıklarında da küçümserler. Bu öz aşığılamanın dışı yansımasıdır (Horney, 1975; Akt: Oran, 2008: 11).

Hamacheck (1978) normal ve nevrotik mükemmeliyetçiler arasındaki ayrımı şöyle tanımlamaktadır. Normal mükemmeliyetçiler performanstaki küçük hataları kabul etmede geniş serbestliğe sahiplerken performanslarını başarılı kabul ederlerken nevrotikler ise; aşırı derecede hataları ile ilişkilidirler, en küçük hatalarını bile standartları karşılayamadıklarını algılama ile sonuçlandırır. Nevrotik mükemmeliyetçiler yaptıkları işleri asla yeterince iyi görmedikleri için memnuniyet hissetmeyenler olarak tanımlanmaktadır. Normal mükemmeliyetçiler ise; çaba sarf ederek çalışmaktan gerçek memnuniyet duygusu çıkaran, kendisi için yüksek standartlar belirleyen fakat durum için kabul edilenden daha azı için özgür hisseden bireylerdir (Hamacheck, 1978; Akt: Oran, 2008: 15).

Parker ve arkadaşları (1997) sağlıklı ve sağlıksız mükemmeliyetçilik olmak üzere iki tür mükemmeliyetçilik belirlemiştir. Onlara göre sağlıklı mükemmeliyetçilik üstünlük çabası ile eşit görünürken, sağlıksız mükemmeliyetçilik hatalara aşırı dikkat etme eğilimi olarak tanımlanmaktadır (Parker ve ark, 1997; Akt: Yıldız, 2007: 24).

Rice ve arkadaşları (1998) mükemmeliyetçiliği “uyumlu ve uyumsuz mükemmeliyetçilik” olarak tanımlamışlardır. Uyumlu mükemmeliyetçiler yüksek kişisel standartlara, temizlik ve düzen ihtiyacına ve erteleme isteksizliğine sahip olarak tanımlanmaktadır. Uyumsuz mükemmeliyetçiler ise; hatalara aşırı dikkat davranışlardan şüphe, erteleme eğilimi, gergin ve endişeli hissetme ve çocukları için

gerçekçi olmayan beklentileri olan yüksek düzeyde eleştirel ebeveynlere sahip olmaları ile tanımlanmıştır.

Missildine (1963) normal ve nevrotik mükemmeliyetçilik arasındaki farklılığı incelemiş ve aradaki en önemli farkın mükemmeliyetçi bireylerin bir işin sonrasında duydukları doyum düzeyinden kaynaklandığını ileri sürmüştür. Ona göre normal mükemmeliyetçiler bir işin ardından derin bir doyum duygusu yaşarken nevrotik mükemmeliyetçilerin bu tatminiyeti yaşamamaktadırlar (Misillidine, 1963; Akt: Salmaz, 2006: 31).

Siegle ve Schuler (2000) ise; içsel mükemmeliyetçilik ve dışsal mükemmeliyetçilik tanımını getirmişlerdir. İçsel mükemmeliyetçilik mükemmel olmak için güçlü bir motivasyon, gerçek dışı bireysel standartlar oluşturma ve çabalama, hatalara odaklanma ve içsel standartları genelleme olarak nitelendirilebilecek kişilerarası bir boyuttur. Dışsal mükemmeliyetçilik ise benzer davranışları içerir ancak, bu davranışlar bireyin kendisinin yerine diğerlerine yöneliktir.

Antony ve Swinson (2000) ise; Ellis'in yaklaşımından etkilenerek, mükemmeliyetçi kişilerin özelliklerini belirtmişlerdir. Bunlar;

Aşırıya kaçmak: Mükemmeliyetçilikte kaygı ya da kişinin performans standartlarına ulaşamama ihtimaline karşı duyduğu rahatsızlık görüldüğünden mükemmeliyetçi insanlar genellikle davranışlarında aşırıya kaçarlar. Aşırıya kaçmak bir davranış hata olmayacağından emin olana kadar tekrarlamaktır.

Aşırı kontrol etme ve teminat arayışı: Mükemmeliyetçiler işleri düzgün yaptıklarından emin olmak isterler. Bu nedenle doğru yapıp yapmadıklarını sıklıkla kontrol ederler ve beklenen standarda ulaşıp ulaşmadıkları hakkında sürekli teminat ararlar.

Aşırı düzenleme ve liste yapma: Mükemmeliyetçiler yapılacaklar listesi ya da eşyaları belli bir düzene göre dizme gibi detaylarla çok meşgul olurlar. Belli bir seviyede düzenleme yapmak faydalı olmasına rağmen aşırı düzenleme işimizi bitirmenize engel olabilir.

Karar verme güçlüğü: Mükemmeliyetçiler genellikle karar vermede güçlük yaşarlar. Çeşitli alternatiflerle karşılaşan mükemmeliyetçi bireyler genellikle telafisi mümkün olmayan hatalar yapmaktan korkarlar ve karar vermekte zorlanırlar.

Erteleme: Mükemmeliyetçiler bir işe başlamayarak işi mükemmelin altında yapma olasılığından kurtulmuş olacaktır.

Yetki verememe: Mükemmeliyetçi birey karşısındakinin işi mükemmel yapacağına güvenemediğinden işbirliği yapamaz, başkasına yetki veremez, bütün işi tek başına yapmaya çalışır.

Çok çabuk pes etmek: Mükemmeliyetçi bireyler belli bir amaca ya da hedefe ulaşamayacakları endişesiyle denemekten vazgeçerler.

3.2. Mükemmeliyetçiliğin Oluşumu

Mükemmeliyetçiliğin kökenlerini nerden aldığı, nasıl kazanılıp nasıl geliştirildiği ile ilgili gerek kuramsal temelli gerekse deneysel olarak çalışan pek çok araştırmacı (teorisyen) farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Ancak bu farklı görüşlerin yanı sıra pek çok teorisyen aynı zamanda; mükemmeliyetçiliğin kökenlerinin yaşamın ilk yıllarında nispeten şekillendiği ve bu şekillenmede mükemmeliyetçi ve talepkar ailelerin büyük rol oynadığı konusunda hemfikirlerdir (Shcherbakova, 2001; Akt: Sapmaz, 2006: 25).

Missildine (1963), mükemmeliyetçiliğin kökenini açıklarken onun “ebeveyn isteklerinin ısrarı sonucunda çocuk tarafından yaratıldığını” ve “çocuktan beklenene bağlı olarak açığa çıktığını” ifade etmiştir. O, mükemmeliyetçi ailelerin çocuklarını çabaları nedeniyle ödüllendirmekte ve onaylamakta zorlandıklarını öne sürmüştür.

Bu aileler çocuklarını davranışlarından dolayı onaylamaktan ziyade daha iyiyi yapmaları konusunda sürekli ısrar etme ve zorlama eğilimindedirler. Bununla birlikte Missildine yüksek standartlar ve kendini küçümse arasındaki etkileşime de dikkat çekmiştir. Mükemmeliyetçilerin aşırı yüksek standartlar ile tutarlı olan bir seviyeye ulaşabilmeleri için aşırı bir çaba sarf edebileceklerini, çünkü onlar için hatanın kabul edilemez olduğunu düşünmektedir. Ancak, bu yüksek standartlar kaçınılmaz olarak karşılanamaz için mükemmeliyetçi bireyler kendilerini küçümseyen bir içebakışa yönelmektedir. Bu dinamik, mükemmeliyetçilerin olumlu özdeğer duygusu kazanmalarını imkansız kılar çünkü her bir performans mükemmeliyetçilerin başarı eksikliğinin olduğunu onaylayabilir (Smyth, 2001; Akt: Sapmaz, 2006: 25).

Ailevi onay yoksunluğunun olası nevrotik mükemmeliyetçiliğin öncesinde yer aldığı Hamachek tarafından da vurgulanmıştır. Hamachek onay olmayan bir ortamda, bireyin gerçek performansını dışardan gelen geribildirim ile karşılaştırmayacağını ve bu yüzden hayal kırıklığına uğradığını düşünmektedir. Bu aynı zamanda belirsizlik ve şüpheye de yol açabilmektedir, çünkü bir insan asla iyinin ve kötünün ne olduğu ve nasıl olduğunu tamamıyla bilemez (Shcherbakova, 2001; Akt: Sapmaz, 2006: 25).

Hamachek'e göre mükemmeliyetçilik çelişkili ya da koşullu onay sonucunda da oluşabilmektedir. Ailelerin tutarsız davranışlar ve çelişkili onay durumlarında, çocuklar diğer insanlardan kaynaklanan sürekli standartların yoksunluğunu gidermek için kendilerine makul olmayan yüksek düzeyde standartlar belirleyebilirler. Koşullu onay herhangi bir şarta bağlı olmadan verilen koşulsuz onaydan çok daha büyükse beraberinde problem ortaya çıkabilir. Aileleri koşullu onaya çok fazla vurgu yapan çocuklar performanslarına (başarılarına) çok aşırı değer verebilirken kendilerini küçümseyebilirler. Bu çocuklar yalnızca olağanüstü başarı (performans) gösterdikleri sürece değerli olabileceklerini öğrenmiş olabilirler ki bu mükemmeliyetçi düşüncenin gelişimine yol açmaktadır. Hamachek, aynı zamanda çocukların, mükemmeliyetçiliği, dikkatli, aşırı titiz, eksiksiz olan ve başarılarından keyif alan ebeveynlerinden birini ya da her ikisini gözlemleyerek öğrenebileceklerine inanmaktadır. Alternatif olarak Hamachek, bazı çocukların kusursuz, aşırı titiz ve düzenli olmayı düzensiz bir aile gibi olmamak için öğrendiklerini de iddia

etmektedir. Hamachek olumsuz bir model olunmadığında çocuğun kendisini sevmeye daha eğilimli olacağını ve bunun sağlıklı mükemmeliyetçilik yapısına yol açacağını ileri sürmektedir (Shcherbakova, 2001; Akt: Sapmaz, 2006: 25).

Burns (1980) mükemmeliyetçiliği öğrenme sürecini Hamachek'in (1978) açıkladığı yola benzer bir şekilde ortaya koymuştur. Burns çocukların sevgiyle verilen düzenli ödüller ve çok iyi performans (başarı) göstermeleri için mükemmeliyetçi ebeveynlerinden onay görmeleri sonucunda mükemmeliyetçi olduklarını savunmaktadır. Kuşkusuz her anne baba çocuğunun gelişimini destekleyerek, onun zihinsel, bedensel ve psikolojik gelişimi için gerekli olduğunu düşündüğü ya da doğruluğuna inandığı tüm önlemleri alma çabası içerisindedir. Çocuğun gerek yaşama dair bilgileri doğru olarak öğrenmesinde gerekse kendini pek çok alanda geliştirmesinde ailelerin destekleyici rolü yadırganamaz. Ancak bazı ebeveynler çocuklarının her şeyi “mükemmel yapmaları” konusunda ısrarcı olabilmekte ve onlardan özellikle de akademik ve sosyal çevrelerinde mükemmeliyetçilik beklemektedirler. Başarısız olmaları durumunda gergin biçimde tepki veren ailelerin genellikle kendileri içinde de hataya tahammülleri yoktur ve bu nedenle de çocuklarının başarısızlıklarını kendilerinin zayıf yansımaları olarak kabul edebilir ve başarısızlığı kişiselleştirebilirler. Çünkü ailelerin özsaygıları çocuklarının başarılarına bağlıdır ve başarısız olamamaları için çocukları üzerinde aşırı baskı kurarlar. Mükemmeliyetçi anne babalar için tüm şartlar sonuna kadar zorlanmalı tüm kaynaklar kullanılmalıdır. Çocuklarından ve çoğu zaman kendilerinden mükemmel performans bekleyen aileler için eğer ortada bir hata varsa bu bir sorun olduğunu gösterir. Ya yeterince titiz davranılmamış ya yeterince önem verilememiş ya da gerekli çaba sarf edilmemiştir. Böylesi bir algılamaya sahip ebeveynlerin çocukları ebeveynlerinin sevgi ve kabulünü kazanma amacıyla hatasız olabilmek için aşırı bir çaba sarf ederler. Burns (1980) mükemmeliyetçi bireyin nasıl kolay biçimde bu özelliğini sonsuzlaştırdığını açıklamıştır. Mükemmeliyetçi çocuklar seçkin bir tutumla performans sergiledikten sonra ebeveynlerinin iyi olduğu ve onların iyi hissetmeye layık oldukları sonucuna varır. Öte yandan bu çocuklar mükemmelden daha az olduklarında kendilerini oldukça kötü hissederler. Bu çocuklar kendilerini hatalardan kurtukları ve başarısızlıktan kaçınmak için takıntılı biçimde çabaladıkları

bir sistemin içinde bulurlar. Bu durum duygusal daralmaya ve garantisi olmayan herhangi bir sonuca yönelik korkuya yol açar (Burns, 1980).

Hollender (1965) de mükemmeliyetçiliğin çocuklukta güvensizlik duygusundan kaynaklandığına ve mükemmeliyetçi bireylerin onay kazanma ve diğerlerinden kabul görme çabası içinde olduklarına yönelik inancı desteklemektedir. Çoğu insan yüksek standartlarına ulaştıklarında ödüllendirilmekte ya da hata yaptıklarında açık ya da örtülü bir şekilde zaman zaman cezalandırılmaktadır. Ayrıca mükemmel olan diğer insanları model olarak yüksek standartlarına ulaşma çabasında olan ve hata yapmamaya çalışan insanların sayısı da küçümsemeyecek kadar fazladır. İnsanların çoğunun ödül, teşvik, ceza, örnek alma, bilgi ve emir yoluyla öğrendikleri gerçeği göz önüne alındığında, bu beraberinde neden herkesin mükemmeliyetçi olmadığı sorusunu da getirebilmektedir. Bazı insanlar öğrendikleri deneyimler sonucunda mükemmeliyetçi inançlar geliştirirken diğerleri neden aynı inançlara sahip değillerdir (Hollender, 1965; Akt: Antony ve Swinson, 2000: 35–36).

Hollender (1965) özellikle duyarlılığı fazla olan ancak kendine güveni az olan ya da olmayan çocukların mükemmeliyetçi olma ihtimallerinin daha fazla olduğunu görüşündedir. Ona göre çocukların alınganlığı, onları aile eleştirilerine karşı daha savunmasız (duyarlı) yapmakta güvensizlikleri ise ailevi onay beklentisini güçlendirmektedir. Mükemmeliyetçi ailelerin çocukları başarılı olsalar da başarı elde edilen alandan ziyade eksik kalan noktaya odaklandıkları bilinmektedir (Hollender, 1965; Akt: Antony ve Swinson, 2000: 35–36).

Örneğin girmiş olduğu bir sınavdan soruların büyük bir çoğunluğunu yaparak yüksek not alan bir çocuk sevincini ailesiyle paylaşmak istediğinde, ebeveynleri çocuklarının sevincine ortak olmak yerine belki de sert ifadeler kullanarak onun yapamadığı sorulara odaklanabilmektedir. Bu ve benzeri sahneler sıklıkla tekrarlanırsa çocuk anne ve babasını memnun etmek için onların mükemmellik beklentilerini içselleştirmekle kalmayıp, kendi başarı duygusuna güvenmemeyi de öğrenecektir. Böylece çocuklar değerini doğrulamaları için başaklarına ihtiyaç duyar (Sanford ve Donquan, 1999; Akt: Sapmaz, 2006: 27).

Hamachek'in (1978) "koşullu onayı" ile benzerlik gösteren bu tutum çoğu kez çocuklarda düşüncenin özellikle diğerleri tarafından kabul görme ya da reddedilme şeklinde ikiye bölünmesinin gelişimine yol açmaktadır. Son olarak, Hollender kardeş sırası ve kardeşler arası rekabetinde mükemmeliyetçiliğin gelişimini güçlendirdiğini öne sürmektedir. Ortanca çocuklar, özellikle yeteneksiz olduklarına inanıyorlarsa ve fiziksel çekicilikleri ya da atletik yetenekleri yoksa ailelerinin onayını kazanmak için daha fazla çaba sarf etme eğiliminde olabilirler (Shcherbakova, 2001; Akt: Sapmaz, 2006: 25).

Barrow ve Moore (1983) dört madde de topladıkları aile koşullarından yola çıkarak mükemmeliyetçi düşüncede bilişsel şablonların (şemaların) gelişimini ele almışlardır. Birinci koşul ebeveynlerin açıklamalarında çocuklarını direkt olarak eleştirmeleri sonucunda ortaya çıkarken bunun aksine ikinci koşul ebeveynlerin standart ve performans beklentileri ile ilişkili olarak yaptıkları eleştiriler sonucunda ortaya çıkar. Üçüncü koşul; Hamachek tarafından bahsedilen standartların olmaması durumudur. Dördüncü koşul ise çocuğun "mükemmeliyetçi ebeveynler ve diğerlerinin mükemmeliyetçi düşünme ve davranışlar için model olduklarında ortaya çıkar. Bu son koşul mükemmeliyetçi ebeveynler ve diğerlerinin mükemmeliyetçi düşünme ve davranışlar için model alındıkları taktirde ortaya çıkar. Barrow ve Moore (1983) eğitim sistemde başarı ve mükemmeliyetçiliğe vurgu yapılmasının ve popüler kültürde mantıklı olmayan modellerin egemen olmasının mükemmeliyetçilik stillerinin gelişiminde çarpıcı etkileri olduğunu bildirmiştir. Bu durum özellikle bireyin yetişkin kimliğini tanılamak ve ebeveynlerinden bağımsızlık kazanmak için çabaladığı ergenlik yılları boyunca kendini göstermektedir (Barrow ve Moore, 1983; Akt: Sapmaz, 2006: 26).

Literatürde mükemmeliyetçilik gelişiminde doğum sırasının, medya baskınının, üstün yetenekli akran ve öğretmenlerin model oluşturmalarının, erken eğitimin ve işlevsel olmayan ailenin rolüne dikkat çekildiği çalışmalara da rastlanmaktadır. İlk çocuklar zamanlarının büyük bir çoğunluğunu ailelerin yanında geçirirler. Yetişkinlerin kullandığı kelimeleri öğrenirler, yetişkin davranışlarını model alırlar ve kendilerinin başarı standartlarını yetişkinlere göre değerlendirirler. Yetişkinler de

çocuklarının bu standartları yakalamalarını bekleyerek onları destekleyebilirler. Yanı sıra ebeveynlerin ilk çocukların diğerlerine göre doğuştan “daha akıllı” ve “daha yetenekli” olduklarına yönelik bir inanca sahip olması da onların mükemmeliyetçilik talepleriyle daha fazla karşılaşmalarına neden olur (Adderholdt-Elliot, 1991; Akt: Sapmaz, 2006: 28-29).

İlk doğan çocuklar ve tek çocuklar yetişkinlerle geçirdiği zamanın daha fazla olması nedeniyle mükemmeliyetçilik açısından en başta gelen risk grubunu oluştururlar. Çeşitli medya araçlarının bireylere gerçekçi olmayan modeller sunmaları da mükemmeliyetçiliğin gelişimi ve pekiştirilmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Televizyon, özellikle magazin ağırlıklı program ve dergiler, diziler ve filmler, internet ve daha pek çok yazılı ve görsel medya araçları bireylere herkesin zayıf, güzel, zeki, yetenekli, başarılı, zengin ve daha bunun gibi pek çok mükemmellik mesajları vermektedir. Doğal olarak pek çok insan medyanın verdiği mesajların ne kadar doğru olduğunu bilmemektedir. Ancak, bunları başarmanın bir yolu olabileceğine dair bir inanç geliştirerek, yeterince sıkı çaba sarf ederlerse başarabileceklerine ikna olurlar (Adderholdt-Elliot, 1987; Akt: Sapmaz, 2006: 29). İnsan beyni mesajlarla çalışır ve mesajın gerçekliğine ya da sanallığına bakmaz. Örneğin; komedi filmlerine gülmemiz, trajik filmlerde ağlamamız, korku filmlerinde korkmamız ve gerilim yaşamamız bu düşünceyi desteklemektedir. Bazı insanlar izledikleri filmlerin bitiminde yaşadıkları duyguyu günlerce hatta bazen haftalarca sürdürebilmektedir.

Anne ve babaların mükemmeliyetçilik üzerindeki etkileşimlerini inceleyen Frost ve arkadaşları (1993), annelerin mükemmeliyetçiliğinin kız çocuklarında daha yüksek düzeyde mükemmeliyetçilikle ilişkili olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte babaların mükemmeliyetçiliğinin kız çocuklarındaki mükemmeliyetçilikle ilişkili olmadığı ortaya çıkmıştır. Yazarların açıklamalarına göre ilk olarak; kendi örneklem gruplarında anneler kızlarıyla daha yakın bir ilişki kurmuş olabilirler ve bu nedenle kızları üzerinde babalarından daha fazla bir etkiye sahip olabilmektedirler. İkinci olarak araştırmacılar, babalar ve oğulları arasındaki benzer nitelikte oluşabilecek bir

ilişkinin, hem cinsini model almaya dayanabileceğini belirtmişlerdir (Frost ve diğ., 1990).

3.3. Mükemmeliyetçiliğin Boyutları

3.3.1. Tek Boyutlu Mükemmeliyetçilik ve Ölçümleri

Mükemmeliyetçiliğin kavramının araştırılmaya başlandığı zamanlarda mükemmeliyetçi bireylerin kendilerine yönelik mükemmeliyetçi beklenti ve düşünceleri olduğunun düşünüldüğü tek boyutlu bir yaklaşım vardı.

Burns (1980) mükemmeliyetçi bireylerin gerçekçi olmayan yüksek standartlar belirlediklerini ve bu standartlara katı bir şekilde bağlı olduklarını, olayları çarpık bir şekilde yorumladıklarını ve kendilerini amaçlarına ulaşmaya yönelik yetenekleri açısından değerlendirdiklerini belirtmiştir. Mükemmeliyetçi eğilimlere sahip bireylerin performanslarını çoğunlukla ya hep ya hiç tarzı bir düşünce biçiminde değerlendirdikleri görülmektedir. Bu bireyler başarıyı mükemmellik olarak algılamakta, mükemmelin altında seyreden her şeyi de başarısızlıkla eşdeğer görme eğilimindedirler (Burns, 1980).

Mükemmeliyetçilik üzerine ilk araştırmaların odak noktası kişisel standartlar üzerindedir ve temsil gücü olmayan danışanlara dayalıda olsa mükemmeliyetçiliği patolojik olarak algılamak mükemmeliyetçiliği ölçmeye çalışan deneysel girişimlerden de etkilenmiştir (Sapmaz, 2006: 30).

3.3.2. Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik

Yaklaşımında, Mükemmeliyetçilik yapısının a) kişilerarası (sosyal) ve kişi içi (personal) yönlerin her ikisini de kapsadığı (Frost, Marten, Lahart, & Rosenblate, 1990) uyumlu ve uyumsuz özelliklerin her ikisini de içerdiğini görüşü hakimdir. Tek boyutlu bakış açısının mükemmeliyetçilik kavramı ve değerlendirmesi yerini daha geniş bir mükemmeliyetçilik yapısı görüşüne bırakmıştır. Bununla birlikte, çok

boyutlu perspektife dayanan araçların hala öncelikli olarak mükemmeliyetçiliğin olumsuz yönlerine odaklandığı görülmektedir (Kutlesa, 2002).

Mükemmeliyetçiliği çok boyutlu ele alan araştırmacıların başında Hewitt ve Flett gelmektedir. Hewitt ve Flett (1990) mükemmeliyetçiliğin üç boyutlu bir yapı olduğunu ileri sürmüştür: kendine yönelik mükemmeliyetçilik, diğerlerine yönelik mükemmeliyetçilik ve sosyal düzene yönelik mükemmeliyetçilik.

Kendine yönelik mükemmeliyetçilik bireyin kendisi için yüksek amaçlar belirlemesini ve mükemmel olmak için çabalamasını içerirken, diğerlerine yönelik mükemmeliyetçilik diğerleri için anlamlı olan mükemmeliyetçilik standartlarına sahip olma eğilimini içermektedir (Hewitt ve Flett, 1991). Sosyal düzene yönelik mükemmeliyetçilik ise bireyin diğerlerinin kendisin için gerçekdışı mükemmeliyetçilik beklentilerine sahip olduğuna inanması olarak tanımlanmaktadır (Hewitt ve Flett, 1991).

Diğerlerine Yönelik Mükemmeliyetçilik:

Diğerlerine yönelik mükemmeliyetçilik başkalarının yeterlilikleri hakkında inanç ve beklentilerin yanısıra diğerleri için gerçekçi olmayan inançlar belirlemeyi içerir ve onları sadece bu amaçlar karşılandığında ödüllendirmeyi gerektirir. Diğerlerine yönelik mükemmeliyetçiler gerçekçi olmayan standartlarına diğer insanların da uymasını beklerler ve mükemmelin altında kalan bir iş sonrasında hayal kırıklığına uğrayacakları korkusuyla genellikle başkalarına görev vermezler (Antony ve Swinson, 2000).

Kişi kendisine yönelik mükemmeliyetçiliğini dışarıya da yansıtmaya başlar ve başkalarının da bu mükemmeliyete ulaşmaları için ısrar ederler, onlar mükemmeliyete ulaşamadıklarında da küçümserler. Diğerlerinin kapasite ve kalitesini değerlendirmeye çalışır.

Kendine Yönelik Mükemmeliyetçilik:

Kendine yönelik mükemmeliyetçiliğin ayırıcı özellikleri mükemmel olmak için güçlü bir motivasyon, bireyin kendisi için gerçekçi olmayan amaçlar belirlemesi ve sürdürmesi, takıntılı biçimde çabalama, ya hep ya hiç tarzı düşünme ve geçmişteki hatalara odaklanmadır (Flett ve diğerleri, 1995).

Kendine yönelik mükemmeliyetçilik, sürekli kişinin kendisinde hata aramasına, kendisini sürekli eleştirmesine, güven eksikliğine yol açabilir. Ayrıca, kendisi mükemmel olmaya çalıştığı için etrafındakileri kendinden aşağı görme bunun sonucunda da yalnızlık, kişilerarası ilişkilerinde problemler yaşanmasına sebep olabilir.

Sosyal Düzene Yönelik Mükemmeliyetçilik:

Sosyal düzene yönelik mükemmeliyetçilik ise bireyin diğerleri tarafından empoze edilen standart ve beklentileri karşılama yeteneğini algılamasını içerir (Flett ve diğerleri, 1995).

Sosyal düzene yönelik mükemmeliyetçiliğe sahip kişiler, başkalarının kendilerini sürekli yargılayarak olumsuz değerlendirdiklerine inandıkları sürece mükemmel olmak için baskı hissetmektedirler (Hewitt ve Flett, 1993). Kendine yönelik gerçekçi olmayan standartlar belirlemenin aksine sosyal düzene yönelik mükemmeliyetçiler bu standartların kendilerine başkaları tarafından empoze edildiğini düşünmektedirler. Sosyal düzene yönelik mükemmeliyetçiler (gerçekçi olmayan standartlara sahip olduğunu düşündüğü kişilere karşı) öfke, (yüksek standartlara ulaşamadığı takdirde) depresyon ya da (başkaları tarafından yargılanma korkusu yüzünden) sosyal anksiyete hissetme eğimi gösterirler (Antony ve Swinson, 2000).

Sosyal düzene yönelik mükemmeliyetçiler diğerlerinin kendileri için belirledikleri gerçekçi olmayan standart ve beklentilere uygun davranmaya çalışırlar, kısacası yalnızca kendilerinin değil başkalarının gözünde de mükemmel olma

çabasına girerler, bu demektir ki artık kendi beklentilerine ek olarak diğerlerinin beklentilerini de karşılamak durumundadırlar. Bu sebeple de sürekli değerlendirildikleri algılamasına sahiptirler. Değerlendirdiklerini düşünen kişilere karşı öfkeye sebep olabilir. Zamanla tüm standart ve beklentileri karşılayamayacağı için başarısızlık ve beraberinde kaygı belirtileri görülebilir.

Mükemmeliyetçiliği çok boyutlu olarak ele alan bir başka görüş de Frost ve arkadaşları tarafından ileri sürülmüştür.

Frost ve arkadaşlarının (1990) kavramsallaştırılmalarındaki ilk boyut “Hatalara Karşı Aşırı Kaygı” yaşamaktır ve bu boyut kavramsal olarak hata yapmaktan kaçınmayla ilişkilidir. Hatalara Karşı Aşırı İlgi, hatalar karşısında olumsuz bir tepki sergileme eğilimi, hatalara başarısızlıkla eşdeğer olarak görme şeklindeki yanlış yorumlama ve başarısızlık sonrasında diğer insanların saygısını yitireceğine inanma olarak tanımlanmaktadır. Kliniklerde ve diğer araştırma merkezlerinde yapılan çalışma sonuçları, hata yapmaya aşırı dikkat etmeye; sosyal anksiyete ve insanlar tarafından yargılanma endişesinin eşlik ettiğini göstermektedir. Bu boyuttaki mükemmeliyetçilik, Hewitt ve Flett’in (1990) “kendine yönelik mükemmeliyetçilik” tanımlamasına benzerdir (Frost ve diğ., 1990).

Yüksek kişisel standartlar boyutunda bireylerin kendileri için oldukça yüksek standartlar belirledikleri ve kendilerini değerlendirmede bu standartları önemli gördüklerinden bahsedilmektedir. “Hatalara Karşı Aşırı Dikkat” Boyutu gibi “Yüksek Kişisel Standartlar” boyutu da Hewitt ve Flett’in (1990) “Kendine Yönelik Mükemmeliyetçilik” şeklinde tanımladığı inanca bağlı bir eğilimdir (Frost ve diğ., 1990).

Bireyin ebeveynini yüksek standartlara sahip ve bu standartlara aşırı önem veren kişiler olarak algılaması üçüncü boyutu oluşturmakta ve “Yüksek Ebeveynsel Beklentiler” olarak adlandırılmaktadır (Frost ve diğ., 1990; Frost ve diğ., 1993). Bu boyut mükemmeliyetçiliğin kökenini açıklama konusunda mükemmeliyetçiliğin diğer boyutlarından daha yararlıdır. Hewitt ve Flett’in “Sosyal Düzene Yönelik

Mükemmeliyetçilik” boyutuna denk düşmektedir. Başkalarına karşı mükemmel bir performans gösterme baskısı hisseden kişiler için, ebeveynler dışsal baskı unsuru haline gelebilir (Antony ve Swinson, 2000).

“Yüksek Ebeveynsel Beklentiler” boyutuyla yakından ilişkili olan dördüncü boyut “Aşırı Ebeveynsel Eleştiri” olarak adlandırılmaktadır ve her iki boyut iç içedir. Ebeveynsel beklentiler ve ebeveynsel eleştiri boyutlarının her ikisi de ailelerin değerlendirici tutumlarının algılanması üzerine odaklanır (Frost ve diğ., 1990). Bu boyutta kişi ebeveynlerin aşırı eleştirel olduğunu hissederse, bu durum mükemmeliyetçilik eğilimine yol açabilir. Ebeveynlerin, beklentileri gerçekleşmediği takdirde aşırı eleştirel olabilecekleri düşünülür ve buna zamanla sosyal anksiyete eşlik eder. İnsanlardan gelecek olumsuz tepkiye karşı da endişe hissi oluşturmaktadır (Frost ve ark., 1990).

Beşinci boyut, bireyin performansının niteliğine dair kuşkular duymasıdır ve “Davranışlardan Şüphe Duyma” olarak adlandırılır. Eylemlerinden şüphe duyan bireyler işlerini yaparken çok fazla vakit harcayabilir ve işlerini tekrar tekrar kontrol etme ihtiyacı hissederler. Davranışlar hakkında aşırı şüphe duyma bazen takıntılı düşünce bozukluğu olan kişilerde rastlanan bir durumdur (Frost ve ark., 1990).

Son olarak “Düzen” boyutu temizlik ve düzen ile ilgili aşırı bir dürtü duyma durumudur ve bireyin yaşamında tertipliliğe ne kadar iyi eğilimi olduğunun yansıması olarak tanımlanmaktadır (Frost ve ark.,1997). Düzenli olma yeteneğine sahip olmak faydalı bir özellik olmasına rağmen düzenleme ve organizasyona aşırı düşkün olan kişiler bu işle o kadar çok zaman harcarlar ki sonunda asıl önemli işlerini bitirememesi problemini yaşarlar (Frost ve ark.,1990).

3.4. Mükemmeliyetçiliğin Etkileri

3.4.1. Mükemmeliyetçiliğin Doğrudan Etkileri

Mükemmeliyetçiliğin etkileri üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Erkeklerde mükemmeliyetçilik baskın çıkmak ve kazanmakla ilişkili olarak baskın ve düşmanca

tavırlarla ilgilidir. Kontrol, manipülasyon, şüphe ve empati eksikliği gibi duygular taşırlar. Kadınlarda ise farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Kadınlarda kendine yönelik mükemmeliyetçilikte ‘aşırı besleyici’ bir kadın tipine rastlanmaktadır ancak diğer mükemmeliyetçiliklerde erkeklerdekine benzer bir tablo bulunur.

3.4.2. Mükemmeliyetçiliğin Dolaylı Etkileri

Mükemmeliyetçiliğin kökleri özellikle ana baba sevgisinde ve bunlarla olan ilişkilerde yatmaktadır. Bu bakımdan ana babalık stilleri ve başka bazı aile değişkenlerinin bu probleme kaynaklık ettiği bazı araştırmacılarca doğrulanmıştır (Habke ve Flynn, 2002). Mükemmeliyetçiler kendilerini aşağılık duygusu içinde hissederler ve hatalardan sürekli kaçınarak başkalarından kabul görmeyi beklerler (Blatt, 1995; Akt: Benk, 2006: 42). Mükemmeliyetçilerin sosyal dünyasında sürekli tehlike vardır ve yargılayıcı olan ve mükemmelden daha az bir sonuçtan tatmin olmayacak insanlar vardır (Habke ve Flynn, 2002). Bu tip kişiler bastırma, reddetme, ya da reaksiyon oluşturma gibi bazı savunma mekanizmaları geliştirirler. Kendini sosyal ilişkilerin dışında tutan tip ise kendilerine yönelik eleştirelilik geliştirir. Bu tür eleştiriler yüzeysel, mesafeli, ve duygusal olarak daha az katılımcı ilişkilerle ilgilidir. Öte taraftan birinci durumda yani sosyal ilişki kuranlarda ise hatalar üzerine aşırı düşkünlük vardır ve bu tip daha çok kendine yönelik mükemmeliyetçiliği andırmaktadır. Depresyon ve mükemmeliyetçilik ilişkisi de şu şekilde olmaktadır: mükemmeliyetçiler daha fazla depresyon eğilimi göstermektedirler ve depresyondaki kimseler de kendilerini olduklarından daha az değerli görürler ve sosyal yaşamdan ve günlük ilişkilerden çekilirler. Bu bakımdan mükemmeliyetçilik kişiler arası ilişkileri psikopatolojik sendromlarla etkiler (Habke ve Flynn, 2002).

3.5. Mükemmeliyetçilik Modelleri

3.5.1. Sosyal Beklentiler Modeli

Çocuk büyümesi sırasında kendisi mükemmel olduğunda ebeveynlerinden daha çok kabul gördüğünü bulgulamıştır. Bu bakımdan çocuklarda kendine-saygı

çocuk ebeveynlerinin beklentilerini karşılayamayacak durumda ise çok düşük olduğunu belirtmişlerdir. Bu bakımdan bazı ebeveynler çocuklarından karşılayamayacakları yüksek standartlara uymalarını isterler. Bu durum özellikle mükemmeliyetçilikte böyledir. Bu bakımdan ebeveynlerinin istek ve beklentilerini karşılayamayan çocuklar kendilerini çaresiz ve yardıma muhtaç bir durumda hissederler. Aynı şekilde kendini daha değersiz hissetmede gene çocuğun kendini yardıma muhtaç olarak hissetmesi ile ilgilidir. Sosyal olarak belirlenen mükemmeliyetçilikte bu durum görülmektedir. Bazı durumlarda ise çocuk üzerinde sadece ailesinin değil aynı zamanda başkalarının da baskısı olmaktadır ki bu durum sosyal olarak belirlenen mükemmeliyetçilik ile de ilgilidir. Örneğin; çocuk sadece anne ve babasının onayını almayı ya da sadece onlar tarafından kabul görmeyi değil ancak tüm toplum tarafından kabul görmeyi de beklemektedir. Mükemmel fiziksel görüğe sahip olma yolundaki sosyal ideal (Flett ve ark, 2002).

3.5.2. Sosyal Öğrenme Modeli

Ebeveynleri mükemmeliyetçi olan çocuklar da gene onları taklit ederek mükemmeliyetçi olmaktadır. Bu bakımdan mükemmeliyetçiliği anne ve babalarından öğrenmektedirler. Sosyal olarak öğrenme ayrıca ebeveynlerinin idealize edilmiş bir modeline sahip çocuklarda da ortaya çıkmaktadır. Bu gibi çocuklar anne ve babaları gibi mükemmel olmak istemektedirler. Araştırmalar göstermiştir ki çocuklar başkalarının kendilerinin değerlendirme modellerinin taklit eder ve bunlara sahip çıkarlar. Bu bakımdan konu birçok araştırmanın konusu olmuştur ancak gene de çocukların mükemmeliyetçiliği edinmeleri detaylı olarak incelenmektedir (Flett ve ark, 2002).

3.5.3. Sosyal Reaksiyon Modeli

Bazı durumlarda çocuklar yetişirken çok kötü koşullar ile karşılaşmaktadırlar. Bu tip çocuklar özellikle fiziksel saldırıya maruz kalırlar. Bundan başka sevginin geri çekilmesi gibi psikolojik saldırı, utandırılma ve kaotik aile yaşamında yetişen çocuklarda belli bir tepkisellik oluşur. Bu tip çocuklar yetiştirilme koşullarına

kendileri mükemmeliyetçi olarak tepki verirler. Bu bir çeşit başa çıkma mekanizmasıdır. Bu tip bir mükemmeliyetçiliğin birbiri ile ilişkili pek çok farklı sebebi olabilmektedir. Çocuk maruz kaldığı kötü davranışlardan kaçınmak için mükemmeliyetçi olabilir, ya da maruz kaldığı utanç ve hakarettten kaçınmak için mükemmeliyetçi olabilir. Örn. Mükemmel olursam kimse beni incitmez. Başka bir durumda ise çocuk son derece belirsiz koşullara sahip olduğu için bu koşulların belirsizliğinden kurtulmak için mükemmeliyetçi olabilir. Aile üyelerinin ya da diğer bakıcıların tepkilerinin tutarsız olması bu gibi belirsiz durumlara bir örnek olabilir (Flett ve ark, 2002).

3.5.4. Kaygılı Yetiştirme Modeli

Bazı ebeveynler çok endişeli yetiştirme tarzına sahiptirler. Hatalara çok fazla takılırlar ve düşkünlük gösterirler. Bu bakımdan çocuktan hata yapmaması istenir. Hata ve hatanın sonuçları çok önemlidir. Bu tip ebeveynlerin mükemmel olamam ya da çocuklarının mükemmel olmaması gibi korkuları bulunmaktadır. Bu bakımdan aşırı korumacılık da bu modeller dahildir. Çocuktan sıklıkla olası hatalara ve bunların çocuğun hayatını gelecekte etkilemelerine dikkat etmesi istenir ve bu hataların başkaları tarafından nasıl olumsuz biçimde değerlendirileceği de hatırlatılır. Bu tip yetiştirme modeli hatalardan korkmayı ve onlara dikkat etmeyi içerir ve ayrıca gelecekte de bu hataların ne tip sorunlar doğurabileceğine dikkati çeker (Flett ve ark, 2002).

4. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

4.1. Risk Alma Davranışı İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Rice, 7-12. sınıflar arasında yapılan sigara içme davranışı konusundaki çalışmada erkekler arasında sigara içme davranışının daha sık gözlemlendiği belirtilmiştir. Erkekler kızlardan daha erken sigara içmeye başlamaktadır. Ancak, artan yaşla kızların içme örüntülerinin de erkeklerin davranış örüntülerine benzemeye başladığını belirtmektedir (Rice, 1975; Akt: Yılmaz, 2000: 33).

Martin (1987) gönüllü olarak risk almaya neden olan bireysel özellikler üzerinde toplumsal cinsiyet faktörünü saptamak üzere kız ve erkeklere özgü temel karakteristiklerden yola çıkarak bir araştırma yapmıştır. Araştırma sonuçlarına göre gerçekte toplumsal cinsiyet faktörü çok büyük farklılık gösteriyorsa tahmini oranı gösterecek olan eğilimler de son derece büyük farklılıklar taşıyacaktır. Araştırmada da “gönüllü risk alma” gerçek oranı 1.33 iken tahmini oran 1.64’e çıkmıştır ki bu istatistik olarak büyük bir farklılıktır. Başka bir deyişle her ne kadar erkeklerin gerçekten daha fazla olarak riski tolere ettikleri, kızların ise riskten kaçındıkları görünse de, erkek ve kızların riski değerlendirmeleri arasında bir fark tespit edilmemiştir (Martin, 1987; Akt: Yıldırım, 2007: 20).

Özbay ve Ark (1991) 11-12 yaş arası 1167 işçi ve 1055 öğrencide bu tür alışkanlıkların sıklığı ile depresyon, anksiyete ve benlik imajı ölçümleri arasındaki ilişki araştırmıştır. Benlik imajı ölçümleri Offer Benlik İmajı ölçeği, depresyon ölçümleri Beck Depresyon Envanteri, anksiyete ölçümleri Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçekleri kullanılarak yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre deneklerin ortalama %17'si sigara kullanmaktadır. Alkol kullanma oranı %6,7 madde kullanım oranı %2,9 olarak bulunmuştur.

11-14 yaş arası 189 ergenle yapılan bir çalışmada tek ebeveynle ya da yeniden evlenen ebeveynle yaşayan ergenlerin parçalanmamış ergenlerde yaşayan ergenlere oranla daha çok kavgaya karıştığı ve madde kullandığı belirtilmektedir (Turner, Irwin Tschann, Millstein, 1993; Akt: Yılmaz, 2000: 40).

Arnett and Balle-Jansen (1993), risk alma davranışının pek çok değişkenle ilişkisini Danimarka’da ve Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşayan 12-20 yaş grubundaki 1053 ergeni kıyaslayarak araştırmışlardır. Bu araştırmada ergenlerin risk alma, heyecan arama davranışları ve anne-baba ilişkileri ölçülmüştür. Elde edilen bulgulara göre; ergenlerde sarhoş bisiklet kullanmanın sarhoş araba kullanmaktan daha sıklıkla gerçekleştiği, 18-20 yaşlarında sarhoş araba kullanan ergenlerin oranının %15 olduğu, doğum kontrol yöntemi olmadan cinsel ilişkiye girme sıklığının yaşla birlikte arttığı saptanmıştır. Marihuana kullanımının 16-20

yaşlarında, 12-15 yaşlarında olduğundan daha yaygın olduğu, sigara bağımlılığının 12-13 yaşından sonra arttığı ve cinsiyetin risk davranışı ile yakından ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca araştırmada kent büyüklüğünün pek çok riskli davranışla ilişkili olduğu, bu açılarından Amerikalı ve Danimarkalı ergenlerin davranışlarının benzerlik gösterdiği bulunmuştur (Arnett and Balle-Jansen, 1993; Akt: Yıldırım, 2007: 20).

Steinberg, Lamborn, Darling, Mounst, ve Dornbusch (1994), 4081 ergen üzerinde yaptıkları çalışmada, yetkili ana babalara sahip ergenler ile yetkeci (otoriter) ana babalara sahip ergenlerin daha az riskli davranışta bulduklarını ortaya koymuştur. Öte yandan, izin verici ve ihmalkâr ana babaların ergen çocukları, diğer ana baba tutumlarına sahip ana babaların çocuklarından daha çok riskli davranışta bulunmaktadır (Steinberg, Lamborn, Darling, Mounst, ve Dornbusch 1994, Akt: Güney, 2007: 32).

Steinberg ve Avenevoli, risk alma davranışı ve ebeveynin izin vericiliğinin ilişkisi incelemiştir. Araştırma sonucuna göre ebeveyn izin vericiliği arttıkça risk alma davranışları da artmaktadır (Steinberg ve Avenevoli, 1998; Akt: Yılmaz, 2000: 43).

Bayar (1999) ergenlerin risk alma davranışlarını saptamak, bu davranışların yaşa ve cinsiyete göre değişim gösterip göstermediğini; risk alma davranışları ile içtepisellik ve aile içi uyum arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla bir çalışma yapmıştır. Araştırmanın örneklemini Ankara'da lise ve ilköğretim okulu öğrencisi 280 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, risk alma davranışı yaşa ve cinsiyete göre değişmektedir. Risk alma davranışları, 7. sınıftan, 9. sınıfa ve 11. sınıfa doğru artmakta ve üniversite düzeyinde azalmaktadır. Araştırma sonucunda risk alma ve içtepisellik arasında yüksek olmayan ancak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca aile içindeki uyumun arttıkça risk alma davranışının azaldığı, aile içi uyumun risk alma davranışını yordamadığı gözlenmiştir (Bayar, 1999; Akt: Yılmaz, 2000).

Gullone ve Moore (2000), ergen risk alma davranışları ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada, 11-18 yaşlarında okula devam eden 459 ergene Beş-faktör Envanteri ve Ergen Risk Alma Ölçeği uygulamışlardır. Ergen Risk Alma Ölçeği, riskli davranışları ve risk yargılarını heyecan arama, korkusuz riskli davranışlar, isyankar riskli davranışlar ve antisosyal riskli davranışlar olmak üzere dört alanda inceleyen bir ölçektir. Bu kapsamlı araştırmanın sonuçları üç ana maddede özetlenebilir.

1. Ergenlerin risk yargıları, tüm risk alma davranışlarının (heyecan arama dışında) önemli bir yordayıcısıdır. Davranışı riskli olarak algılayan ergenler, davranışı risksiz algılayan ergenlere göre daha az risk almaktadırlar.

2. Risk yargıları, riskli davranışları (özellikle korkusuz ve isyankar riskli davranışları), kişilik özelliklerinden daha başarılı yordamışlardır.

3. Ergenlerin olumlu mu (heyecan arama davranışı gibi) yoksa olumsuz mu (korkusuz risk alma davranışları gibi) risk alma davranışında bulunacağına altında yatan etmenler farklılık göstermektedir. Olumlu risk alma davranışında bulunma ihtimali daha yüksek olanlar, dışadönük kişilik özelliği gösteren ergenlerdir. Bu kişilik özelliği, olumlu davranışlarda bulunma ihtimalini yargılardan daha çok yordamıştır. Heyecan arama davranışı, ne yargılar ne de dışadönük kişilik özelliği tarafından başarılı şekilde yordanmamıştır. Bunun aksine, diğer risk alma davranışı türleri, ergenlerin bu davranışlara ilişkin yargılarıyla oldukça ilişkili bulunmuştur.

Yılmaz (2000) 12 – 18 yaş arası okula devam eden 1206 ergenle yaptığı çalışmada cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik düzey, anne-baba eğitim derecesi, annenin çalışması, kardeş sayısı, aile bütünlüğü, ailede sözel ve fiziksel şiddetin yaşanması, ergenin evden kaçması, ergenin okul dışında bir işte çalışıp çalışmaması, okula devamsızlık, sınıfta kalma, disiplin cezası alma, aile ilişkileri ile risk alma davranışları arasında ilişki bulunmuştur.

Yavuzer, göçün de suça yol açtığını belirtmektedir. Çünkü kırsal alandan kente gelen ergen farklı bir kültüre alışma yanında ciddi ekonomik güçlüklerle de baş etmek durumunda kalmaktadır (Yılmaz, 2000: 52).

Kıran (2002), akran baskısı düzeyleri farklı olan öğrencilerin risk alma davranışları, sigara içme davranışları ve okul başarılarını incelediği araştırmasında, lise ikinci sınıfa giden öğrencilere Akran Baskısı Ölçeği ve Ergenlerde Risk Alma Ölçeği uygulamıştır. Araştırma sonucunda; ergenlik dönemindeki öğrencilerin yaşadıkları akran baskısı ile risk alma davranışları arasında yüksek düzeyde bir ilişki olduğu, kız ve erkeklerin akran baskısı düzeyleri arttıkça risk alma davranışlarının arttığı, akran baskısı düzeyi aynı kız ve erkekler açısından bakıldığında erkeklerin kızlara göre riskli davranışlara daha fazla katıldıkları görülmüştür.

Rolison ve Scherman (2003) tarafından yapılan çalışmada yaşları 18 ile 21 arasında değişen 196 ergenin, heyecan arama, denetim odağı, algılanan risk, algılanan yararlar, riske katılım, akran etkisi ve algılanan akran katılımı, toplumsal beğenirlik ve riskli davranış senaryosuna tepkileri incelenmiştir. Çalışma sonunda, heyecan aramanın, algılanan akran katılımının ve algılanan yararın, riske katılımı etkilediği saptanmıştır.

Curry (2004) tarafından adölesanların risk davranışları, kararları ile bu karar ve davranışların etkilerini ortaya koymak amacıyla Florida'daki 14-20 yaş arasındaki toplam 290 üniversite öğrencisine telefon görüşmesi yoluyla ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında pozitif etki (haz alma, ilgilenme), negatif etki(korku ve sinirlenme), tepkisellik, heyecan arama (etki-ilişki özelliği), risk algılama (fayda-maliyet karşılaştırması ile değerlendirilme) ve riskli davranışları (sigara, alkol, uyuşturucu madde kullanma ve okulla ilgili risk davranışları, suç işleme, şiddet ve cinsel faaliyetler) içeren konular değerlendirilmiştir. Adölesanların çoğunluğunun belirlenen riskli davranışları ve bunları sürekli tekrarlama isteklerini pozitif etkinin artırdığı, negatif etki ya da pişmanlığın azalttığı görülmüştür. Korkunun, risk davranışlarının sonuçlarının tahmin edilmesinde geç adölesanlar için olmasa da genç adölesanlar için önemli farklılıklarla ortaya çıkan yaşla ilişkili olması dikkati

çekmiştir. Bu araştırma sonucunda, heyecan arayışı gibi etkilerin; adölesanların riskli faaliyetleri yapma ve sürekli tekrar etme davranışlarını etkilediği ortaya konulmuştur.

Dworkin (2005) tarafından Minnesota'da üniversite öğrencilerinin risk alma deneyimlerini ve çelişkilerini anlamak amacı ile yapılan niteliksel araştırma 20 üniversite öğrencisi ile yürütülmüştür. Araştırmada risk alma ile deneyimleme arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Risk alma ve deneyim kavramının görüşmeye katılan hemen hemen her öğrenci tarafından farklı ifade edildiği anlaşılmıştır. Bazı öğrenciler ailelerinin dini inançlarını ve yaşamdaki diğer inançları sorgulamaya başlamanın üniversite ortamında deneyimlenebilecek bir durum olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin bir kısmı ise, yeni insanlarla tanışmayı deneyim olarak tanımlamışlardır.

Aynı zamanda öğrencilerin yeni bir spor aktivitesini denemek ya da yeni bir gruba katılmak gibi durumlar ile farklı sınıflar içinde yer almayı deneyimleme olarak tanımladıkları, deneyimlemenin uyuşturucu madde kullanmak ve cinsel ilişkiye girmek olarak da ifade edildiği saptanmıştır. Öğrencilerin risk almayı amaçlı ve fonksiyonel bir davranış olarak algıladıkları, suç ya da hataların kendilerini mutlu eden risk ya da risk fırsatları yaratan, istenerek yapılan bir süreç olduğu anlaşılmıştır. Neredeyse her öğrenci risk almayı sonuçlarına bağlı olarak tanımlamıştır. Gençlerin risk almayı seçmelerinin, riskin bireysel potansiyel sonuçlarının anlaşılmasına ve bu sonuçların olasılıklarının bireysel olarak değerlendirilmesine bağlı olduğu bulunmuştur. Üniversite öğrencilerinin risk almalarının, riskli davranışların sonuçları ile karşılaşılıp karşılaşılmamasına ve risk alma davranışlarının olasılıklarının gerçekten oluşup oluşmamasına bağlı olduğu saptanmıştır.

Ögel ve ark (2006) lise öğrencilerinin arkadaş özelliklerinin dağılımını belirlemek, madde kullanma riskini arttıran çevresel etmenleri incelemek, madde kullanan öğrencilerin arkadaş özelliklerini ortaya koymak amacıyla yaptıkları araştırmada İstanbul'un 15 ilçesinden rasgele seçtiği 43 okuldaki 10. sınıf öğrencilerine toplam 3843 anket uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda madde

kullanma riskini arttıran arkadaş özellikleri içinde, öğrencinin madde kullanan arkadaşı bulunması ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte, erkeklerde polisle başı belaya giren ve hırsızlık yapan arkadaşı olma riski kızlara göre daha yüksek bulunmuştur.

Karahan ve Diğerleri (2006) lise öğrencilerinde trafik, madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma davranışı ile özsaygı düzeyi ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Samsun İl Merkezinde liseye devam eden 922 öğrenciyi ölçek uygulamıştır. Araştırma sonucunda özsaygı düzeyine göre öğrencilerin madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma davranışı arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Ayrıca, erkek öğrencilerde trafik, madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma eğiliminin, kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulgular, lise öğrencilerinde özsaygı düzeyi düştükçe madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma ve tehlikeye atılma eğiliminin yükseldiğini göstermektedir.

Aras ve ark (2007) lise öğrencilerinde riskli davranışlar ve suç işleme eğilimi ile ilişkili etkenlerin değerlendirilmesi amacıyla yaptıkları araştırmada Kaner tarafından geliştirilen Kuraldışı Davranış Ölçeği lise son sınıf öğrencilerine sınıflarında uygulanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerdeki en sık üç kuraldışı davranışın okulla ilgili olduğu bulunmuştur. Meslek lisesinde okuyan ve okulda sene tekrarı olan erkekler ile karne notu düşük olan kız ve erkek öğrenciler daha çok kuraldışı davranış eğilimi bildirmişlerdir. Kız ve erkeklerde babanın eğitim düzeyinin yüksekliği ve az çocuklu ailede yaşama, kızlarda ise annenin eğitim düzeyinin ve aile gelirinin yüksekliği kuraldışı davranışlarla ilişkili ailesel özellikler olarak bulunmuştur. Lise öğrencilerindeki kuraldışı davranışların anne-babalardaki ve arkadaşlardaki sorunlu davranışlarla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Erkeklerde kuraldışı davranışların daha yüksek oranda görüldüğü ve riskli davranışların birbirleriyle bağlantılı olduğu saptanmıştır.

Gülgez (2007) lise öğrencilerinin olumsuz risk alma davranışlarının psikolojik belirtiler, yaş ve cinsiyet değişkenleri açısından incelenmesini amaçlayan

araştırmasında Ankara ili merkez ilçelerinde liseye devam eden 384 öğrenciyle yaptığı araştırma sonucunda ergenlerin risk alma davranışının yaşla birlikte artış gösterdiği, erkek ergenlerin kız ergenlere oranla daha sık risk alma davranışı gösterdiği, ergenlerin anksiyete, somatizasyon, olumsuz benlik gibi belirtilerin risk alma davranışı ile anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur.

Güney (2007) ergenlikte risk almanın içsel kaynaklarının ben-merkezlilik, akran baskısı, sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet açısından incelenmesini amaçlayan ve 905 öğrenciden alınan verilerle yapılan araştırmanın sonucuna göre ergenlerde risk almanın içsel kaynaklarını, kişisel söylence değişkeni ilk sırada açıklamaktadır. Akran baskısı ikinci sırada ve hayali seyirci son sırada açıklayan değişkenler olarak saptanmıştır.

Güler ve ark (2009) lise öğrencileri arasında sigara, alkol kullanımı ve intihar düşüncesi sıklığını belirlemek amacıyla 9 lisede öğrenim gören 7700 öğrenciyle yaptıkları araştırmada erkek öğrencilerde sigara kullanımı kızlarınkinden daha yüksek bulunmuştur. Alkol kullanımı erkek öğrencilerde kızlarınkinden önemli derecede yüksektir ve öğrencilerde, 15 ve altı yaş grubunda intihar girişimi oranı 16 ve üzeri gruptan $p=0.004$ düzeyinde farklıdır.

Uzbaş ve Siyez (2009) lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik özellikleri ile sigara, alkol ve esrar kullanma davranışları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla İzmir İl Merkezindeki ortaöğretim kurumlarına devam eden 202 lise öğrencine ve Ergen Mükemmeliyetçilik Ölçeği ve Problem Davranış İndeksi içerisinde yer alan Sigara, Alkol ve Madde kullanımı alt ölçekleri ile araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formunu uygulamıştır. Araştırma sonucunda, erkek öğrencilerin sigara, alkol ve esrar kullanımına ilişkin puan ortalamalarının kızlardan istatistiksel açıdan anlamlı olarak daha yüksek olduğunu; akademik başarısını düşük olarak algılayan öğrencilerin sigara ve alkol kullanımına yönelik puan ortalamalarının akademik başarısını orta ve yüksek olarak algılayan öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğunu görülmüştür. Mükemmeliyetçilik alt boyutları ile sigara, alkol ve esrar kullanma davranışları arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler olduğunu göstermiştir.

Çoklu regresyon analizi sonuçları ise, kendine yönelik mükemmeliyetçiliğin sigara kullanma davranışının anlamlı yordayıcılarından biri olduğunu göstermiştir.

4.2. Mükemmeliyetçilik İle İlgili Araştırmalar

Frost ve diğerleri (1990) mükemmeliyetçilik ve ailesel istekler arasındaki ilişkiyi incelemek için yaptıkları çalışmalarında, üniversite öğrencisi kızlar ve onların ebeveynlerinin mükemmeliyetçilik puanları arasında olumlu ilişki bulmuşlardır.

Anneler ve kızlarının mükemmeliyetçilik puanları arasındaki anlamlı ilişkiyi gösteren bulgular, mükemmeliyetçi annelere sahip kızların kendilerini daha çok mükemmeliyetçi olarak değerlendirdiklerini desteklemiştir. Bununla birlikte babalar ve kızlarının mükemmeliyetçilik puanları arasında anlamlı ilişki bulunamamıştır. Çalışmanın sonuçları ailesel mükemmeliyetçiliğin (özellikle annelerdeki mükemmeliyetçiliğin) çocuklardaki mükemmeliyetçilikle (özellikle kızlar) ilişkili olduğunu desteklemiştir.

Flett ve arkadaşları (1995) araştırmalarında mükemmeliyetçilik ve durumluk ve sürekli kaygının öğeleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda; mükemmeliyetçiliğin hem kadınlar hem de erkekler için durumluk ve sürekli kaygı ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Araştırma sonucunda mükemmeliyetçilikte cinsiyet ayrımının olmadığını ancak kadınlarda özellikle fiziksel tehlike ve sosyal değerlendirme durumlarında arttığını tespit etmişlerdir.

Vieth ve Trull da benzeri bir araştırma (1999) yapmışlardır. Çocukların ve anne-babalarının mükemmeliyetçilik özellikleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Araştırma 188 öğrenci ve onların anne-babaları ile yürütülmüştür. Araştırma sonucunda araştırmacılar öğrencilerin kendilerine yönelik mükemmeliyetçilik seviyeleri aynı cinsteki ebeveynlerinin kendilerine yönelik seviyeleriyle, annelerin ve kızların mükemmeliyetçilik puanları ile babaların ve oğullarının mükemmeliyetçilik puanları arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulmuşlardır. Ancak farklı cinsiyetlerdeki

ebeveyn ve çocuklarının mükemmeliyetçilik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Siegle ve Schuler (2000), ortaokul seviyesindeki üstün yetenekli öğrencilerin sınıf seviyeleri, cinsiyet ve doğum sırasına göre mükemmeliyetçilik özelliklerini belirlemek amacıyla bir araştırma 391 öğrenci üzerinde bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonucunda; erkek öğrencilerin anne-baba beklentilerinden kızlardan daha çok etkilendikleri ancak kız öğrencilerin de erkeklere göre daha çok organizasyon sorunu yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda önce doğan ergenlerin sonra doğanlara göre daha yüksek anne-baba eleştirileri ve beklentilerinden etkilendiğini ortaya çıkmıştır. Kızların hata yapmaya karşı kaygılarının sınıf seviyesi arttıkça arttığını tespit etmişlerdir.

Tran (2000), 208 üniversite öğrencisi üzerinde yaptığı araştırmada mükemmeliyetçilik ve akademik başarı arasındaki ilişkiyi ve aynı zamanda motivasyona bağlı yönlendirme (hatalardan korku ve başarı motivasyonu), ve başarı hedeflerinin (performans yaklaşımı, performanstan kaçınma ve başarıma hedefleri) nasıl iç içe geçmiş işaretler olduğunu incelemiştir. Yüksek kişisel standartları, düşük anne-baba beklentileri ve düşük organizasyonu olan kişilerin yüksek notlar aldığı görülmüştür. Buna ek olarak, yönlendirme hatası korkusunu yaşayan ve aynı zamanda performanstan kaçan hedefleri olan kişilerin de düşük notlar aldığı ifade edilmiştir (Tran, 2000; Akt: Sapmaz, 2006: 63).

Dinç (2001) yürüttüğü çalışmada mükemmeliyetçiliği depresyon ve öfke arasındaki ilişkiyi tamamlayan ve bunu gösteren ya da öngören bir unsur olarak ele almıştır. Bu çalışmada kişilik stillerinin depresyon yaratmadaki rolleri, depresyonda aile faktörleri, kişiler arası ilişkiler, cinsiyet farkları ve depresyon konusu incelenmiştir. Mükemmeliyetçilik konusu ise uyumlu ve uyumsuz mükemmeliyetçiliğin incelenmesi ile başlanmıştır. Bilindiği üzere mükemmeliyetçiliğe başarılı ve yetenekli insanlarda daha sık rastlanmaktadır. Bu bakımdan bu tip kişiler ele alınmışlardır. Ayrıca buna ek olarak mükemmeliyetçilik ve cinsiyet farkları arasındaki ilişki incelenmiştir. Mükemmeliyetçilik kendine

yönelik, başkalarına yönelik ve sosyal olarak belirlenen olmak üzere çok boyutlu olarak ele alınmıştır.

Flett ve arkadaşları da (2002) mükemmeliyetçiliğin çocuk üstündeki ebeveyn baskısı, baskı ve ebeveyn rollerinde değer kaybı ile ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Bu bakımdan çocuklukta mükemmeliyetçilik oluşumuna dair dört farklı model geliştirmişlerdir. Bunlar: sosyal beklentiler modeli, sosyal öğrenme modeli, sosyal reaksiyon model ve endişeli yetiştirme modelleridir.

Yorulmaz (2002), sorumluluk tutumları, çok boyutlu mükemmeliyetçilik ve bu iki faktörün obsesif-kompulsif semptomlar üzerindeki etkilerini incelenmiş araştırma sonucunda sorumluluk tutumları, kendine yönelik mükemmeliyetçilik, başkalarına belirlenen mükemmeliyetçilik ve başkalarına yönelik mükemmeliyetçiliğin obsesif kompulsif semptomlarla anlamlı ve pozitif yönde bir ilişkisinin olduğunu bulmuştur.

Saboonchi ve Lundh (2003) tarafından yapılan bir çalışmada mükemmeliyetçilik, öfke, beden sağlığı ve pozitif duygulanım arasındaki ilişki incelenmiş ve çalışmaya random olarak seçilen 184 İsveçli öğrenci katılmıştır. Araştırmada sürekli öfke sosyal düzene yönelik mükemmeliyetçilik yerine, kendine yönelik mükemmeliyetçilik ile ilişkili bulunmuştur. Araştırma sonuçları hem sosyal düzene yönelik olarak vurgulanan mükemmeliyetçilik, hem de kendine yönelik mükemmeliyetçiliğin somatik şikayetlerle özellikle de tansiyon ve yorgunluk gibi semptomlarla zayıf bir pozitif ilişkisi olduğunu ve bu durumun kadınlarda erkeklere göre daha net görüldüğünü kanıtlamıştır. Sonuç olarak elde edilen bulgular kendine yönelik mükemmeliyetçiliğin daha olumlu olduğunu ve mükemmeliyetçiliğin uyumlu yönünü yansıttığı görüşünü desteklememiş aksine pozitif duygulanım ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur (Saboonchi ve Lundh, 2003; Akt: Sapmaz, 2006: 61).

Özgüngör (2003) mükemmeliyetçiliğin ve öğretmenin özerklik destekleyici davranışlarının, öğrencilerin akademik amaç tarzlarını yordama gücünü araştırmak amacıyla Ankara İli'nde öğrenim gören 453 ilköğretim öğrenciye ölçekler

uygulanmıştır. Araştırma sonuçları düzenlilik olarak ifade edilen mükemmeliyetçi kişilik özelliğinin ve öğretmen özerklik destekleyici davranışlarının, öğrencilerin olumlu akademik davranışlarıyla ilişkili bulunan öğrenme tarzıyla anlamlı ilişkilerin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca araştırmacı, hata yapmaktan korkma ve ebeveynlerin eleştiri tutumlarının, öğrencilerin istenmeyen akademik davranışlarını yordama gücü ve bilinen başarısızlıktan kaçınma amaç tarzıyla anlamlı ilişkileri olduğunu bulmuştur.

Taşdemir (2004) araştırmasında üstün yetenekli öğrencilerin sınav kaygısının yordayıcılarını incelemiştir. Araştırma 489 Fen lisesi 2 ve 3. sınıftaki öğrenciler üzerinde yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; üstün yetenekli öğrencilerin sınav kaygısı düzeyleri ile mükemmeliyetçilik düzeyleri arasında ilişki bulunmuştur. Yani mükemmeliyetçilik düzeyi arttıkça sınav kaygısı düzeyinin de arttığı bulunmuştur.

Kenneth ve Frederick (2004), uyumsuz mükemmeliyetçilik ve yetişkin bağlanması ile kolej öğrencilerinin özgüvenleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Bu araştırmayla ortaya çıkan sonuçlar şunlardır: şüpheli ve güvensiz mükemmeliyetçi öğrencilerin kendi kendini eleştirme, uzun uzadıya düşünme, anlamış gibi görünen kişiler oldukları bulunmuştur (Kenneth ve Frederick, 2004; Akt: Sapmaz, 2006).

Erözkan (2005) üniversite öğrencilerinin mükemmeliyetçilik ve depresyon düzeylerini cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, anne-babanın öğrenim düzeyi ve ebeveyn tutumları açısından incelemek amacıyla 340 öğrenci üzerinde yaptığı araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin, mükemmeliyetçiliğin alt boyutları olan “hatalara aşırı ilgi” ve “kişisel standartlar” dan aldıkları puanlar açısından cinsiyetler ve sosyo-ekonomik düzeyler, “ailesel eleştiri” ve “aile beklentileri” nden aldıkları puanlar açısından anne-babanın öğrenim düzeyi ve ebeveyn tutumları; depresyondan aldıkları puanlar açısından ise cinsiyetler, sosyo-ekonomik düzeyler ve ebeveyn tutumları arasında fark bulunmuştur.

Soenens ve ark. (2005) uyumsuz mükemmeliyetçilik ile algılanan ebeveyn psikolojik kontrolü, özsaygı ve depresyon arasındaki ilişkide mükemmeliyetçiliğin rolünü incelenmiştir. Çalışmada uyumsuz mükemmeliyetçiliğin uzlaştırıcı rolü üzerine kanıtlar bulunmuştur.

Bu araştırma da ayrıca depresyon, öz-saygı ve uyumsuz mükemmeliyetçinin ciddiyetini ölçmedeki psikolojik kontrollerin katkısı; diğer ebeveyn tarzı boyutları ve ebeveynlerin kendi uyumsuz mükemmeliyetçiliklerine kıyasla incelenmiştir. Her ne kadar sonuçlara göre annelerin ve kızlarının uyumsuz mükemmeliyetçiliği önemli oranda örtüşür nitelikte çıksa da annelerinkine ek olarak kızların mükemmeliyetçiliğini de tanımlamak amacıyla psikolojik kontrolünde katkısı olduğu bulunmuştur.

Acar ve Tuncer (2006) üniversite hazırlık sınıfı öğrencilerinin mükemmeliyetçilik özelliklerinin, kaygı düzeyleri ile cinsiyetlerine, algılanan kişilik yapısına, algılanan beden imgesine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular, sürekli kaygı düzeyi ile cinsiyetin, algılanan kişilik yapısının, algılanan beden imgesinin mükemmeliyetçilik özelliklerine ortak etkisinin anlamlı olmadığını göstermiştir. Erkeklerin, başkalarınca belirlenen mükemmeliyetçilik düzeyleri kızlardan anlamlı bir farkla yüksek bulunmuştur. Sürekli kaygı düzeyi yüksek olan öğrencilerin başkalarınca belirlenen mükemmeliyetçilik düzeyleri, sürekli kaygı düzeyleri düşük olan gruba göre yüksek bulunmuştur.

Benk (2006) İstanbul'da üniversitelerde okuyan öğrencilerin, mükemmeliyetçi kişilik özellikleri ile psikolojik belirtileri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan bu araştırmada; yaş, cinsiyet, okudukları bölüm, sınıf, ÖSS puan türü ve puanı, eğitim yaşamında algıladıkları başarı düzeyleri, mezun oldukları lise türü, kardeş sayısı, kaçınıcı çocuk oldukları, anne ve babanın eğitim durumu, ebeveynlerin birlikte olup olmaması, ebeveynlerin hayatta olup olmamaları, anne, baba meslekleri, ailenin gelir düzeyi, yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yer, ilgililik, sıcaklık, resmiyet, karşılıklı anlayış, eleştiricilik, destekleyicilik, paylaşımcılık, huzur, çatışma durumu gibi

algılanan anne-baba-çocuk ilişkileri, ebeveynlerin algılanan anne baba tutumu ve mükemmeliyetçilik düzeyleri gibi bağımsız değişkenler ele alınmıştır.

Araştırma sonucunda cinsiyet, mezun oldukları lise türü, kardeş sayısı, doğum sırası, anne ve babanın eğitim durumu, ailenin algılanan gelir düzeyi, resmiyet, eleştiricilik, destekleyicilik, paylaşımcılık, huzur, gibi algılanan anne-baba-çocuk ilişkileri, ebeveynlerin algılanan anne baba tutumu ve mükemmeliyetçilik düzeyleri ile mükemmeliyetçilik arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Anne-baba birlikteliği, yaş, öğrencilerin okudukları bölüm, sınıf, ÖSS puan türü ve puanı, eğitim yaşamında algıladıkları başarı düzeyleri, yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yer, ilgililik, sıcaklık, karşılıklı anlayış çatışma durumu gibi algılanan anne-baba çocuk ilişkileri ile mükemmeliyetçilik arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Sapmaz (2006) mükemmeliyetçi olmayan üniversite öğrencileri ile uyumlu ve uyumsuz mükemmeliyetçi kişilik yanı sıra sahip olanların çeşitli psikolojik semptomları yaşama düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını inceleyerek, mükemmeliyetçiliğin yalnızca sağlıksız bir kişilik değişkeni olmadığını ortaya koymak amacıyla Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesinin çeşitli programlarında öğrenimlerini sürdüren 929 üniversite öğrencisi üzerinde araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda, belirlenen mükemmeliyetçilik sınıflandırmaları ile araştırma kapsamında yer alan somatizasyon dışındaki tüm psikolojik semptomlar arasında farka dayalı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Elde edilen bulgular ışığında uyumsuz mükemmeliyetçilerin psikolojik belirti düzeyleri en yüksek grup olduğu belirlenmiştir. Bu sırayı mükemmeliyetçi olmayanlar takip ederken en düşük düzeyde psikolojik belirtilere sahip olan grubun uyumlu mükemmeliyetçiler olduğu görülmüştür. Cinsiyet değişkeninin ise, öğrencilerin mükemmeliyetçilik tutumlarıyla ilişkisi anlamlı bulunamamıştır.

Yıldız (2007) lise öğrencilerinin (Anadolu Lisesi, Süper Lise, Fen Lisesi ve Genel Lise) , mükemmeliyetçilik özelliklerinin ana-baba tutumlarının ve cinsiyetlerinin birlikte sınav kaygılarını yordayıp yordamadığını ve lise öğrencilerinin sınav kaygısı puanlarının lise türüne, algılanan akademik başarı

düzeyine ve algılanan sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bir araştırma yapmıştır.

Araştırma bulgularına göre;

1) Lise öğrencilerinin, ana-baba tutum ölçeğinin demokratik, koruyucu, otoriter alt boyutlarına ve mükemmeliyetçilik ölçeğinin düzen, hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphe, aile beklentileri, kişisel standartlar, ailesel eleştiri alt boyutlarına ilişkin puanları ile cinsiyetleri birlikte sınav kaygısı toplam puanlarına ilişkin varyansın % 22'sini yordamaktadır..

2) Lise öğrencilerinin ana-baba tutum ölçeğinin üç alt boyutuna ve mükemmeliyetçilik ölçeğinin dokuz alt boyutuna ilişkin puanları ile cinsiyetleri birlikte sınav kaygısı Kuruntu boyutu puanlarına ilişkin toplam varyansın % 20'sini yordamaktadır. Mükemmeliyetçilik ölçeğinin hatalara aşırı ilgi boyutu sınav kaygısı kuruntu boyutu puanlarının en güçlü yordayıcısıdır.

3) Lise öğrencilerinin ana-baba tutum ölçeğinin üç alt boyutuna ve mükemmeliyetçilik ölçeğinin dokuz alt boyutuna ilişkin puanları ile cinsiyetleri birlikte sınav kaygısı Duyuşsallık boyutu puanlarına ilişkin toplam varyansın % 21'ini yordamaktadır.

Karakaş (2008) lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik düzeyleri ile sosyal kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin cinsiyet, sınıf düzeyleri, sosyo-ekonomik düzeyler, ebeveyn tutumları ve öğrenim görülen okul türleri açısından incelenmesi amacıyla Muğla İl Merkezindeki 550 öğrenci üzerinde araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma bulguları; lise öğrencileri için mükemmeliyetçilik alt boyutlarından “davranışlardan şüphe duyma”, “kişisel standartlar” ve “ailesel eleştiri” üzerinde cinsiyetler; “ailesel eleştiri” ve “kişisel standartlar” üzerinde sınıf düzeyleri; “düzen”, “hatalara aşırı ilgi”, “davranışlardan şüphe” ve “aile beklentileri” üzerinde ebeveyn tutumları; “hatalara aşırı ilgi”, “davranışlardan şüphe” ve “ailesel eleştiriler” üzerinde sosyo-ekonomik düzeyler; “düzen”, “hatalara aşırı ilgi”, “davranışlardan

şüphe”, “aile beklentileri” ve “ailesel eleştiri” üzerinde okul türleri arasında; Sosyal kaygı düzeyi alt boyutlarından “sosyal kaçınma” ve “eleştirilme kaygısı” üzerinde cinsiyet; “sosyal kaçınma” ve “bireysel değersizlik” üzerinde sınıf düzeyleri; “sosyal kaçınma”, “eleştirilme kaygısı” ve “bireysel değersizlik” üzerinde ebeveyn tutumları; “sosyal kaçınma”, “eleştirilme kaygısı” ve “bireysel değersizlik” üzerinde sosyo-ekonomik düzeyler; “sosyal kaçınma”, “eleştirilme kaygısı” ve “bireysel değersizlik” üzerinde okul türleri arasında farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur. Mükemmeliyetçilik ve sosyal kaygı düzeyleri arasında orta ve düşük düzeyde ilişki olduğu saptanmıştır.

Oran (2008) lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik düzeyleri ile anne-baba tutumlarının cinsiyet, sınıf düzeyi, sosyo-ekonomik düzey ve anne babanın öğrenim düzeyi açısından incelenmek amacıyla Aydın İlinde öğrenim gören 971 öğrenci üzerinde bir araştırma yapmıştır. Araştırmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre kişisel standartlar, ailesel eleştiri ve davranışlardan şüphe; kız öğrencilerin ise erkek öğrencilere göre düzen mükemmeliyetçilik alt boyutlarında daha yüksek ortalamalara sahip oldukları görülmüştür.

Koruyucu anne, otoriter anne ve otoriter baba tutumlarına sahip 18 yaşındaki gençlerde hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphe, ailesel beklenti ve ailesel eleştiri alt boyutları açısından yaşları 17, 16 ve 15 olan öğrencilerle ortalamaları açısından anlamlı fark bulunmuştur.. Demokratik anne, otoriter anne tutumlarına sahip 10.sınıf öğrencilerinin ve demokratik baba tutumlarına sahip 9. Sınıf öğrencilerinin davranışlardan şüphe, ailesel beklenti alt boyutlarında ortalamalarının anlamlı derecede farklı olduğu görülmüştür. 11. Sınıf öğrencilerinin ise ailesel eleştiri alt boyutunda ortalamalarının anlamlı derecede farklı olduğu görülmüştür. Araştırmanın sonuçlarına göre anne öğrenim düzeyine göre farklılık bulunmuştur. Düzen alt boyutunda annesi lise mezunu olanların ortalamalarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca davranışlardan şüphe alt boyutunda annesi ilkokul mezunu olanların, ailesel eleştiri alt boyutunda annesi ortaokul mezunu olanların, kişisel standartlar alt boyutunda ise annesi ilkokul ve lise mezunu olanların ortalamalarının daha yüksek olduğu da bulunmuştur. Baba öğrenim düzeyine göre de araştırma

sonucunda anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Koruyucu baba tutumlarına sahip öğrencilerden babası ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin ortalamalarının babası üniversite ve ilkokul mezunu olanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Hatalara aşırı ilgi alt boyutunda babası lise mezunu olan öğrencilerin ortalamalarının; babası ilkokul, ortaokul ve üniversite mezunu olanlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sosyoekonomik düzey açısından anlamlı farklılık bulunmuştur. Koruyucu anne tutumlarına sahip öğrencilerin sosyoekonomik düzey açısından orta düzeyde aileye sahip öğrencilerin ortalamalarının ailesi düşük ve yüksek olan öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Gül, Yılmaz ve Berksun (2009) daha önce ülkemizde benzer bir çalışma yapılmamış bir alan olan antidepresan tedavi öncesi ve sonrasında depresyonu olan bireylerin incelenerek mükemmeliyetçiliğin antidepresan yanıtındaki ve intihar düşüncesindeki yordayıcılık değerlerini incelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Çalışmaya 56 hasta alınmıştır. Hastaların yaşları 18-56 arasında değişmektedir. Yapılan analizler sonucunda depresyon şiddeti ve intihar düşüncesi ile mükemmeliyetçilik arasında ilişki bulunmamıştır. Başkalarına yönelik mükemmeliyetçilik, kendine yönelik mükemmeliyetçilik, eğitim, cinsiyet ve otomatik düşünce ise antidepresan tedavide yanıtta etki eden faktörler olarak bulunmuştur.

Dilmaç, Aydoğan, Koruklu ve Deniz (2009) ilköğretim II. Kademe öğrencilerinin mükemmeliyetçilik kişilik özelliklerinin mantıkdışı inançlarla olan ilişkisini belirlemek ve mantıkdışı inançların mükemmeliyetçilik özelliklerini yordayıp yordamadığını saptamak amacıyla Konya ilinde farklı okullarda öğrenim gören 532 öğrenciden oluşmaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına göre; mantıkdışı inançlar ile mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara karşı ilgi, davranışlardan şüphe, aile beklentileri ve ebeveynsel eleştiri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Ayrıca başarı talebinin hatalara karşı ilgi, davranışlara karşı ilgi, aile beklentileri, ebeveynsel eleştiri ve kişisel eleştiri boyutunu açıklayabildiği, saygı talebinin davranışlara karşı

ilgi, aile beklentileri, ebeveynsel eleştiri, kişisel eleştiri ve düzeni açıklayabildiği ve rahatlık talebinin hatalara karşı ilgi, ebeveynsel eleştiri, kişisel eleştiri ve düzen boyutunu açıklayabildiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Altun ve Yazıcı (2010) öğrencilerin olumlu ve olumsuz mükemmeliyetçilik özellikleri ile akademik başarıları arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırma grubu Trabzon'daki 19 farklı ilköğretim okulunda öğrenim görmekte olan 1100 ilköğretim ikinci kademe öğrencisinden oluşmaktadır. Verilerin analizi sonucunda, öğrencilerin akademik başarıları ile olumlu mükemmeliyetçilikleri arasında pozitif yönde, olumsuz mükemmeliyetçilikleri ile negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

İnanç ve Hanımoğlu (2011) ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin mükemmeliyetçi kişilik özellikleri ile anne-baba tutumlarının sınav kaygısını yordayıp yordamadığını belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma 6, 7 ve 8. sınıfa devam eden 723 ilköğretim öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada anne-baba tutumlarının ve mükemmeliyetçiliğin birlikte sınav kaygısını yordayıp yordamadığı çoklu doğrusal regresyon analizi tekniği ile belirlenmiştir. Olumlu mükemmeliyetçiliğin, olumsuz mükemmeliyetçiliğin ve anneden algılanan kabul ve ilginin sınav kaygısı ölçeğinden elde edilen toplam puanların ve kuruntu alt boyutu puanlarının anlamlı yordayıcıları oldukları görülmüştür. Ayrıca araştırmada olumsuz mükemmeliyetçiliğin sınav kaygısı ölçeğinden elde edilen duyuşsal alt boyut puanlarının anlamlı yordayıcısı olduğu görülmüştür.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni, örnekleme, veri toplama araçları ve bu araçların geçerlik güvenirlik çalışmaları, verilerin toplanması ve verilerin analizinde kullanılan yöntemler üzerinde durulmuştur.

1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada iki veya daha çok sayıdaki değişken arasındaki birlikte değişim varlığının ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. İlişkisel tarama modellerindeki çözümlenmeler korelasyon türü ve karşılaştırma türü olmak üzere iki türlü yapılabilir. Korelasyon türü ilişki aramalarda değişkenlerin birlikte değişip değişmedikleri, birlikte değişme varsa, bunun nasıl olduğu öğrenilmeye çalışılır. Karşılaştırma türü ilişkisel belirleme modellerinde ise, en az iki değişken olup, bunlardan birine (sınanmak istenen bağımsız değişkene) göre aralarında bir farklılaşma olup olmadığı incelenir (Karasar, 2002).

2. Evren ve Örneklem

Konya İl merkezinde 2010 – 2011 eğitim öğretim yılında liseye devam eden öğrenciler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem grubu Konya merkez ilçelerinde liseye devam eden öğrencilerden tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 660 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmaya Karatay, Selçuklu ve Meram ilçelerindeki düz lise, Anadolu lisesi ve meslek liselerinde okuyan 660 öğrenci katılmıştır. Aşağıda araştırmaya katılan öğrencilerin okulları ve sayıları yer almaktadır.

Tablo 1: Araştırmanın örneklemini oluşturan öğrencilerin okulları ve okullara göre öğrenci sayıları

OKUL ADI	ÖĞRENCİ SAYISI
1.Karatay Mehmet Hanife Yapıcı Anadolu Lisesi	77 öğrenci
2. Karatay Endüstri Meslek Lisesi	35 öğrenci
3. Karatay İMKB Kız Meslek ve Kız Teknik Lisesi	40 öğrenci
4. Karatay Lisesi	75 öğrenci
5. Selçuklu Anadolu Lisesi	75 öğrenci
6. Selçuklu Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	33 öğrenci
7. Selçuklu Kız Meslek Lisesi	36 öğrenci
8. Selçuklu Cumhuriyet Lisesi	80 öğrenci
9. Meram Anadolu Lisesi	69 öğrenci
10. Meram Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi	37 öğrenci
11. Meram Atatürk Kız Teknik, Anadolu KML ve KML	38 öğrenci
12. Konya Lisesi	65 öğrenci

3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğrencilerin riskli davranışlarını belirlemek için Ergenlerde Risk Alma Ölçeği (ERAÖ), öğrencilerin mükemmeliyetçilik düzeylerini ölçmek için de Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği (ÇBMÖ) kullanılmıştır. Ayrıca, öğrencilerin

“cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü, annenin eğitim durumu, ailenin gelir seviyesi ve kardeş sayısı” bilgilerini öğrenmek için kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Aşağıda bu araçlara ilişkin genel bilgiler verilmiş ve birer örnek de sırasıyla Ek-1, Ek-2 ve Ek-3’de sunulmuştur.

3.1. Ergenlerde Risk Alma Ölçeği (ERAÖ)

Kıran (2002) tarafından, Gullone ve arkadaşlarının (2000) geliştirdiği ve 22 maddeden oluşan “The Adolescent Risk-Taking Questionnaire” (Ergenlerde Risk Alma Ölçeği) Türkçeye çevrilerek Ergenlerde Risk Alma Ölçeği’nin geliştirme çalışmalarına başlanmıştır. Ölçek, İngilizce ve Türkçeyi bilen 2 kişi, ayrıca Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanında uzman on bir öğretim elemanınca incelenmiş, uzman görüşü doğrultusunda dört madde çıkarılmıştır. Böylece 18 madde kalmıştır. Ardından, lise ikinci sınıfa devam eden 73 öğrenciden riskli olan dört davranışı belirtmeleri istenmiş, gelen cevaplardan birbirine benzeyenler ve yakın olanlar birleştirilerek en az beş ergen tarafından belirtilen maddeler listelenmiştir. Bu maddelerle Gullone ve arkadaşlarının “Ergenlerde Risk Alma Ölçeği”nde benzer ve yakın olan maddeler listeden çıkarılmıştır. Böylece elde edilen 16 madde Gullone ve arkadaşlarının “Ergenlerde Risk Alma Ölçeği”ne eklenmiş ve 34 maddelik yeni bir liste oluşturulmuştur. Bu yeni liste 45 kişilik bir öğrenci grubuna uygulanarak öğrencilerden açık olmayan ve anlaşılmayan maddeleri belirtmeleri istenmiştir. Ancak açık olmayan ve anlaşılmayan madde olmadığı görüldüğü için madde sayısı ve ifadelerde yeni bir değişiklik yapılmamıştır (Kıran, 2002).

ERAÖ, ergenlerin risk aldıkları çeşitli davranışları gösteren 5’li likert tipi bir ölçektir. Ergenler, “ her zaman yaparım”, “sık sık yaparım”, “bazen yaparım”, “çok az yaparım” ve “hiç yapmam” seçeneklerinden birini işaretlerler. “her zaman yaparım” seçeneği 5 puan, “sık sık yaparım” seçeneği 4 puan, “bazen yaparım” seçeneği 3 puan, “çok az yaparım” seçeneği 2 puan, “hiç yapmam” seçeneği 1 puan olarak değerlendirilir. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 130, en düşük puan 26’dır. Ölçekten alınan puanların yükselişi, öğrencilerin risk alma davranışının fazla olduğunu göstermektedir (Kıran, 2002).

Güvenirlilik

ERAÖ' nün güvenirliliği iç tutarlık, madde toplam korelasyonları ve test-tekrartest yöntemleri ile incelenmiştir. Ölçeğin tümü için Cronbach Alpha iç tutarlık katsayısı .88, Toplumsal Konumla ilgili Risk Alma alt ölçeği için .84, Trafikle ilgili Risk Alma için .74, Madde Kullanımı ile ilgili Risk Alma alt ölçeği için .62 bulunmuştur (Kıran, 2002).

Deneklerin ölçeğin her bir maddesinden aldıkları puanlarla, tüm ölçekten aldıkları puanlar arasındaki madde-toplam korelasyon katsayıları hesaplanmış, en düşük korelasyon katsayısı .30, en yüksek korelasyon katsayısı .63, madde-toplam korelasyon katsayıları ortalamaları .51 bulunmuştur (Kıran, 2002). ERAÖ' nün kararlılık anlamındaki güvenirliliğini belirlemek için ERAÖ, lise 2. sınıfa devam eden 208 öğrencide oluşan gruba üç hafta ara ile iki kez uygulanmış ve sonuçta kararlılık katsayıları ölçeğin tümü için .85, Toplumsal Konumla ilgili Risk Alma alt ölçeği için .76, Trafikle ilgili Risk Alma için .67, Madde Kullanımı ile ilgili Risk Alma alt ölçeği için .64 olarak hesaplanmıştır (Kıran, 2002).

Geçerlik

Ölçeğin yapı geçerliğini saptamak için yapılan faktör analizi sonucunda faktör yükü .30'un altında olan 5 madde ölçekten çıkarılmış ve madde sayısı 29'a düşmüştür (Kıran, 2002).

Ölçeğin birbirinden ilişkisiz faktörlere ayrışması beklentisi ile Varimax dik döndürme tekniği uygulanmış, ölçekteki 3 maddenin ait oldukları 4. ve 5. faktörlerdeki yük değerleri ile diğer faktörlerdeki yük değerleri arasındaki fark .10'dan az bulunmuştur. Ayrıca bu maddelerin madde toplam korelasyonları da .30'un altında bulunmuştur. Böylece bu 3 madde de ölçekten çıkarılarak ölçek 26 madde kalmıştır. Ardından işlemler tekrar edilmiş, maddelerin 15'inin 1. faktörde, 6'sının 2. faktörde, 5'inin de 3. faktörde toplandığı görülmüştür. Bu işlemlerin ardından ölçek son hali olan 26 maddeye ulaşmıştır (Kıran, 2002).

5, 7, 8, 11, 12, 13, 15, 16, 17, 21, 22, 23, 24, 25, 26 numaralı maddeler birinci faktör olan “Toplumsal Konumla _ ilgili Risk Alma”, 2, 3, 6, 18, 19, 20 numaralı maddeler ikinci faktör olan “Trafikle _ ilgili Risk Alma”, 1, 4, 9, 10, 14 numaralı maddeler üçüncü faktör olan “Madde Kullanımı ile ilgili Risk Alma” üzerinde toplanmıştır (Kıran, 2002).

Ayrıca Bayar (1999) tarafından geliştirilen “Risk Alma Ölçeği” kullanılarak “benzer ölçekler geçerliği” yöntemi uygulanmış ve ERAÖ ile Risk Alma Ölçeği’nin toplam puanları arasındaki korelasyon .87 olarak bulunmuştur (Kıran, 2002).

3.2. Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği

Frost, Marten, Labart ve Rosenblate (1990) tarafından öğrencilerin mükemmeliyetçilik eğilimlerini belirlemek amacıyla geliştirilmiş olan ölçeğin Türkçe uyarlama çalışmaları Taşdemir (2004) tarafından yapılmıştır. Frost ve diğerlerine (1990) göre mükemmeliyetçilik altı alt özellikten oluşan çok boyutlu bir yapıdır. Frost ve diğerleri (1990) tarafından geliştirilen FMPS (Frost Multidimensional Perfectionism Scale) “hatalara aşırı ilgi” (9 soru), “kişisel standartlar” (6 soru), “ailesel beklentiler” (25 soru), “ailesel eleştiri” (6 soru), “davranışlardan şüphe” (5 soru) ve ”düzen”(6 soru) alt ölçeklerinin puanları kadar toplam mükemmeliyetçilik puanlarından oluşan 35 maddelik, 5’li likert tipi ölçektir. Ölçek, 1-5 arası derecelendirme ile (1) Kesinlikle katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum, (5) Kesinlikle katılıyorum cevaplarına karşılık gelecek şekilde düzenlenmiştir. Türkçe uyarlama çalışmasında 35 madde 6 faktör altında toplanmıştır. Faktörlerden alınabilecek en yüksek puanlar ise şöyledir: “Düzen” 30 puan, “hatalara aşırı ilgi” 45 puan, “davranışlardan şüphe” 25 puan, “aile beklentileri” 25 puan, “ailesel eleştiri” 30 puan, “kişisel standartlar” 30 puan olmak üzere toplam 175 puandır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Özby ve Taşdemir (2003) tarafından değişik Fen Liselerinde (Erzincan, Kayseri, Ordu, Samsun, Trabzon ve Zonguldak) okuyan 489 (162 kız, 327 erkek) öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ölçek örneklem grubuna uygulandıktan sonra geçerlik yöntemi olarak faktör analizine tabi tutulmuştur. Faktör analizi SPSS FACTOR (SPSS/WINDOWS) ile gerçekleştirilmiştir. Daha sonra örneklem uygunluğu (sampling adequacy) ve Sphericity testleri gerçekleştirilmiştir. KMO Örneklem Uygunluk katsayısı .84 olarak bulunmuştur. Barlett Sphericity ise 4961.42 ile .001 düzeyinde manidar bulunmuştur. Altı faktör için faktör yüklemeleri: "Düzen" (.63-.82). "Hatalara Aşırı ilgi" (.31-.70). "Davranışlardan Şüphe" (.40-.68) "Aile Beklentileri" (.55-.73). "Ailesel Eleştiri" (.41-.68). "Kişisel Standartlar" (.44-.62). Faktörlenebilirlik incelemesinden sonra, 35 maddelik mükemmeliyetçilik tutumlarına ilişkin ölçeğin, orjinal çözümlmesine benzer olarak 6 faktör çözümlemesi içerisinde açıklanabilirliği belirlenmiştir. Orijinal ölçekten farklı olarak 4. ve 34. maddeler farklı faktör yapıları içerisinde açıklanmıştır.

Testin güvenirligi maddeler arası iç tutarlılık yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve alfa değerinin genel ve alt testler için .63 ile .87 arasında değiştiği bulunmuştur. Testin genel güvenirlilik katsayısı .83 olarak hesaplanırken; Düzen için .87, Hatalara Aşırı ilgi için .77, Davranışlardan Şüphe için .61, Aile Beklentileri için .71., Ailesel Eleştiri için .65 ve Kişisel Standartlar için .63 olarak bulunmuştur. Testin yarıya bölme güvenirlilik katsayısı ise .80 olarak hesaplanmıştır. Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik ölçeği olarak adlandırılan testin bireyin mükemmeliyetçilik tutumlarını geçerli ve güvenilir olarak ölçebileceği konusunda psikometrik sonuçlar elde edilmiş ve tartışılmıştır.

4. Verilerin Toplanması

2010-2011 Eğitim Öğretim yılında Konya İli Merkez İlçeleri'nde liseye devam eden 675 öğrenciye veri toplama araçları uygulanmıştır. Öğrencilerin ölçekleri samimi olarak cevaplandırmalarını sağlayabilmek için, ölçekler doldurulmadan önce

deneklere araştırmanın amacı ve yanıtlarını gizli kalacağı, sonuçların bireysel olarak incelenmeyeceği, tüm grubun sonuçlarının toplu olarak değerlendirileceği ile ilgili bilgi verilmiştir. Uygulama sırasında öğrencilerin kimlik bilgileri alınmamıştır. Her iki ölçek öğrencilere bir arada verilmiştir.

Öğrencilerin kağıtları incelenmiş ve samimi cevap vermediği düşünülen, soruların bir kısmına eksik cevap verilen, ailenin ekonomik durumu bilgilerinin verilmediği görülen 15 kağıt çıkarılmış ve böylece 660 öğrencinin yanıtı değerlendirmeye alınmıştır.

5. Verilerin İstatistiksel Analizi ve Yorumlanması

Verilerin değerlendirilmesinde ve hesaplanmış değerlerin bulunmasında SPSS 16.0 istatistik paket program kullanılmıştır. Veriler ortalama, standart sapma, yüzde ve frekanslar verilerek özetlenmiştir. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediği One-Sample Kolmogorov-Smirnov testi ile test edilmiş ve verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Veriler normal dağılım gösterdiği için gruplar arasındaki farklılığın tespiti için bağımsız gruplarda t testi, ANOVA testi ve Tukey testi kullanılmıştır. Öğrencilerin mükemmeliyetçilik özellikleri ile risk alma özellikleri arasındaki ilişkinin anlamlılık düzeyi ise pearson korelasyon analizi ile test edilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin mükemmeliyetçilik özelliklerinin risk alma özellikleri üzerine etkisi lineer regresyon analizi ile test edilmiştir. Bu çalışmada hata düzeyi 0.05 olarak alınmıştır.

6. Araştırmaya katılan deneklerin bağımsız değişkenler açısından durum tespit tabloları.

Tablo 2: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin cinsiyetlere göre frekans ve yüzde (%) dağılımı

		F	%
Cinsiyet	Kadın	345	52.3
	Erkek	315	47.7
	Toplam	660	100.0

Tablo 3: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre frekans ve yüzde (%) dağılımı

		F	%
Sınıf	9.sınıf	165	25.0
	10.sınıf	165	25.0
	11.sınıf	165	25.0
	12.sınıf	165	25.0
	Toplam	660	100.0

Tablo 4: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin okul türlerine göre frekans ve yüzde (%) dağılımı

		F	%
Okul türü	Düz lise	220	33.3
	Meslek lisesi	219	33.2
	Anadolu Lisesi	221	33.5
	Toplam	660	100.0

Tablo 5: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin anne eğitim durumlarına göre frekans ve yüzde (%) dağılımı

	F	%	
Eğitim seviyeleri	İlköğretim	308	46.7
	Ortaöğretim	218	33.0
	Yükseköğretim	134	20.3
	Toplam	660	100.0

Tablo 6: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin aile gelir seviyelerine göre frekans ve yüzde (%) dağılımı

	F	%	
Gelir seviyeleri	Çok düşük	57	8.6
	Düşük	215	32.6
	Orta	232	35.2
	Yüksek	156	23.6
	Toplam	660	100.0

Tablo 7: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin kardeş sayılarına göre frekans ve yüzde (%) dağılımı

	F	%	
Kardeş sayıları	Kardeş yok	20	3.0
	1 kardeş	95	14.4
	2 kardeş	139	21.1
	3 kardeş	230	34.8
	4 kardeş ve üzeri	176	26.7
	Toplam	660	100.0

BÖLÜM 4

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın amaçlarına uygun alt problemlere ilişkin bulgular ele alınmıştır. Liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri ile risk alma davranışları arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada örneklemin özellikleri ile araştırmanın amaçlarına uygun alt problemlere ilişkin aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

1) “Cinsiyet değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin risk alma davranışları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemini inceleyelim.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarının cinsiyetlere göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 8: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği’nin alt boyutlarına ilişkin puanların cinsiyete göre t testi sonuçları

Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. sapma	T	P
Toplumsal konum	Kadın	345	29.51	9.576	0.130	0.897
	Erkek	315	29.41	10.349		
Trafik	Kadın	345	9.05	3.192	-0.704	0.481
	Erkek	315	9.24	3.483		
Madde kullanımı	Kadın	345	5.98	2.039	-2.115	0.035*
	Erkek	315	6.35	2.478		

*P<0,05

Tablo 8 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin, risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma ve trafik ile ilgili risk alma alt boyutları bakımından kadın ve erkek öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P>0,05$). Buna karşın lise öğrencilerinin madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunda kadın ve erkek öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($P<0,05$). Bu karşılaştırmalarda erkek öğrencilerin madde kullanımı ile ilgili risk alma davranışları

kadın öğrencilerin madde kullanımı ile ilgili risk alma davranışından yüksek bulunmuştur.

2) “Cinsiyet değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemini inceleyelim.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik düzeyleri alt boyutlarının cinsiyetlere göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 9: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği’nin alt boyutlarına ilişkin puanların cinsiyete göre t testi sonuçları

Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	Ortalama	Std. sapma	T	P
Düzen	Kadın	345	24.51	5.013	1.495	0.135
	Erkek	315	23.94	4.769		
Hatalara aşırı ilgi	Kadın	345	26.44	7.237	-0.242	0.809
	Erkek	315	26.57	6.616		
Davranışlardan şüphe	Kadın	345	15.16	4.210	-0.364	0.716
	Erkek	314	15.28	4.076		
Aile beklentileri	Kadın	345	17.24	4.067	0.099	0.921
	Erkek	315	17.21	4.071		
Ailesel eleştiri	Kadın	345	9.47	3.531	-1.637	0.102
	Erkek	315	9.91	3.377		
Kişisel standartlar	Kadın	345	20.63	3.879	-0.677	0.499
	Erkek	315	20.84	4.186		

Tablo 9 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen, hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphe, aile beklentileri, ailesel eleştiri ve kişisel standartlar bakımından kadın ve erkek öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P>0,05$).

3) “Sınıf düzeyi değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin risk alma davranışları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemini inceleyelim.

Tablo 10: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre risk alma davranışı alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları

	Alt Boyutlar	N	Ortalama	Standart sapma
9.sınıf	Toplumsal konum	165	29.582	9.031
	Trafik	165	9.000	3.082
	Madde kullanımı	165	5.976	1.837
10. sınıf	Toplumsal konum	165	28.097	8.794
	Trafik	165	8.678	2.634
	Madde kullanımı	165	5.9394	1.840
11. sınıf	Toplumsal konum	165	32.521	11.248
	Trafik	165	10.036	3.844
	Madde kullanımı	165	6.690	2.757
12. sınıf	Toplumsal konum	165	27.648	9.868
	Trafik	165	8.854	3.504
	Madde kullanımı	165	6.012	2.419

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan öğrencilerin risk alma davranışı alt boyutlarının sınıf düzeylerine göre ortalama ve standart sapmaları görülmektedir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarının sınıf düzeylerine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 11: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği’nin sınıf düzeyine göre ANOVA sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler toplamı	Df	Ortalama kare	F	P
Toplumsal konum	Sınıflar arası	2396.671	3	798.890	8.348	0.000*
Trafik	Sınıflar arası	184.345	3	61.448	5.650	0.001*
Madde kullanımı	Sınıflar arası	63.727	3	21.242	4.202	0.006*

*P<0,05

Tablo 11 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma bakımından 9.sınıf, 10.sınıf, 11.sınıf ve 12.sınıf öğrencileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir (P<0,05).

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarının sınıf düzeylerine göre çoklu karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 12: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği’nin sınıf düzeyine göre Tukey testi sonuçları

Alt Boyutlar	(I) sınıf	(J) sınıf	Ortalamalar farkı (I-J)	Std. hata	P
Toplumsal konum	9.sınıf	10.sınıf	1.48485	1.07705	0.513
		11.sınıf	-2.93939	1.07705	0.033*
		12.sınıf	1.93333	1.07705	0.277
	10.sınıf	9.sınıf	-1.48485	1.07705	0.513
		11.sınıf	-4.42424	1.07705	0.000*
		12.sınıf	0.44848	1.07705	0.976
	11.sınıf	9.sınıf	2.93939	1.07705	0.033*
		10.sınıf	4.42424	1.07705	0.000*
		12.sınıf	4.87273	1.07705	0.000*
Trafik	9.sınıf	10.sınıf	0.32121	0.36307	0.813
		11.sınıf	-1.03636	0.36307	0.023*
		12.sınıf	0.14545	0.36307	0.978
	10.sınıf	9.sınıf	-0.32121	0.36307	0.813
		11.sınıf	-1.35758	0.36307	0.001*
		12.sınıf	-0.17576	0.36307	0.963
	11.sınıf	9.sınıf	1.03636	0.36307	0.023*
		10.sınıf	1.35758	0.36307	0.001*
		12.sınıf	1.18182	0.36307	0.007*
Madde kullanımı	9.sınıf	10.sınıf	0.03636	0.24755	0.999
		11.sınıf	-0.71515	0.24755	0.021*
		12.sınıf	-0.03636	0.24755	0.999
	10.sınıf	9.sınıf	-0.03636	0.24755	0.999
		11.sınıf	-0.75152	0.24755	0.013*
		12.sınıf	-0.07273	0.24755	0.991
	11.sınıf	9.sınıf	0.71515	0.24755	0.021*
		10.sınıf	0.75152	0.24755	0.013*
		12.sınıf	0.67879	0.24755	0.032*

*P<0,05

Tablo 12 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk

alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma bakımından 11.sınıf öğrencilerinin puanları 9.sınıf, 10.sınıf ve 12. sınıf öğrencilerinin puanlarından anlamlı derecede yüksek olduğu tespit edilmiştir ($P<0,05$).

4) “Sınıf düzeyi değişkenine göre liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemini inceleyelim.

Tablo 13: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre mükemmeliyetçilik alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları

	Alt Boyutlar	N	Ortalama	Standart sapma
9. sınıf	Düzen	165	24.13	4.917
	Hatalara aşırı ilgi	165	26.73	7.093
	Davranışlardan şüphe	165	15.73	4.086
	Aile beklentileri	165	17.85	4.076
	Ailesel eleştiri	165	9.83	3.340
	Kişisel standartlar	165	20.78	4.062
10. sınıf	Düzen	165	25.18	4.667
	Hatalara aşırı ilgi	165	26.59	7.081
	Davranışlardan şüphe	165	14.93	4.052
	Aile beklentileri	165	16.96	4.187
	Ailesel eleştiri	165	9.75	3.783
	Kişisel standartlar	165	21.25	3.841
11. sınıf	Düzen	165	24.49	4.751
	Hatalara aşırı ilgi	165	26.39	6.771
	Davranışlardan şüphe	165	15.42	4.169
	Aile beklentileri	165	17.35	3.855
	Ailesel eleştiri	165	9.59	3.359
	Kişisel standartlar	165	20.50	4.001
12. sınıf	Düzen	165	23.13	5.085
	Hatalara aşırı ilgi	165	26.30	6.876
	Davranışlardan şüphe	164	14.77	4.233
	Aile beklentileri	165	16.73	4.086
	Ailesel eleştiri	165	9.55	3.372
	Kişisel standartlar	165	20.40	4.177

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan öğrencilerin mükemmeliyetçilik alt boyutlarının sınıf düzeylerine göre ortalama ve standart sapmaları görülmektedir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarının sınıf düzeylerine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 14: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği’nin sınıf düzeyine göre ANOVA sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler toplamı	Df	Ortalama kare	F	P
Düzen	Sınıflar arası	360.683	3	120.228	5.095	0.002*
Hatalara aşırı ilgi	Sınıflar arası	18.448	3	6.149	0.127	0.944
Davranışlardan şüphe	Sınıflar arası	96.071	3	32.024	1.873	0.133
Aile beklentileri	Sınıflar arası	119.471	3	39.824	2.425	0.065
Ailesel eleştiri	Sınıflar arası	8.817	3	2.939	0.244	0.865
Kişisel standartlar	Sınıflar arası	72.764	3	24.255	1.499	0.214

*P<0,05

Tablo 14 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphe, aile beklentileri, ailesel eleştiri ve kişisel standartlar bakımından 9.sınıf, 10.sınıf, 11.sınıf ve 12. sınıf öğrencileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P>0,05$). Buna karşın lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen bakımından 9.sınıf, 10.sınıf, 11.sınıf ve 12. sınıf öğrencileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($P<0,05$).

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen alt boyutunun sınıf düzeylerine göre çoklu karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 15: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği'nin sınıf düzeyine göre Tukey testi sonuçları

Alt Boyutlar	(I) sınıf	(J) sınıf	Ortalamalar farkı (I-J)	Std. hata	P
Düzen	9.sınıf	10.sınıf	-1.048	0.535	0.204
		11.sınıf	-0.358	0.535	0.909
		12.sınıf	1.000	0.535	0.242
	10.sınıf	9.sınıf	1.048	0.535	0.204
		11.sınıf	0.691	0.535	0.568
		12.sınıf	2.048	0.535	0.001*
	11.sınıf	9.sınıf	0.358	0.535	0.909
		10.sınıf	-0.691	0.535	0.568
		12.sınıf	1.358	0.535	0.055
	12.sınıf	9.sınıf	-1.000	0.535	0.242
		10.sınıf	-2.048	0.535	0.001*
		11.sınıf	-1.358	0.535	0.055

*P<0,05

Tablo 15 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzenin 9.sınıf, 10.sınıf, 11.sınıf ve 12. sınıf öğrencileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir (P<0,05). Bu karşılaştırmalarda ise, 10.sınıfların düzen puanlarının 12.sınıfların düzen puanlarından istatistiksel olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (P<0,05). Diğer sınıflar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir (P>0,05).

5) “Okul türü değişkenine göre lise öğrencilerinin risk alma davranışları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemini inceleyelim.

Tablo 16: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin okullara türlerine göre risk alma davranışı alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları

	Alt Boyutlar	N	Ortalama	Standart sapma
Düz lise	Toplumsal konum	220	30.677	10.915
	Trafik	220	9.459	3.762
	Madde kullanımı	220	6.245	2.539
Meslek lisesi	Toplumsal konum	219	28.127	9.271
	Trafik	219	9.013	3.250
	Madde kullanımı	219	6.310	2.265
Anadolu Lisesi	Toplumsal konum	221	29.574	9.445
	Trafik	221	8.954	2.924
	Madde kullanımı	221	5.909	1.940

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan öğrencilerin risk alma davranışı alt boyutlarının okul türlerine göre ortalama ve standart sapmaları görülmektedir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarının okul türlerine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 17: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği’nin okul türlerine göre ANOVA sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler toplamı	Df	Ortalama kare	F	P
Toplumsal konum	Okullar arası	717.528	2	358.764	3.657	0.026*
Trafik	Okullar arası	33.474	2	16.737	1.509	0.222
Madde kullanımı	Okullar arası	20.415	2	10.208	1.996	0.137

*P<0,05

Tablo 17 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma bakımından Anadolu

Lisesi, düz lise ve meslek lisesi öğrencileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($P<0,05$). Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma bakımından Anadolu Lisesi, düz lise ve meslek lisesi öğrencileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($P>0,05$).

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunun okul türlerine göre çoklu karşılaştırılmasına ilişkin veriler tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 18: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği’nin okul türlerine göre Tukey testi sonuçları

Alt Boyutlar	(I) okul türü	(J) okul türü	Ortalamalar farkı (I-J)	Std. hata	P
Toplumsal konum	Düz lise	Meslek lisesi	2.54942	0.94550	0.020*
		Anadolu Lisesi	1.10261	0.94336	0.472
	Meslek lisesi	Düz lise	-2.54942	0.94550	0.020*
		Anadolu Lisesi	-1.44681	0.94444	0.277
	Anadolu Lisesi	Düz lise	-1.10261	0.94336	0.472
		Meslek lisesi	1.44681	0.94444	0.277

* $P<0,05$

Tablo 18 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma bakımından Anadolu Lisesi, düz lise ve meslek lisesi öğrencileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($P<0,05$). Bu karşılaştırmalarda düz lise öğrencilerinin toplumsal konumla ilgili risk alma puanları meslek lisesi öğrencilerinin toplumsal konumla ilgili risk alma puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($P<0,05$). Anadolu Lisesi ile düz lise ve meslek lisesi öğrencileri arasındaki farklılıklar ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($P>0,05$).

6) “Okul türü değişkenine göre lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemini inceleyelim.

Tablo 19: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin okul türlerine göre mükemmeliyetçilik alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları

	Alt Boyutlar	N	Ortalama	Standart sapma
Düz lise	Düzen	220	25.25	4.495
	Hatalara aşırı ilgi	220	27.60	6.730
	Davranışlardan şüphe	220	15.70	4.107
	Aile beklentileri	220	18.19	3.970
	Ailesel eleştiri	220	9.90	3.411
	Kişisel standartlar	220	21.38	3.753
Meslek lisesi	Düzen	219	24.00	5.000
	Hatalara aşırı ilgi	219	27.07	6.668
	Davranışlardan şüphe	218	15.63	3.977
	Aile beklentileri	219	16.68	3.878
	Ailesel eleştiri	219	10.35	3.309
	Kişisel standartlar	219	20.68	4.196
Anadolu Lisesi	Düzen	221	23.47	5.045
	Hatalara aşırı ilgi	221	24.85	7.140
	Davranışlardan şüphe	221	14.33	4.214
	Aile beklentileri	221	16.80	4.186
	Ailesel eleştiri	221	8.80	3.493
	Kişisel standartlar	221	20.14	4.041

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan öğrencilerin mükemmeliyetçilik alt boyutlarının okul türlerine göre ortalama ve standart sapmaları görülmektedir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarının okul türlerine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 20: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği'nin okul türlerine göre ANOVA sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler toplamı	df	Ortalama kare	F	P
Düzen	Okullar arası	367.862	2	183.931	7.810	0.000*
Hatalara aşırı ilgi	Okullar arası	938.149	2	469.074	9.997	0.000*
Davranışlardan şüphe	Okullar arası	263.621	2	131.811	7.837	0.000*
Aile beklentileri	Okullar arası	307.803	2	153.901	9.551	0.000*
Ailesel eleştiri	Okullar arası	280.201	2	140.100	12.079	0.000*
Kişisel standartlar	Okullar arası	170.862	2	85.431	5.338	0.005*

*P<0,05

Tablo 20 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen, hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphe, aile beklentileri, ailesel eleştiri ve kişisel standartlar bakımından düz lise, meslek lisesi ve Anadolu lisesi öğrencileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir (P<0,05).

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarının okul türlerine göre çoklu karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 20 ve Tablo 21'de verilmiştir.

Tablo 21: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği alt boyutlarından düzen, hatalara aşırı ilgi ve davranışlardan şüphe alt boyutlarının okul türlerine göre Tukey testi sonuçları

Alt Boyutlar	(I) okul türü	(J) okul türü	Ortalamalar farkı (I-J)	Std. Hata	P
Düzen	Düz lise	Meslek lisesi	1.250	0.463	0.020*
		Anadolu Lisesi	1.779	0.462	0.000*
	Meslek lisesi	Düz lise	-1.250	0.463	0.020*
		Anadolu Lisesi	0.529	0.463	0.487
Hatalara aşırı ilgi	Düz lise	Meslek lisesi	0.532	0.654	0.695
		Anadolu Lisesi	2.749	0.652	0.000*
	Meslek lisesi	Düz lise	-0.532	0.654	0.695
		Anadolu Lisesi	2.218	0.653	0.002*
Davranışlardan şüphe	Düz lise	Meslek lisesi	0.062	0.392	0.986
		Anadolu Lisesi	1.370	0.391	0.001*
	Meslek lisesi	Düz lise	-0.062	0.392	0.986
		Anadolu Lisesi	1.307	0.391	0.003*

*P<0,05

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzenin okul türlerine göre çoklu karşılaştırılmasında, düz liseye giden öğrencilerin düzen puanları meslek lisesi ve Anadolu lisesi öğrencilerinin düzen puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunurken ($P<0,05$), meslek lisesi öğrencilerinin düzen puanları ile Anadolu lisesi öğrencilerinin düzen puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P>0,05$). Hatalara aşırı ilgi ve davranışlardan şüphe bakımından ise, Anadolu lisesi öğrencilerinin puanları düz lise ve meslek lisesi öğrencilerinin puanlarından anlamlı derecede düşük bulunmuştur ($P>0,05$). Meslek lisesi öğrencileri ile düz lise öğrencileri arasında hatalara aşırı ilgi ve davranışlardan şüphelenme bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P>0,05$).

Tablo 22: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği alt boyutlarından aile beklentileri, ailesel eleştiri ve kişisel standartlar alt boyutlarının okul türlerine göre Tukey testi sonuçları

Alt Boyutlar	(I) okul türü	(J) okul türü	Ortalamalar farkı (I-J)	Std. hata	P
Aile beklentileri	Düz lise	Meslek lisesi	1.501	0.383	0.000*
		Anadolu Lisesi	1.390	0.382	0.001*
	Meslek lisesi	Düz lise	-1.501	0.383	0.000*
		Anadolu Lisesi	-0.111	0.383	0.954
Ailesel eleştiri	Düz lise	Meslek lisesi	-0.452	0.325	0.347
		Anadolu Lisesi	1.099	0.324	0.002*
	Meslek lisesi	Düz lise	0.452	0.325	0.347
		Anadolu Lisesi	1.551	0.325	0.000*
Kişisel standartlar	Düz lise	Meslek lisesi	0.701	0.382	0.158
		Anadolu Lisesi	1.242	0.381	0.003*
	Meslek lisesi	Düz lise	-0.701	0.382	0.158
		Anadolu Lisesi	0.540	0.381	0.333

*P<0,05

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından aile beklentilerinin okul türlerine göre çoklu karşılaştırılmasında, düz liseye giden öğrencilerin aile beklentileri puanları meslek lisesi ve Anadolu lisesi öğrencilerinin aile beklentileri puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunurken ($P<0,05$), meslek lisesi öğrencilerinin aile beklentileri puanları ile Anadolu lisesi öğrencilerinin aile beklentileri puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P>0,05$). Ailesel eleştiri bakımından ise, Anadolu lisesi öğrencilerinin puanları düz lise ve meslek lisesi öğrencilerinin puanlarından anlamlı derecede düşük bulunmuştur ($P>0,05$). Meslek lisesi öğrencileri ile düz lise öğrencileri arasında ailesel eleştiri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P>0,05$). Okul türleri kişisel standartlar bakımından karşılaştırıldığında, Anadolu lisesi öğrencilerinin puanları

düz lise öğrencilerinin puanlarından anlamlı derecede düşük bulunmuştur ($P>0,05$). Meslek lisesi öğrencileri ile Anadolu Lisesi ve düz lise öğrencileri arasında kişisel standartlar bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur ($P>0,05$).

7) “Anne eğitim durumu değişkenine göre lise öğrencilerinin risk alma davranışları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemini inceleyelim.

Tablo 23: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin anne eğitim durumlarına göre risk alma davranışı alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları

	Alt Boyutlar	N	Ortalama	Standart sapma
İlköğretim	Toplumsal konum	308	29.5877	10.82473
	Trafik	308	9.2273	3.67848
	Madde kullanımı	308	6.2792	2.54471
Orta öğretim	Toplumsal konum	218	29.3119	8.61859
	Trafik	218	8.9954	2.87127
	Madde kullanımı	218	6.0183	1.96270
Yüksek öğretim	Toplumsal konum	134	29.4179	9.91566
	Trafik	134	9.1866	3.20753
	Madde kullanımı	134	6.0896	2.02786

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan öğrencilerin risk alma davranışları alt boyutlarının anne eğitim seviyelerine göre ortalama ve standart sapmaları görülmektedir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarının anne eğitim durumlarına göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 23’de verilmiştir.

Tablo 24: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği'nin anne eğitim durumuna göre ANOVA sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler toplamı	df	Ortalama kare	F	P
Toplumsal konum	Eğitim seviyeleri arası	10.034	2	5.017	0.051	0.951
Trafik	Eğitim seviyeleri arası	7.190	2	3.595	0.323	0.724
Madde kullanımı	Eğitim seviyeleri arası	9.397	2	4.699	0.916	0.401

Tablo 24 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma bakımından anne eğitim durumu ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olan öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($P>0,05$).

8) “Anne eğitim durumu değişkenine göre lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemini inceleyelim.

Tablo 25: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin anne eğitim durumlarına göre mükemmeliyetçilik alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları

	Alt Boyutlar	N	Ortalama	Standart sapma
İlköğretim	Düzen	308	24.75	4.658
	Hatalara aşırı ilgi	308	27.38	6.833
	Davranışlardan şüphe	307	15.70	3.929
	Aile beklentileri	308	17.58	3.984
	Ailesel eleştiri	308	9.95	3.545
	Kişisel standartlar	308	21.09	3.801
Orta öğretim	Düzen	218	23.98	4.921
	Hatalara aşırı ilgi	218	25.82	7.006
	Davranışlardan şüphe	218	15.30	4.178
	Aile beklentileri	218	17.22	3.857
	Ailesel eleştiri	218	9.69	3.190
	Kişisel standartlar	218	20.46	4.069
Yükseköğretim	Düzen	134	23.48	5.311
	Hatalara aşırı ilgi	134	25.60	6.899
	Davranışlardan şüphe	134	13.96	4.336
	Aile beklentileri	134	16.41	4.478
	Ailesel eleştiri	134	9.02	3.630
	Kişisel standartlar	134	20.36	4.407

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan öğrencilerin mükemmeliyetçilik alt boyutlarının anne eğitim durumlarına göre ortalama ve standart sapmaları görülmektedir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarının anne eğitim durumlarına göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 25’de verilmiştir.

Tablo 26: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği'nin anne eğitim durumuna göre ANOVA sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler toplamı	Df	Ortalama kare	F	P
Düzen	Eğitim seviyeleri arası	172.034	2	86.017	3.607	0.028*
Hatalara aşırı ilgi	Eğitim seviyeleri arası	448.177	2	224.089	4.701	0.009*
Davranışlardan şüphe	Eğitim seviyeleri arası	284.943	2	142.472	8.487	0.000*
Aile beklentileri	Eğitim seviyeleri arası	127.273	2	63.636	3.883	0.021*
Ailesel eleştiri	Eğitim seviyeleri arası	81.174	2	40.587	3.410	0.034*
Kişisel standartlar	Eğitim seviyeleri arası	74.678	2	37.339	2.312	0.100

*P<0,05

Tablo 26 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen, hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphe, aile beklentileri ve ailesel eleştiri bakımından annesi ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim mezunu olanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir (P<0,05).

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen, hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphe, aile beklentileri ve ailesel eleştiri alt boyutlarının anne eğitim durumlarına göre çoklu karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 26'da verilmiştir.

Tablo 27: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği'nin anne eğitim durumuna göre Tukey testi sonuçları

Alt Boyutlar	(I) eğitim seviyesi	(J) eğitim seviyesi	Ortalamalar farkı (I-J)	Std. hata	P
Düzen	İlköğretim	Ortaöğretim	0.770	0.432	0.177
		Yükseköğretim	1.269*	0.505	0.033*
	Ortaöğretim	İlköğretim	-0.770	0.432	0.177
		Yükseköğretim	0.499	0.536	0.620
Hatalara aşırı ilgi	İlköğretim	Ortaöğretim	1.559*	0.611	0.029*
		Yükseköğretim	1.783*	0.714	0.034*
	Ortaöğretim	İlköğretim	-1.559*	0.611	0.029*
		Yükseköğretim	0.224	0.758	0.953
Davranışlardan şüphe	İlköğretim	Ortaöğretim	0.405	0.363	0.504
		Yükseköğretim	1.741*	0.424	0.000*
	Ortaöğretim	İlköğretim	-0.405	0.363	0.504
		Yükseköğretim	1.335*	0.450	0.009*
Aile beklentileri	İlköğretim	Ortaöğretim	0.358	0.358	0.578
		Yükseköğretim	1.167*	0.419	0.015*
	Ortaöğretim	İlköğretim	-0.358	0.358	0.578
		Yükseköğretim	0.810	0.444	0.163
Ailesel eleştiri	İlköğretim	Ortaöğretim	0.266	0.305	0.658
		Yükseköğretim	0.932*	0.357	0.025*
	Ortaöğretim	İlköğretim	-0.266	0.305	0.658
		Yükseköğretim	0.666	0.379	0.185

*P<0,05

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen, aile beklentileri ve ailesel eleştirinin anne eğitim durumları bakımından karşılaştırılmasında, anne eğitim durumu ilköğretim olan öğrencilerin düzen, aile beklentileri ve ailesel eleştiri puanları anne eğitim durumu yüksek öğretim olan öğrencilerin düzen, aile beklentileri ve ailesel eleştiri puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (P<0,05). Diğer anne eğitim durumlarının, düzen alt boyutu bakımından karşılaştırılmasında ise anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (P>0,05). Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilginin anne eğitim durumlarına göre çoklu karşılaştırılmasında, anne eğitim durumu ilköğretim

olan öğrencilerin hatalara aşırı ilgi puanları anne eğitim durumu orta öğretim ve yüksek öğretim olan öğrencilerin hatalara aşırı ilgi puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($P<0,05$). Anne eğitim durumu orta öğretim ile anne eğitim durumu yükseköğretim olan öğrencilerin hatalara aşırı ilgi puanlarının karşılaştırılmasında ise anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P>0,05$). Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphenin anne eğitim durumlarına göre çoklu karşılaştırılmasında, anne eğitim durumu yüksek öğretim olan öğrencilerin davranışlardan şüphelenme puanları anne eğitim durumu ilköğretim ve orta öğretim olan öğrencilerin davranışlardan şüphe puanlarından anlamlı derecede düşük bulunmuştur ($P<0,05$). Anne eğitim durumu orta öğretim ile anne eğitim durumu ortaöğretim olan öğrencilerin davranışlardan şüphe puanlarının karşılaştırılmasında ise anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P>0,05$).

9) “Aile gelir seviyesi değişkenine göre lise öğrencilerinin risk alma davranışları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemini inceleyelim.

Tablo 28: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin aile gelir seviyelerine göre risk alma davranışı alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları

	Alt Boyutlar	N	Ortalama	Standart sapma
0–500 TL	Toplumsal konum	57	26.4912	7.91951
	Trafik	57	8.4912	2.68010
	Madde kullanımı	57	6.2456	2.45881
501–1000 TL	Toplumsal konum	215	29.4047	10.45368
	Trafik	215	9.0744	3.71962
	Madde kullanımı	215	6.1953	2.69110
1001–1500 TL	Toplumsal konum	232	29.9310	9.82948
	Trafik	232	9.2672	3.09407
	Madde kullanımı	232	6.0517	1.94444
1501 ve üzeri TL	Toplumsal konum	156	29.9295	9.95870
	Trafik	156	9.2885	3.32344
	Madde kullanımı	156	6.2179	1.99125

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan öğrencilerin risk alma davranışı alt boyutlarının aile gelir seviyelerine göre ortalama ve standart sapmaları görülmektedir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarının aile gelir seviyelerine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 29: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği’nin aile gelir seviyelerine göre ANOVA sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler toplamı	df	Ortalama kare	F	P
Toplumsal konum	Gelir seviyeleri arası	588.891	3	196.297	1.994	0.114
Trafik	Gelir seviyeleri arası	32.107	3	10.702	0.964	0.409
Madde kullanımı	Gelir seviyeleri arası	3.911	3	1.304	0.253	0.859

Tablo 29 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma bakımından aile gelir seviyesi 0-500 TL, 501-1000 TL, 1001-1500 TL, 1500 ve üzeri olan öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($P>0,05$).

10) “Aile gelir seviyesi değişkenine göre lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemini inceleyelim.

Tablo 30: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin aile gelir seviyelerine göre mükemmeliyetçilik alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları

	Alt Boyutlar	N	Ortalama	Standart sapma
0–500 TL	Düzen	57	23.89	5.960
	Hatalara aşırı ilgi	57	25.96	7.780
	Davranışlardan şüphe	57	15.96	4.110
	Aile beklentileri	57	16.30	4.644
	Ailesel eleştiri	57	10.04	3.732
	Kişisel standartlar	57	20.00	4.071
501–1000 TL	Düzen	215	24.21	4.939
	Hatalara aşırı ilgi	215	27.73	6.553
	Davranışlardan şüphe	215	15.69	4.030
	Aile beklentileri	215	17.73	3.678
	Ailesel eleştiri	215	10.32	3.349
	Kişisel standartlar	215	20.80	4.028
1001–1500 TL	Düzen	232	24.81	4.498
	Hatalara aşırı ilgi	232	25.90	6.737
	Davranışlardan şüphe	231	15.05	3.972
	Aile beklentileri	232	17.14	4.018
	Ailesel eleştiri	232	9.42	3.268
	Kişisel standartlar	232	20.52	3.693
1501 ve üzeri TL	Düzen	156	23.54	4.951
	Hatalara aşırı ilgi	156	25.91	7.283
	Davranışlardan şüphe	156	14.53	4.461
	Aile beklentileri	156	16.99	4.362
	Ailesel eleştiri	156	9.04	3.662
	Kişisel standartlar	156	21.22	4.440

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan öğrencilerin mükemmeliyetçilik alt boyutlarının aile gelir seviyelerine göre ortalama ve standart sapmaları görülmektedir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarının aile gelir seviyelerine göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 30’da verilmiştir.

Tablo 31: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği’nin aile gelir seviyelerine göre ANOVA sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler toplamı	df	Ortalama kare	F	P
Düzen	Gelir seviyeleri arası	158.031	3	52.677	2.203	0.086
Hatalara aşırı ilgi	Gelir seviyeleri arası	480.450	3	160.150	3.358	0.019*
Davranışlardan şüphe	Gelir seviyeleri arası	161.459	3	53.820	3.166	0.024*
Aile beklentileri	Gelir seviyeleri arası	112.940	3	37.647	2.291	0.077
Ailesel eleştiri	Gelir seviyeleri arası	174.344	3	58.115	4.934	0.002*
Kişisel standartlar	Gelir seviyeleri arası	80.193	3	26.731	1.654	0.176

*P<0,05

Tablo 31 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphe ve ailesel eleştiri bakımından aile gelir seviyesi 0-500 TL, 501-1000 TL, 1001-1500 TL, 1500 ve üzeri olan öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir (P<0,05). Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen, aile beklentileri ve kişisel standartlar bakımından aile gelir seviyesi 0-500 TL, 501-1000 TL, 1001-1500 TL, 1500 ve üzeri olan öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir (P>0,05).

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphe ve ailesel eleştiri alt boyutlarının aile gelir seviyelerine göre çoklu karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 31’de verilmiştir.

Tablo 32: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphe ve ailesel eleştiri alt boyutlarının aile gelir seviyelerine göre Tukey testi sonuçları

Alt Boyutlar	(I) ekonomik durum	(J) ekonomik durum	Ortalamalar farkı (I-J)	Std. hata	P
Hatalara aşırı ilgi	0-500 TL	501-1000 TL	-1.765	1.029	0.316
		1001-1500 TL	0.068	1.021	1.000
		1501 ve üzeri TL	0.055	1.069	1.000
	501-1000 TL	0-500 TL	17.65	1.029	0.316
		1001-1500 TL	1.834	0.654	0.027*
		1501 ve üzeri TL	1.820	0.726	0.060
	1001-1500 TL	0-500 TL	-0.068	1.021	1.000
		501-1000 TL	-1.834	0.654	0.027*
		1501 ve üzeri TL	-0.014	0.715	1.000
Davranışlardan şüphe	0-500 TL	501-1000 TL	0.272	0.614	0.971
		1001-1500 TL	0.913	0.610	0.440
		1501 ve üzeri TL	1.439	0.638	0.110
	501-1000 TL	0-500 TL	-0.272	0.614	0.971
		1001-1500 TL	0.641	0.391	0.356
		1501 ve üzeri TL	1.167	0.434	0.037*
	1001-1500 TL	0-500 TL	-0.913	0.610	0.440
		501-1000 TL	-0.641	0.391	0.356
		1501 ve üzeri TL	0.526	0.427	0.607
Ailesel eleştirisi	0-500 TL	501-1000 TL	-0.286	0.511	0.944
		1001-1500 TL	0.617	0.507	0.617
		1501 ve üzeri TL	0.990	0.531	0.245
	501-1000 TL	0-500 TL	0.286	0.511	0.944
		1001-1500 TL	0.903	0.325	0.029*
		1501 ve üzeri TL	1.276	0.361	0.002*
	1001-1500 TL	0-500 TL	-0.617	0.507	0.617
		501-1000 TL	-0.903	0.325	0.029*
		1501 ve üzeri TL	0.373	0.355	0.720

*P<0,05

Tablo 32 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilginin aile gelir seviyesi bakımından karşılaştırılmasında, aile gelir seviyesi 501-1000 TL olan öğrencilerin hatalara aşırı ilgi puanları aile gelir seviyesi 1001-1500 TL olan öğrencilerin hatalara aşırı ilgi puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($P<0,05$). Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphenin aile gelir seviyesi bakımından karşılaştırılmasında ise aile gelir seviyesi 501-1000 TL, olan öğrencilerin puanları aile gelir seviyesi 1501 ve üzeri olan öğrencilerin puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($P<0,05$). Aile gelir seviyesinin ailesel eleştiri alt boyutu bakımından karşılaştırılmasında ise, aile gelir seviyesi 501-1000 TL olan öğrencilerin ailesel eleştiri puanları aile gelir seviyesi 1001-1500 ve 1501 ve üzeri TL olan öğrencilerin ailesel eleştiri puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($P<0,05$). Diğer aile gelir seviyeleri arasında hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphelenme ve ailesel eleştiri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($P>0,05$).

11) “Kardeş sayısı değişkenine göre lise öğrencilerinin risk alma davranışları anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemini inceleyelim.

Tablo 33: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin kardeş sayılarına göre risk alma davranışı alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları

	Alt Boyutlar	N	Ortalama	Standart sapma
Kardeş yok	Toplumsal konum	20	32.4000	10.83561
	Trafik	20	9.5000	3.72050
	Madde kullanımı	20	6.8000	3.56297
1 kardeş	Toplumsal konum	95	29.6421	10.71082
	Trafik	95	9.2105	3.47910
	Madde kullanımı	95	6.2000	2.57484
2 kardeş	Toplumsal konum	139	29.8489	9.33973
	Trafik	139	9.4892	3.47531
	Madde kullanımı	139	6.0288	1.99979
3 kardeş	Toplumsal konum	230	29.4087	9.88174
	Trafik	230	8.9739	3.26677
	Madde kullanımı	230	6.1957	2.28169
4 kardeş ve üzeri	Toplumsal konum	176	28.7955	9.99675
	Trafik	176	9.0114	3.18746
	Madde kullanımı	176	6.1023	2.08417

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan öğrencilerin risk alma davranışı alt boyutlarının kardeş sayısı değişkenine göre ortalama ve standart sapmaları görülmektedir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarının kardeş sayılarına göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler tablo 33’de verilmiştir.

Tablo 34: Ergenlerde Risk Alma Ölçeği'nin kardeş sayılarına göre ANOVA sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler toplamı	df	Ortalama kare	F	P
Toplumsal konum	Kardeş sayıları arası	275.375	4	68.844	0.695	0.596
Trafik	Kardeş sayıları arası	29.268	4	7.317	0.657	0.622
Madde kullanımı	Kardeş sayıları arası	11.597	4	2.899	0.564	0.689

Tablo 34 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma bakımından kardeşi olmayan, kardeş sayısı 1 olan, 2 olan, 3 olan, 4 ve üzeri olan öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($P < 0,05$).

12) “Kardeş sayısı değişkenine göre lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik düzeyleri anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?” alt problemini inceleyelim.

Tablo 35: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin kardeş sayılarına göre mükemmeliyetçilik alt boyutlarının ortalama ve standart sapmaları

	Alt Boyutlar	N	Ortalama	Standart sapma
Kardeş yok	Düzen	20	24.30	4.835
	Hatalara aşırı ilgi	20	26.50	5.978
	Davranışlardan şüphe	20	16.10	3.611
	Aile beklentileri	20	17.05	4.478
	Ailesel eleştiri	20	9.40	4.031
	Kişisel standartlar	20	20.05	3.953
1 kardeş	Düzen	95	24.66	4.476
	Hatalara aşırı ilgi	95	26.41	7.179
	Davranışlardan şüphe	95	14.77	3.948
	Aile beklentileri	95	17.09	3.928
	Ailesel eleştiri	95	9.40	3.827
	Kişisel standartlar	95	20.79	3.900
2 kardeş	Düzen	139	23.51	5.230
	Hatalara aşırı ilgi	139	26.76	7.506
	Davranışlardan şüphe	139	14.81	4.536
	Aile beklentileri	139	17.69	4.288
	Ailesel eleştiri	139	9.42	3.661
	Kişisel standartlar	139	20.84	3.988
3 kardeş	Düzen	230	24.58	4.438
	Hatalara aşırı ilgi	230	26.14	6.503
	Davranışlardan şüphe	229	15.38	3.734
	Aile beklentileri	230	17.01	3.862
	Ailesel eleştiri	230	9.66	3.148
	Kişisel standartlar	230	20.65	4.095
4 kardeş ve üzeri	Düzen	176	24.11	5.403
	Hatalara aşırı ilgi	176	26.82	7.060
	Davranışlardan şüphe	176	15.47	4.467
	Aile beklentileri	176	17.22	4.186
	Ailesel eleştiri	176	10.09	3.421
	Kişisel standartlar	76	20.80	4.078

Yukarıdaki tabloda araştırmaya katılan öğrencilerin mükemmeliyetçilik alt boyutlarının kardeş sayısı değişkenine göre ortalama ve standart sapmaları görülmektedir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarının kardeş sayılarına göre karşılaştırılmasına ilişkin veriler Tablo 35’de verilmiştir.

Tablo 36: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği’nin kardeş sayılarına göre ANOVA sonuçları

Alt Boyutlar		Kareler toplamı	df	Ortalama kare	F	P
Düzen	Kardeş sayıları arası	120.786	4	30.196	1.258	0.285
Hatalara aşırı ilgi	Kardeş sayıları arası	58.751	4	14.688	0.303	0.876
Davranışlardan şüphe	Kardeş sayıları arası	74.062	4	18.515	1.079	0.366
Aile beklentileri	Kardeş sayıları arası	43.123	4	10.781	0.651	0.626
Ailesel eleştiri	Kardeş sayıları arası	47.115	4	11.779	0.982	0.416
Kişisel standartlar	Kardeş sayıları arası	13.596	4	3.399	0.209	0.934

Tablo 36 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen, hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphelenme, aile beklentileri, ailesel eleştiri ve kişisel standartlar bakımından kardeşi olmayan, kardeş sayısı 1 olan, 2 olan, 3 olan, 4 ve üzeri olan öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($P < 0,05$).

13. Liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri alt boyutları, risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu anlamlı ölçüde açıklamakta mıdır? alt problemini inceleyelim.

Mükemmeliyetçilik düzeyleri alt boyutlarının risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücünü ifade eden veriler Tablo 36, Tablo 37, Tablo 38, Tablo 39, Tablo 40 ve Tablo 41’de verilmiştir.

Tablo 37: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P
Bağımlı Değişken= toplumsal konumla ilgili risk alma	Düzen R = 0.034	0.070 R ² = 0.001	0.079 F = 0.784	0.034 P = 0.376	0.885 0.376

Tablo 37 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir (P>0,05). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen ile risk alma alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzendeki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk almanın % 7 oranında artmasına yol açmaktadır.

Tablo 38: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P
Bağımlı Değişken= toplumsal konumla ilgili risk alma	Hatalara aşırı ilgi R = 0.043	- 0.062 R ² = 0.002	0.056 F = 1.229	- 0.043 P = 0.268	- 1.108 0.268

Tablo 38 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir ($P>0,05$). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi ile risk alma alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgideki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk almanın % -6,2 oranında azalmasına yol açmaktadır.

Tablo 39: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphe alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P	
Bağımlı Değişken= toplumsal konumla ilgili risk alma	Davranışlardan şüphe R = 0.023	- 0.055 R ² = 0.001	0.094 F = 0.346	- 0.023 P = 0.556	- 0.588	0.556

Tablo 39 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir ($P>0,05$). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphe etme ile risk alma alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphe etmedeki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk almanın % -5,5 oranında azalmasına yol açmaktadır.

Tablo 40: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından aile beklentileri alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P	
Bağımlı Değişken= toplumsal konumla ilgili risk alma	Aile beklentileri R = 0.004	0.010 R ² = 0.000	0.095 F = 0.010	0.004 P = 0.919	0.101	0.919

Tablo 40 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir ($P>0,05$). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından aile beklentileri ile risk alma alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından aile beklentilerindeki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk almanın % 1 oranında artmasına yol açmaktadır.

Tablo 41: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştiri alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P
Bağımlı Değişken= toplumsal konumla ilgili risk alma	Ailesel eleştiri	-	-	-	-
		0.247	0.112	0.086	2.213
		$R = 0.086$	$R^2 = 0.007$	$F = 4.898$	$P = 0.027$

Tablo 41 incelendiğinde modelin anlamlı olduğu gözlemlenmektedir ($P<0,05$). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştiri ile risk alma alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştirideki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk almanın % -24,7 oranında azalmasına yol açmaktadır.

Tablo 42: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından kişisel standartlar alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P
Bağımlı Değişken= toplumsal konumla ilgili risk alma	Kişisel standartlar	-	-	-	-
		0.078	0.096	0.031	0.808
		$R = 0.031$	$R^2 = 0.001$	$F = 0.653$	$P = 0.419$

Tablo 42 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir ($P>0,05$). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından kişisel standartlar ile risk alma alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından kişisel standartlardaki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk almanın % -7,8 oranında azalmasına yol açmaktadır.

14. Liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri alt boyutları, risk alma davranışı alt boyutlarından trafik ile ilgili risk alma alt boyutunu anlamlı ölçüde açıklamakta mıdır? alt problemini inceleyelim.

Mükemmeliyetçilik düzeyleri alt boyutlarının risk alma davranışı alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücünü ifade eden veriler Tablo 42, Tablo 43, Tablo 44, Tablo 45, Tablo 46 ve Tablo 47’de verilmiştir.

Tablo 43: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P	
Bağımlı Değişken= Trafikle ilgili risk alma	Düzen	0.019	0.026	0.027	0.701	0.484
		$R = 0.027$	$R^2 = 0.001$	$F = 0.491$	$P = 0.484$	

Tablo 43 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir ($P>0,05$). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen ile risk alma alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzendeki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından trafikle ilgili risk almanın % 1,9 oranında artmasına yol açmaktadır.

Tablo 44: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P
Bağımlı Değişken= Trafikle ilgili risk alma	Hatalara aşırı ilgi 0.011	- 0.019	- 0.023	- 0.595	0.552
	R = 0.023	R ² = 0.001	F = 0.353	P = 0.552	

Tablo 44 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir ($P > 0,05$). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi ile risk alma alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgideki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından trafikle ilgili risk almanın % -1,1 oranında azalmasına yol açmaktadır.

Tablo 45: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphe alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P
Bağımlı Değişken= Trafikle ilgili risk alma	Davranışlardan şüphe 0.005	0.031	0.007	0.175	0.861
	R = 0.007	R ² = 0.000	F = 0.031	P = 0.861	

Tablo 45 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir ($P > 0,05$). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphe etme ile risk alma alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphe etmedeki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından trafikle ilgili risk almanın % 0,5 oranında artmasına yol açmaktadır.

Tablo 46: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından aile beklentileri alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P
Bağımlı Değişken= Trafikle ilgili risk alma	Aile beklentileri 0.015	0.032	0.018	0.454	0.650
	R = 0.018	R ² = 0.000	F = 0.206	P = 0.650	

Tablo 46 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir ($P > 0,05$). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından aile beklentileri ile risk alma alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından aile beklentilerindeki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından trafikle ilgili risk almanın % 1,5 oranında artmasına yol açmaktadır.

Tablo 47: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştiri alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P
Bağımlı Değişken= Trafikle ilgili risk alma	Ailesel eleştiri -	0.037	-	-	0.045
	R = 0.078	R ² = 0.006	F = 4.049	P = 0.045	

Tablo 47 incelendiğinde modelin anlamlı olduğu gözlemlenmektedir ($P < 0,05$). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştiri ile risk alma alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştirideki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından trafikle ilgili risk almanın % -7,5 oranında azalmasına yol açmaktadır.

Tablo 48: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından kişisel standartlar alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P
Bağımlı Değişken= Trafikle ilgili risk alma	Kişisel standartlar 0.026	- 0.032	- 0.031	- 0.801	0.424
	R = 0.031	R ² = 0.001	F = 0.641	P = 0.424	

Tablo 48 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir ($P > 0,05$). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından kişisel standartlar ile risk alma alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından kişisel standartlardaki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından trafikle ilgili risk almanın % -2,6 oranında azalmasına yol açmaktadır.

15. Liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri alt boyutları, risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu anlamlı ölçüde açıklamakta mıdır? alt problemini inceleyelim.

Mükemmeliyetçilik düzeyleri alt boyutlarının risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücünü ifade eden veriler Tablo 48, Tablo 49, Tablo 50, Tablo 51, Tablo 52 ve Tablo 53'de verilmiştir.

Tablo 49: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P
Bağımlı Değişken= Madde kullanımı ile ilgili risk alma	Düzen R = 0.015	0.007 R ² = 0.000	0.018 F = 0.154	0.015	0.393 P = 0.695

Tablo 49 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir ($P>0,05$). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen ile risk alma alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzendeki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk almanın % 0,7 oranında artmasına yol açmaktadır.

Tablo 50: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P
Bağımlı Değişken= Madde kullanımı ile ilgili risk alma	Hatalara aşırı ilgi R = 0.004	0.001 R ² = 0.000	0.013 F = 0.011	0.004	0.106 P = 0.916

Tablo 50 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir ($P>0,05$). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi ile risk alma alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgideki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk almanın % 0,1 oranında artmasına yol açmaktadır.

Tablo 51: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphe alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P	
Bağımlı Değişken= Madde kullanımı ile ilgili risk alma	Davranışlardan şüphe etme	0.011	0.021	0.019	0.493	0.622
	R = 0.019	R ² = 0.000	F = 0.243	P = 0.622		

Tablo 51 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir ($P>0,05$). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphe etme ile risk alma alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphe etmedeki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk almanın % 1,1 oranında artmasına yol açmaktadır.

Tablo 52: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından aile beklentileri alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P	
Bağımlı Değişken= Madde kullanımı ile ilgili risk alma	Aile beklentileri	0.003	0.022	0.005	0.124	0.902
	R = 0.005	R ² = 0.000	F = 0.015	P = 0.902		

Tablo 52 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir ($P>0,05$). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından aile

beklentileri ile risk alma alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından aile beklentilerindeki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk almanın % 0,3 oranında artmasına yol açmaktadır.

Tablo 53: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştiri alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P
Bağımlı Değişken= Madde kullanımı ile ilgili risk alma	Ailesel eleştiri	- 0.029	- 0.045	- 1.148	0.251
	R = 0.045 R ² = 0.002 F = 1.318 P = 0.251				

Tablo 53 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir (P>0,05). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştiri ile risk alma alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştirideki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk almanın % -2,9 oranında azalmasına yol açmaktadır.

Tablo 54: Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından kişisel standartlar alt boyutunun risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama gücü

Alt Boyutlar	B	Standart hata	Beta	T	P
Bağımlı Değişken= Madde kullanımı ile ilgili risk alma	Kişisel standartlar	- 0.003	- 0.005	- 0.119	0.906
	R = 0.005 R ² = 0.000 F = 0.014 P = 0.906				

Tablo 54 incelendiğinde modelin anlamlı olmadığı gözlemlenmektedir (P>0,05). Lise öğrencilerine ilişkin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından kişisel

standartlar ile risk alma alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Mükemmeliyetçilik alt boyutlarından kişisel standartlardaki 1 birimlik artış risk alma alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk almanın % -0,3 oranında azalmasına yol açmaktadır.

16) “Liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri ile risk alma davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” alt problemini inceleyelim.

Tablo 55: Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik düzeyleri ile risk alma davranışları arasındaki ilişki

Alt Boyutlar		Risk alma			
		Toplumsal konum	Trafik	Madde kullanımı	
Mükemmeliyetçilik	Düzen	R	0.034	0.027	0.015
		P	0.376	0.484	0.695
		N	660	660	660
	Hatalara aşırı ilgi	R	-0.043	-0.023	0.004
		P	0.268	0.552	0.916
		N	660	660	660
	Davranışlardan şüphe	R	-0.023	0.007	0.019
		P	0.556	0.861	0.622
		N	659	659	659
	Aile beklentileri	R	0.004	0.018	0.005
		P	0.919	0.650	0.902
		N	660	660	660
	Ailesel eleştiri	R	-0.086	-0.078	-0.045
		P	0.027*	0.045*	0.251
		N	660	660	660
	Kişisel standartlar	R	-0.031	-0.031	-0.005
		P	0.419	0.424	0.906
		N	660	660	660

Tablo 55 incelendiğinde araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştiri ile risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma ve trafikle ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($P < 0,05$).

Buna karşın, lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştiri ile risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($P>0,05$). Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen ile risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($P>0,05$). Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi ile risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($P>0,05$). Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphelenme ile risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($P>0,05$). Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından aile beklentileri ile risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($P>0,05$). Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından kişisel standartlar ile risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($P>0,05$).

BÖLÜM 5

TARTIŞMA VE YORUM

1. Tartışma ve Yorum

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak araştırmanın konusu ile ilgili olan araştırmaların sonuçları ile karşılaştırmalara ve bazı tartışmalara yer verilmiştir.

Araştırmada risk alma davranışlarına ilişkin cinsiyet değişkenine göre yapılan karşılaştırmada risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma boyutunda yapılan karşılaştırmalarda liseye devam eden erkek öğrencilerin madde kullanımı ile ilgili risk alma puanları kadın öğrencilerin madde kullanımı ile ilgili risk alma puanlarından yüksek bulunmuştur.

Bu bulgular, toplumsal cinsiyet rollerinin belirginleşmesiyle ilgili olabilir. Toplum erkeklere göre kızlardan daha fazla cinsiyet kalıp yargılarına uygun biçimde davranmasını beklemekte, bu da kızların birtakım riskli davranışları göstermesini engellemektedir (Wichstrom, 1999). Kültür tarafından kısıtlanma erkeklerin kızlara göre daha fazla risk almasına neden olmaktadır (Arnett, 1992).

Marcus, antisosyal davranış ve cinsiyet ilişkisini incelediği çalışmasında 72 erkek ve 91 kızdan oluşan 163 kişi ile çalışmıştır. Bu araştırmada erkeklerin kızlardan daha fazla antisosyal davranış kız öğrencilerin ise daha çok okuldan kaçma, halka açık yerlerde alkol kullanma gibi davranışlar gösterdiği belirtilmektedir (Marcus, 1999; Akt: Yılmaz, 2000: 31).

Yılmaz (2000) ergen risk alma davranışları ile akran, aile ve okul yaşantısıyla ilgili özelliklerin ilişkisini incelemek amacıyla yaptığı araştırmada erkeklerin kızlardan daha fazla risk alma davranışı gösterdiğini belirtmiştir.

Ögel ve Ark (2006) yaptıkları araştırmaya göre erkeklerde polisle başı belaya giren ve hırsızlık yapan arkadaşı olma riski kızlara göre yaklaşık 2,5 kat, bilerek

başkasının malına zarar veren arkadaşı bulunma riski ise 2 kat fazladır. Fakat madde kullanan kızların anti-sosyal arkadaşları bulunması riski erkeklere oranla daha yüksektir. Örneğin, madde kullandığını belirten kızlarda hırsızlık yapan arkadaşı olma riski 6,6 iken, bu risk madde kullanan erkek öğrencilerde 3,3'tür. Madde kullananların %50,2'sinin, madde kullanmayanlarınsa %15,2'sinin madde kullanan arkadaşı vardır.

Gülgez (2007) yaptığı araştırmada erkek öğrencilerin olumsuz risk alma davranışı puan ortalamaları (58.97) kız öğrencilerden (45.97) daha yüksektir.

Siyez ve Uzbaş (2009) yaptıkları araştırmada lise öğrencilerinin sigara, alkol ve esrar kullanımının, cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaştığını göstermişlerdir. Erkek öğrencilerin sigara, alkol ve esrar kullanma puanlarının kız öğrencilere göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. Araştırma bulguları benzer sonuçları göstermektedir.

Araştırmada mükemmeliyetçiliğe ilişkin cinsiyet değişkenine göre yapılan karşılaştırmada mükemmeliyetçilik alt boyutları açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Cinsiyet değişkenine göre mükemmeliyetçilik alt boyutları açısından anlamlı bir farklılık bulunamaması araştırmaya katılan öğrencilerin kendilerine ve ailelerine yönelik mükemmeliyetçilik algılarının benzer olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, ailelerin kız ve erkek çocuklarına yönelik belirledikleri standart ve beklentilerin benzer olması ile açıklanabilir. Daha önceki yıllarda erkeklere yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi ile aileler erkek çocuklarına yönelik daha fazla beklenti içine girerlerdi. Ancak çağımızda kadınların sosyal yaşamda, meslek alanlarında yer almaya başlaması ile aileler kız çocuğu ve erkek çocuğu ayrımı yapmadan aynı beklenti ve standartları belirlemektedirler. Ailelerin bu beklentileri çocuklarında kendilerine yönelik beklentilerini etkilemektedir.

Acar ve Tuncer (2006) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre; kaygı düzeyleri farklı üniversite hazırlık sınıfı öğrencilerinin kendine yönelik mükemmeliyetçilik düzeyleri cinsiyetlerine göre farklılık göstermemektedir. Araştırmanın bulguları, bu bulgularla benzerlik göstermektedir.

Oran (2008) tarafından yapılan araştırmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre kişisel standartlar, ailesel eleştiri ve davranışlardan şüphe alt boyutlarında; kız öğrencilerin ise erkek öğrencilere göre düzen alt boyutunda daha yüksek ortalamalara sahip oldukları görülmüştür.

Erözkan (2005) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre; hatalara aşırı ilgi ve kişisel standartlar alt boyutlarında erkeklerin ortalamalarının kızların ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmüştür.

Araştırmada risk alma davranışlarına ilişkin sınıf düzeyi değişkeni açısından yapılan karşılaştırmada risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutları bakımından 11. sınıf öğrencilerinin puanları 9. sınıf, 10. sınıf ve 12. sınıf öğrencilerinin puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur.

11. sınıf öğrencilerinin yaşça 9 ve 10. sınıflardan yaşça büyük oldukları için, büyüdüklerini gösterme çabası ile daha fazla riskli davranışlar gösterebileceklerdir. Bu durumun ergenliğin ve o yaşın gelişim özellikleri ile açıklanabilir. Ancak 12. sınıf öğrencileri son sınıf oldukları için daha fazla gelecek kaygısı taşıdıkları için daha az riskli davranışlara yönelme eğilimi gösterirler.

Pekel (2006), lise ve üniversite öğrencileri ile yaptığı araştırmada 9. sınıf öğrencilerinin üniversite 1, üniversite 2, üniversite 3 ve üniversite 4. sınıf öğrencilerine göre daha az oranda risk alma davranışı gösterdikleri görülmüştür.

Araştırmada mükemmeliyetçiliğe ilişkin sınıf düzeyleri değişkeni açısından yapılan karşılaştırmada mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen boyutu açısından

10. sınıf öğrencilerinin düzen puanları 12. sınıf öğrencilerinin düzen puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

“Düzen” boyutu temizlik ve düzen ile ilgili aşırı bir dürtü duyma durumudur ve bireyin yaşamında tertipliliğe ne kadar iyi eğilimi olduğunun yansıması olarak tanımlanmaktadır (Frost ve ark.,1997). 10. sınıfların düzen puanlarının anlamlı düzeyde yüksek olması 10. Sınıfa devam eden ergenlerin temiz ve düzenli olmaya daha fazla önem verdiklerini göstermektedir. Bu da başta aile yaşantıları olmak üzere akademik başarılarında da olumlu bir etki yapacağından istenen bir durumdur. 12. sınıfa devam eden öğrencilerin ise düzen puanları düşük bulunmuştur. Bu da son sınıfta öğrencilerin düzenli olmaya daha az önemsediklerini göstermektedir.

Karakaş (2008) araştırmasında ailesel eleştirilerden alınan puanlar açısından 10. sınıfların ortalamaları 9. Sınıfların ortalamaları ve 11. sınıfların ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur. Mükemmeliyetçik düzeyleri alt boyutundan olan kişisel standartlardan alınan puanlar açısından 9. sınıfların ortalamaları 10.sınıfların ortalamaları ve 11. sınıfların ortalamalarından daha yüksek bulunmuştur. Düzen, hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphe ve aile beklentileri alt boyutlarından alınan puanlar açısından sınıf düzeyleri arasında fark bulunmamıştır.

Oran (2008) tarafından yapılan çalışmada mükemmeliyetçiliğin düzen boyutu açısından sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Ancak davranışlardan şüphe, ailesel beklentiler ve ailesel eleştiri alt boyutları açısından sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Araştırmada risk alma davranışlarına ilişkin okul türleri değişkeni açısından yapılan karşılaştırmada risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma bakımından düz lise öğrencilerinin toplumsal konumla ilgili risk alma puanları meslek lisesi öğrencilerinin toplumsal konumla ilgili risk alma puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur.

Aras ve ark (2007) İzmir ilinde yaptıkları araştırma bulguları bu bulgularla örtüşmemektedir. Bu çalışmada meslek lisesi öğrencilerinin kural dışı davranış gösterme ortalamaları düz lise öğrencilerinin kural dışı davranış gösterme puan ortalamalarından yüksek bulunmuştur.

Araştırmada mükemmeliyetçiliğe ilişkin okul türleri değişkeni açısından yapılan karşılaştırmada mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzenin okul türlerine göre çoklu karşılaştırılmasında, düz liseye giden öğrencilerin düzen puanları meslek lisesi ve Anadolu lisesi öğrencilerinin düzen puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Hatalara aşırı ilgi ve davranışlardan şüphelenme bakımından ise, Anadolu lisesi öğrencilerinin puanları düz lise ve meslek lisesi öğrencilerinin puanlarından anlamlı derecede düşük bulunmuştur. Aile beklentilerinin okul türlerine göre çoklu karşılaştırılmasında, düz liseye giden öğrencilerin aile beklentileri puanları meslek lisesi ve Anadolu lisesi öğrencilerinin aile beklentileri puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Ailesel eleştiri bakımından ise, Anadolu lisesi öğrencilerinin puanları düz lise ve meslek lisesi öğrencilerinin puanlarından anlamlı derecede düşük bulunmuştur. Okul türleri kişisel standartlar bakımından karşılaştırıldığında, Anadolu lisesi öğrencilerinin puanları düz lise öğrencilerinin puanlarından anlamlı derecede düşük bulunmuştur.

Hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphelenme, ailesel eleştiri ve kişisel standartlar alt boyutlarında Anadolu lisesi öğrencilerinin puanlarının anlamlı düzeyde düşük bulunması bu öğrencilerin hatalar karşısında olumsuz bir tepki sergileyerek, hataları başarısızlıkla eşdeğer görmeyen, kendileri için çok yüksek standartlar belirlemeyen, eylemlerinden şüphe duymayan, ebeveynlerin aşırı eleştirel olduğunu düşünmeyen öğrenciler olduklarını göstermektedir.

Karakaş (2008) okul türlerine göre yaptığı karşılaştırmada ticaret lisesine devam eden öğrencilerin düzen ve davranışlardan şüphe konusunda daha duyarlı oldukları bulunmuştur. Endüstri meslek lisesi öğrencilerinde ise hatalara aşırı ilgi, aile beklentilerinin yüksekliği ve ailesel eleştirinin yoğunluğu boyutlarında diğer liselere göre yüksek oranlar bulunmuştur.

Benk (2006) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada okul türü değişkeni açısından mükemmeliyetçilik düzeylerine ilişkin olarak bulduğu sonuçlara baktığımızda kendi odaklı mükemmeliyetçilik toplam puanlarında en yüksek ortalama özel lise mezunlarına aitken, en düşük ortalama Anadolu lisesi mezunlarına aittir. Başkası odaklı mükemmeliyetçilikte en yüksek ortalama resmi lise mezunlarına ait olup en düşük ortama özel lise mezunlarına aittir. Sosyal odaklı mükemmeliyetçilikte de aynı şekilde en yüksek ortalama resmi lise mezunlarına aitken, en düşük ortama özel lise mezunlarına aittir.

Araştırmada risk alma davranışlarına ilişkin annenin eğitim durumu değişkeni açısından yapılan karşılaştırmada lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma boyutları bakımından annenin eğitim durumu ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olan öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Pekel'e (2006) göre anne eğitim düzeyi, ergenin risk alma davranışını olumlu yönde yordamaktadır. Yapılan daha önceki çalışmalarda ebeveyn eğitiminin, denetim olmadan geçirilen zaman ile olumlu olarak ilişkili olduğu bulunmuştur (Goldstein ve ark., 2005; Akt: Pekel, 2006). Buna göre anne eğitim düzeyi ile ergenin risk alma davranışı arasında olumlu ilişkinin bulunmasının temelinde eğitim düzeyi yüksek olan annelerin daha fazla oranda çalışıyor olmaları yer alabilir. Annesi çalışan ergenlerin, annesi çalışmayan ergenlere göre daha az denetim altında olmaları ve davranışlarının daha az oranda izlenmesi olasıdır.

Yılmaz (2000) yaptığı araştırmada anne ve baba eğitiminin risk alma davranışı üzerindeki etkisi araştırmanın betimlemeyi amaçladığı konulardan birisidir. Her iki ebeveynin eğitim durumunun risk alma davranışına etkisi tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir.

Lise ve üniversite mezunu annelerin çocuklarının risk alma davranışı puanlarının daha alt eğitim düzeyindekilere göre yüksek olduğu görülmüştür. Baba

eğitiminde ise üniversite mezunu babaların çocuklarının risk alma puanlarının, okuma-yazma bilmeyen grup (n=13) dışında kalan alt eğitim grupların çocuklarının puanlarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar anne-babanın eğitim seviyesinin yüksek olmasının ergenin risk alma davranışlarının artmasına yol açtığını göstermektedir.

Vickers düşük eğitim düzeyinde annelere sahip olan ergenlerin daha çok devamsızlık yaptığı ve başarısız olduğunu ve okulu bırakma riski taşıdıklarını belirtmiştir (Aktaran: Yılmaz, 2000: 34).

Araştırmada mükemmeliyetçiliğe ilişkin annenin eğitim durumu değişkeni açısından yapılan karşılaştırmada mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen, aile beklentileri ve ailesel eleştirinin anne eğitim durumları bakımından karşılaştırılmasında, anne eğitim durumu ilköğretim olan öğrencilerin düzen, aile beklentileri ve ailesel eleştiri puanları anne eğitim durumu yüksek öğretim olan öğrencilerin düzen, aile beklentileri ve ailesel eleştiri puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilginin anne eğitim durumlarına göre çoklu karşılaştırılmasında, anne eğitim durumu ilköğretim olan öğrencilerin hatalara aşırı ilgi puanları anne eğitim durumu orta öğretim ve yüksek öğretim olan öğrencilerin hatalara aşırı ilgi puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphenin anne eğitim durumlarına göre çoklu karşılaştırılmasında, anne eğitim durumu yüksek öğretim olan öğrencilerin davranışlardan şüphelenme puanları anne eğitim durumu ilköğretim ve orta öğretim olan öğrencilerin davranışlardan şüphelenme puanlarından anlamlı derecede düşük bulunmuştur.

Bu durum, eğitim seviyesi düşük ailelerin kendilerinin sahip olamadıkları başarılarla çocuklarının ulaşabilmeleri için çocuklarından çok fazla beklenti içinde olduklarını ve bu sebeple sürekli eleştiri içinde olup çocuklarının hatalarına odaklandıkları düşüncesi ile açıklanabilir.

Erözkan'ın (2005) üniversite öğrencileri ile yaptığı araştırmada annenin öğrenim düzeyleri arasında yapılan karşılaştırmada annesi üniversite ve lise mezunu olan bireylerin, -bu öğrenim düzeylerine sahip annelerin çocuklarına ilişkin davranış ve açıklama biçimlerinin daha olumlu, ancak daha fazla beklentili olabileceği varsayımından hareketle- annelerinin beklentilerini karşılayıp karşılayamadıklarına ilişkin, aile beklentileri ve ailesel eleştiri puanlarının yüksek olduğu düşünülebilir. Araştırma bulguları Erözkan'ın bulguları ile farklılık göstermektedir.

Oran (2008) davranışlardan şüphe açısından anne öğrenim düzeyleri arasında fark bulmuştur. Davranışlardan şüpheden alınan puanlar açısından annesi ilkökul mezunu olan bireylerin ortalamaları, annesi lise, ortaokul ve üniversite mezunu olan bireylerin ortalamalarından daha yüksek olup, fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu bulgular araştırmanın bulguları ile benzeşmektedir. Ailesel eleştiri açısından anne öğrenim düzeyleri arasında fark bulunmuştur. Ailesel eleştiriden alınan puanlar açısından annesi ortaokul mezunu olan bireylerin ortalamaları annesi ilkökul, lise ve üniversite mezunu olan bireylerin ortalamalarından daha yüksek olup, fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Kişisel Standartlar açısından anne öğrenim düzeyleri arasında fark bulunmuştur. Kişisel standartlardan alınan puanlar açısından annesi ilkökul ve lise mezunu olan bireylerin ortalamaları annesi üniversite ve ortaokul mezunu olan bireylerin ortalamalarından daha yüksek olup, fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Düzen açısından anne eğitim düzeyleri arasında fark bulunmuştur. Düzenen alınan puanlar açısından annesi lise mezunu olan bireylerin ortalamaları annesi ilkökul, üniversite ve ortaokul mezunu olan bireylerin ortalamalarından daha yüksek olup, fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Araştırmada risk alma davranışlarına ilişkin ailenin gelir seviyesi değişkeni açısından yapılan karşılaştırmada lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma boyutları bakımından aile gelir seviyesi 0-500 TL, 501-1000 TL, 1001-1500 TL, 1500 ve üzeri olan öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmada aile gelir seviyesine göre anlamlı bir farklılık bulunmamasının sebebi öğrencilerinin ailelerinin çoğunun 501-1000 TL, 1001-1500 TL arasında gelir alması, yani aile gelir durumlarının orta düzeyde yığılması olarak açıklanabilir.

Araştırmada aile gelir seviyesine göre anlamlı bir farklılık bulunmamasının diğer bir sebebi de gelir seviyesi arttıkça kişinin riskli ortamlarla karşılaşma olasılığının yüksek olması ve yine tam tersi gelir seviyesi düştükçe kişinin riskli ortamlarla karşılaşma olasılığının da yüksek olması ile açıklanabilir. Yani, maddi gücü yüksek ailelerin çocukları rahatlıkla riskli davranışlara yol açabilecek ortamlara girebilirler. (Örneğin, barlar, kumarhaneler..vb) Maddi gücü olmayan ailelerin çocukları da istemeselerde sokaklarda riskli davranışlara yol açabilecek ortamlara girebilirler. Ancak bu iki grubun gösterdikleri riskli davranışlar birbirinde farklılık gösterebilir ancak iki grupta risk alma davranışı gösterme konusunda benzer durumdadır. Ayrıca, günümüzde gelir seviyesi ne olursa olsun artık sigara, içki, uçucu maddelere ulaşmak veya kişiyi riskli davranışlara itebilecek ortamlara girmek zor değildir.

Yılmaz (2000), yaptığı araştırmada analizler sonucunda üst sosyo-ekonomik düzeyden gelen ergenlerin alt ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlere göre daha fazla risk alma davranışı sergilediği görülmüştür. Bu gruplar adam öldürme, gasp hırsızlık gibi ciddi suçlar işlemişlerdir. Oysa bu çalışmada ölçülen davranışlar okuldan kaçma, sigara içme, kaçak olarak konserse gitme, diskoya gitme gibi daha küçük ihlalleri içeren davranışlardır. Bu davranışlar alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenin fırsat eşitsizliğinden kaynaklanan öfkesini yansıttığı, ya da ekonomik kazanç beklentisiyle gerçekleştirdiği değil, eylemin kendisinin içerdiği macera duygusu, sıkıcı bir durumdan uzaklaşma ve keyif verici sonuçları içermesi nedeniyle de gerçekleştirilebilen davranışları içermektedir.

Güney'e (2007) göre ergenlerde risk almanın içsel kaynakları sosyo-ekonomik düzeye göre incelendiğinde orta sosyo-ekonomik düzeyde yer alan ergenler risk almanın içsel kaynaklarından en yüksek puanı alan gruptur.

Bir grup araştırmacı uyulşturucu ve alkol kullanımına ilişkin araştırmaları gözden geirmilşlerdir. Sosyo-ekonomik durum ve risk alma davranışı arasında pozitif bir ilişki olduğunu belirtmektedirler. Sosyo-ekonomik durum iyileştikçe risk alma davranışlarının gerçekleştirilmesi de artmaktadır (Yılmaz, 2000: 34).

Araştırmada mükemmeliyetçiliğe ilişkin ailenin gelir seviyesi değişkeni açısından yapılan karşılaştırmada mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilginin aile gelir seviyesi bakımından karşılaştırılmasında, aile gelir seviyesi 501-1000 TL olan öğrencilerin hatalara aşırı ilgi puanları aile gelir seviyesi 1001-1500 TL olan öğrencilerin hatalara aşırı ilgi puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Lise ğrencilerinin mükemmeliyetçilik özelliklerinden davranışlardan şphenin aile gelir seviyesi bakımından karşılaştırılmasında ise aile gelir seviyesi 501-1000 TL, olan öğrencilerin puanları aile gelir seviyesi 1501 ve üzeri olan öğrencilerin puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Aile gelir seviyesinin ailesel eleştiri bakımından karşılaştırılmasında ise, aile gelir seviyesi 501-1000 TL olan öğrencilerin ailesel eleştiri puanları aile gelir seviyesi 1001-1500 ve 1501 ve zeri TL olan öğrencilerin ailesel eleştiri puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Ekonomik anlamda sıkıntı yaşayan ailelerin alt sosyokültürel çevrede yetiştikleri için genel olarak bu durumdan kurtulmak için hatalara karşı daha dikkatli oldukları sonucu çıkarılabilir.

Karakaş'ın (2008) mükemmeliyetçilik düzeyleri alt boyutlarından hatalara aşırı ilgiden alınan puanlar açısından sosyo-ekonomik düzeyler arasında fark bulunmuştur. Hatalara aşırı ilgiden alınan puanlar açısından sosyoekonomik düzeyi düşük olanların ortalamaları, sosyo-ekonomik düzeyi orta ve sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan bireylerin ortalamalarından daha yüksek olup fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Davranışlardan şpheden alınan puanlar açısından sosyo-ekonomik düzeyler arasında fark bulunmuştur. Davranışlardan şpheden alınan puanlar açısından sosyo-ekonomik düzeyi düşük olanların ortalamaları; sosyo-ekonomik düzeyi orta ve sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan bireylerin ortalamalarından daha yüksek olup fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ailesel eleştiriler alt boyutundan alınan puanlar açısından da sosyo-ekonomik

düzeyleyler arasında fark bulunmuştur. Ailesel eleştiriler alt boyutundan alınan puanlar açısından sosyo-ekonomik düzeyi düşük olanların ortalamaları, sosyoekonomik düzeyi orta ve sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan bireylerin ortalamalarından daha yüksek olup fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Mükemmeliyetçilik düzeyi alt boyutlarından düzen, aile beklentileri ve kişisel standartlardan alınan puanlar açısından sosyo-ekonomik düzeyler arasında fark bulunmamıştır.

Gelir seviyesi düşük ailelerin ailesel eleştiri, hatalara aşırı ilgi ve davranışlardan şüphe puanlarının yüksek olması bu ailelerin ‘çocuğum benim gibi olmasın, o daha iyi yerlerde olsun’ düşüncesiyle çocuklarına ekonomik anlamda daha iyi yerlerde olabilmeleri için yüksek standartlar belirledikleri bu standartların gerçekleşmesi konusunda eleştirel olmaları ile açıklanabilir. Ayrıca ekonomik anlamda sıkıntı yaşayan ailelerin alt sosyokültürel çevrede yetiştikleri için genel olarak bu durumdan kurtulmak için hatalara karşı daha dikkatli oldukları sonucu çıkarılabilir.

Araştırmada risk alma davranışlarına ilişkin kardeş sayısı değişkeni açısından yapılan karşılaştırmada lise öğrencilerinin risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma boyutları bakımından kardeşi olmayan, kardeş sayısı 1 olan, 2 olan, 3 olan, 4 ve üzeri olan öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Yılmaz (2000) yaptığı araştırmada kardeş sayısı 1–3 arası olan ergenler kardeş sayısı daha fazla olan ergenlerden daha fazla risk alma davranışı bildirmektedirler. Bu değişkenin anne ve baba eğitimi ile ilgili olduğu düşünülmüştür. Eğitim arttıkça çocuk sayısı azalmakta ve risk alma davranışı artmaktadır. Anne baba eğitimi bölümünde tartışıldığı gibi eğitim çocukta bağımsızlığın teşvik edilmesine yol açar. Anne-baba eğitiminin yüksek olması, sosyo-ekonomik durumun artmasına, annenin çalışmasına ve doğum kontrolü, yani az kardeş sayısına neden olan bir değişkendir. Bu değişkenler risk alma davranışı ile de benzer ilişkiler göstermiştir. Tüm bu değişkenler arttıkça risk alma davranışı da artmaktadır. Dolayısıyla kardeş sayısının

azlığı ile risk alma davranış arasında gözlenen ilişkinin anne-babanın eğitim durumundan kaynaklanmış olması mümkün görünmektedir.

Aras ve ark (2007) İzmir ilinde yaptıkları araştırma bulguları bu bulgularla benzeşmektedir. Bu çalışmada bağımsız değişken kardeş sayısı olarak değil ancak ailedeki çocuk sayısı olarak ele alınmıştır. Araştırmanın sonucunda bir/iki çocuklu ailelerle ikiden fazla çocuklu ailelerin kural dışı davranış puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Araştırmada mükemmeliyetçiliğe ilişkin kardeş sayısı değişkeni açısından yapılan karşılaştırmada mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen, hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphelenme, aile beklentileri, ailesel eleştiri ve kişisel standartlar bakımından kardeşi olmayan, kardeş sayısı 1 olan, 2 olan, 3 olan, 4 ve üzeri olan öğrenciler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Benk'e (2006) göre üniversite öğrencilerinde kendine odaklı başkalarına odaklı, sosyal odaklı, mükemmeliyetçilik ve mükemmeliyetçilik toplam puanları kardeş sayısına göre farklılaşmaktadır. Bu sonuçlara dayalı olarak üç ve üzeri sayıda kardeşe sahip olan üniversite öğrencilerine tek kardeşe sahip olanlara oranla mükemmeliyetçilik puanları daha yüksektir. Bunun sebebi kardeşler arasında yaşanabilecek rekabetin mükemmeliyetçi bireyler yaratması olarak düşünülebilir. Tek kardeşler başkalarıyla karşılaştırılmaya daha az maruz kaldıklarından, daha az mükemmeliyetçi oldukları söylenebilir. Bu her üç mükemmeliyetçilik alt boyutu için geçerlidir. Başkalarına odaklı mükemmeliyetçiliğin üç ve üzeri sayıda kardeşe sahip olanların tek kardeşe sahip olanlara oranla, daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Sosyal odaklı mükemmeliyetçilik alt boyutuna bakıldığında, üç ve üzeri sayıda kardeşe sahip olanların tek kardeşe sahip olanlara oranla, sosyal odaklı mükemmeliyetçilik puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Başkalarına odaklı mükemmeliyetçilik toplam puanlarına bakıldığında, üç ve üzeri sayıda kardeşe sahip olanların tek kardeşe sahip olanlara oranla, toplam mükemmeliyetçilik puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. (Benk, 2006)

Araştırma sonucunda araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştiri ile risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma ve trafikle ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Başka bir deyişle Başka bir deyişle; öğrencilerin algıladıkları ailesel eleştiri arttıkça toplumsal konumlama ile ilgili risk alma ve trafikle ilgili risk alma davranışları azalma göstermektedir. Ya da öğrencilerin algıladıkları ailesel eleştiri azaldıkça toplumsal konumlama ile ilgili risk alma ve trafikle ilgili risk alma davranışları artma göstermektedir.

Buna karşın, lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik özelliklerinden ailesel eleştiri ile risk alma özelliklerinden madde kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen ile risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından hatalara aşırı ilgi ile risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından davranışlardan şüphelenme ile risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından aile beklentileri ile risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından kişisel standartlar ile risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Uzbaş ve Siyez (2009) lise ğrencilerinin mükemmeliyetçilik özellikleri ile sigara, alkol ve esrar kullanma davranışları arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla İzmir İl Merkezindeki ortaöğretim kurumlarına devam eden 202 lise öğrencisine ve Ergen Mükemmeliyetçilik leği ve Problem Davranış İndeksi içerisinde yer alan Sigara, Alkol ve Madde kullanımı alt ölçekleri ile araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formunu uygulamıştır. Araştırma sonucunda, erkek öğrencilerin sigara, alkol ve esrar kullanımına ilişkin puan ortalamalarının kızlardan istatistiksel açıdan anlamlı olarak daha yüksek olduğunu; akademik başarısını düşük olarak algılayan öğrencilerin sigara ve alkol kullanımına yönelik puan ortalamalarının akademik başarısını orta ve yüksek olarak algılayan öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğunu görülmüştür. Mükemmeliyetçilik alt boyutları ile sigara, alkol ve esrar kullanma davranışları arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler olduğunu göstermiştir. Çoklu regresyon analizi sonuçları ise, kendine yönelik mükemmeliyetçiliğin sigara kullanma davranışının anlamlı yordayıcılarından biri olduğunu göstermiştir.

BÖLÜM 6

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Sonuç:

1. Araştırmada elde edilen veriler değerlendirildiğinde, cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular incelendiğinde; cinsiyet değişkenine göre risk alma alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma boyutunda liseye devam eden erkek öğrencilerin madde kullanım özelliği kadın öğrencilerin madde kullanım özelliğinden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Erkek öğrencilerin risk alma davranışlarının kız öğrencilerden yüksek olması beklenen bir sonuçtur. Toplum erkeklere göre kızlardan daha fazla cinsiyet kalıp yargılarına uygun biçimde davranmasını beklemekte, bu da kızların birtakım riskli davranışları göstermesini engellemektedir.

2. Araştırmada elde edilen veriler değerlendirildiğinde, cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular incelendiğinde; mükemmeliyetçilik alt boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

3. Sınıf düzeyi değişkenine ilişkin bulgular incelendiğinde; risk alma davranışının tüm alt boyutlarında 11. sınıf öğrencilerinin puanları 9. sınıf, 10. sınıf ve 12. sınıf öğrencilerinin puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur.

4. Sınıf düzeyi değişkenine ilişkin bulgular incelendiğinde; mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen boyutu açısından 10. sınıf öğrencilerinin düzen puanları 12. sınıf öğrencilerinin düzen puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

5. Okul türü değişkenine ilişkin bulgular incelendiğinde; risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumlama bakımından düz lise öğrencilerinin toplumsal konumlama puanları meslek lisesi öğrencilerinin toplumsal konumlama puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur.

6. Okul türü değişkenine ilişkin bulgular incelendiğinde; düz liseye giden öğrencilerin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen ve aile beklentileri puanları meslek lisesi ve Anadolu lisesi öğrencilerinin düzen puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, düz lisede okuyan öğrencilerin ailelerini yüksek

standartlara sahip ve bu standartlara aşırı önem veren kişiler olarak algıladıklarını göstermektedir. Hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphelenme ve ailesel eleştiri alt boyutlarında ise, Anadolu lisesi öğrencilerinin puanları düz lise ve meslek lisesi öğrencilerinin puanlarından anlamlı derecede düşük bulunmuştur. Okul türleri kişisel standartlar bakımından karşılaştırıldığında, Anadolu lisesi öğrencilerinin puanları düz lise öğrencilerinin puanlarından anlamlı derecede düşük bulunmuştur.

7. Annenin eğitim durumu değişkenine ilişkin bulgular incelendiğinde; risk alma davranışı açısından anne eğitim seviyesi değişkenine göre anlamlı bir fark bulunamamıştır.

8. Annenin eğitim durumu değişkenine ilişkin bulgular incelendiğinde; mükemmeliyetçilik alt boyutlarından düzen, aile beklentileri ve ailesel eleştirinin, anne eğitim seviyesi ilköğretim olan öğrencilerin düzen, aile beklentileri ve ailesel eleştiri puanları anne eğitim seviyesi yüksek öğretim olan öğrencilerin düzen, aile beklentileri ve ailesel eleştiri puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik özelliklerinden hatalara aşırı ilgi alt boyutunda anne eğitim seviyesi ilköğretim olan öğrencilerin hatalara aşırı ilgi puanları anne eğitim seviyesi orta öğretim ve yüksek öğretim olan öğrencilerin hatalara aşırı ilgi puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik özelliklerinden davranışlardan şüphelenmenin anne eğitim seviyesi yüksek öğretim olan öğrencilerin davranışlardan şüphelenme puanları aile eğitim seviyesi ilköğretim ve orta öğretim olan öğrencilerin davranışlardan şüphelenme puanlarından anlamlı derecede düşük bulunmuştur.

9. Ailenin gelir seviyesi değişkenine ilişkin bulgular incelendiğinde; risk alma davranışı açısından aile gelir seviyesi değişkenine göre anlamlı düzeyde bir fark bulunamamıştır.

10. Ailenin gelir seviyesi değişkenine ilişkin bulgular incelendiğinde; aile gelir seviyesi 501-1000 TL olan öğrencilerin hatalara aşırı ilgi puanları aile gelir seviyesi 1001-1500 TL olan öğrencilerin hatalara aşırı ilgi puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Aile gelir seviyesi 501-1000 TL, olan öğrencilerin davranışlardan şüphelenme puanları aile gelir seviyesi 1501 ve üzeri olan öğrencilerin

puanlarından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Aile gelir seviyesi 501-1000 TL olan öğrencilerin ailesel eleştiri puanları aile gelir seviyesi 1001-1500 ve 1501 ve üzeri TL olan öğrencilerin ailesel eleştiri puanlarından anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

11. Kardeş sayısı değişkenine ilişkin bulgular incelendiğinde; risk alma davranışı alt boyutları açısından anlamlı düzeyde farklılık bulunamamıştır.

12. Kardeş sayısı değişkenine ilişkin bulgular incelendiğinde; mükemmeliyetçilik alt boyutları açısından anlamlı düzeyde farklılık bulunamamıştır.

13. Liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri alt boyutlarından ailesel eleştiri alt boyutunun, risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma alt boyutunu anlamlı ölçüde açıkladığı; ancak diğer alt boyutlara ilişkin sonuçların anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır.

14. Liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri alt boyutlarından ailesel eleştiri alt boyutunun, risk alma davranışı alt boyutlarından trafikle ilgili risk alma alt boyutunu anlamlı ölçüde açıkladığı; ancak diğer alt boyutlara ilişkin sonuçların anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır.

15. Liseye devam eden ergenlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri alt boyutlarının risk alma davranışı alt boyutlarından madde kullanımı ile ilgili risk alma alt boyutunu açıklama ve yordama konusundaki sonuçlar anlamlı bulunmamıştır.

16. Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik alt boyutlarından ailesel eleştiri ile risk alma özelliklerinden toplumsal konumla ilgili risk alma ve trafikle ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Başka bir deyişle; öğrencilerin algıladıkları ailesel eleştiri arttıkça toplumsal konumla ilgili risk alma ve trafikle ilgili risk alma davranışları azalma göstermektedir. Ya da öğrencilerin algıladıkları ailesel eleştiri azaldıkça toplumsal konumla ilgili risk alma ve trafikle ilgili risk alma davranışları artma göstermektedir. Buna karşın, lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik özelliklerinden ailesel eleştiri ile risk alma özelliklerinden madde kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bunların yanında lise öğrencilerinin mükemmeliyetçilik özelliklerinden düzen, hatalara aşırı

ilgi, davranışlardan şüphe, aile beklentileri ve kişisel standartlar ile risk alma davranışı alt boyutlarından toplumsal konumla ilgili risk alma, trafikle ilgili risk alma ve madde kullanımı ile ilgili risk alma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

2. Öneriler:

Bu araştırma sınırlılıkları içinde yukarıda özetlenen sonuçlara göre su öneriler geliştirilebilir:

1. Bu araştırma liseye devam eden ergenler üzerinde yapılmıştır. Yeni yapılacak araştırmalarda yetişkinlerin risk alma ve mükemmeliyetçilik düzeylerinin belirlenmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.

2. Bu araştırmada liseye devam eden ergenlerin risk alma ve mükemmeliyetçilik düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Yeni yapılacak araştırmalarda öğrencilerin ailelerinin çocuklarının risk alma ve mükemmeliyetçilik düzeylerine yönelik algıları hakkında çalışmalar yapılabilir.

3. Bu araştırmada liseye devam eden ergenlerin risk alma ve mükemmeliyetçilik düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Yeni yapılacak araştırmalarda risk alma davranışını etkileyen uyumlu ve uyumsuz mükemmeliyetçilik özelliklerini belirlemeye yönelik çalışmalar yapılabilir.

4. Ergenlik dönemi olumsuz risk alma davranışının artış gösterdiği ve okullarda öğretmenlerin ve velilerin çözmekte zorlandıkları ciddi sıkıntılar doğurabilmektedir. Bu sebeple risk alma davranışı farklı bağımsız değişkenler açısından da incelenmelidir.

5. Belirgin olarak risk alma davranışı gösteren veya risk alma davranışı konusunda risk altında olan öğrencilere yönelik rehberlik faaliyetleri etkili hale getirilmelidir.

Ergenlik, bireyin fizyolojik, psikolojik, sosyal, bilişsel, duygusal, cinsel anlamda değişim ve gelişimler yaşadığı, bu gelişimler doğrultusunda kimliğini ve benlik kavramını oluşturduğu bir dönemdir. Kimlik oluşumu sırasında ergenler

gelişim dönemlerinin özelliği olan ben-merkezliliğin de etkisiyle çok daha kolay riskli davranışlarda bulunabilmektedirler. Risk alma davranışı ergenlik döneminde artış gösteren bir davranış olarak bilinmektedir. Risk alma davranışı ergenlik dönemindeki gençlerin gelişimsel özelliklerinin bir yansıması olarak ergenlerin yaşamında yaygın ve etkili olmaktadır. Mükemmeliyetçilik de bir kişilik özelliği olarak risk alma davranışının gösterilmesi ile olumlu veya olumsuz yönde etkilidir. Türkiye gibi genç nüfus oranı yüksek olan bir ülkede risk alma davranışlarının incelenmesi gerekmektedir. Risk alma davranışları ve mükemmeliyetçilik düzeyleri hakkında yeni araştırmalar yapılarak var olan bilgiler geliştirilmelidir. Riskli davranışlar sergileyen bireylere gerekli rehberlik hizmetleri sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Altun, F. ve Yazıcı, H. (2010). Öğrencilerin olumlu ve olumsuz mükemmeliyetçilik özellikleri ile akademik başarıları arasındaki ilişkiler. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*. (11.13.2010). Antalya.
2. Antony, M. M. ve Swinson, R. P. (2000). *Mükemmeliyetçilik Dost Sandığımız Düşman*. (Çev. Aslı Açıkgöz). İstanbul. Kuraldışı Yayıncılık.
3. Aras, Ş. , Günay, T. , Özan, S. , Orçın, E. (2007). İzmir ilinde lise öğrencilerinin riskli davranışları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8: 186-196.
4. Arnett JJ. (1992). Emerging adulthood. *American Psychologist*. 5(55), 469-80
5. Atasoy, S. (2000). *Ekolojik Kuram ve Ergenlik*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Semineri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
6. Bacanlı, H. (2001). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara. Nobel Yayın Dağıtım.
7. Bandura, A. (1980). The stormy decade: Fact or fiction, (Edt: Muuss, R. E.) *Adolescent Behaviour and Society*, 3rd Ed. New York, Random House.
8. Başer, S. C. (2007). *Batıkent İlköğretim Okulu Sekizinci Sınıf Öğrencilerinde Mükemmeliyetçiliğin Akademik Başarıya Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
9. Bayraktar, F. (2000). *Kültürel Antropoloji ve Ergenlik*. Yayınlanmamış Gelişim Psikolojisi Yüksek Lisans Semineri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

10. Benedict, R. (1980). Continuities and Discontinuities. (Editör: Muuss, R. E.) *Adolescent Behaviour And Society*. 3rd. Ed. New York. Random House.
11. Benk, A. (2006). *Üniversite Öğrencilerinde Mükemmeliyetçi Kişilik Özelliğinin Psikolojik Belirtilerle İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
12. Burns, D. D. (1980). The perfectionist's script for self-defeat, *Psychology Today*, 14, 34-52.
13. Byrnes J. P., Miller D. C. ve Schafer W. D. (1999). Gender differences in risk taking: A meta-analysis, *Psychological Bulletin*, 125, 367-383.
14. Corey, G. (2005). *Theory and Practice of Counseling and Psychotherapy*. Wadsworth: Thomson Brooks/Cole.
15. Curry, L.A. (2004). *Affect, Decision Making, and Adolescent Risk Behavior*. Degree of Doctor of Philosophy. Graduate School of the University of Florida, pp.129, Florida.
16. Çok, F. , Atalan, D. , Erten, C. , Güney, N. (2006). Ergenlikte Risk Almanın Televizyon Üzerinden İncelenmesi. *Türk HIV/AIDS Dergisi*, 9(1), 17-22.
17. Derman, O. (2008). Ergenlerde psikososyal gelişim. *Adolesan Sağlığı 2 Sempozyum Dizisi No: 63*, 19-21.
18. Dilmaç, B. , Aydoğan, D. , Koruklu, N. , Deniz, E. (2009). İlköğretim öğrencilerinin mükemmeliyetçilik özelliklerinin mantıkdışı inançlarla açıklanabilirliği. *İlköğretim Online*, 8(3): 720-728.
19. Dinç, Y. (2001). *Mükemmeliyetçiliğin Depresif Semptomlar ve Öfke Üzerindeki Yordayıcı Rolü: Olumsuz Yaşam Olaylarının Belirleyiciliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

20. Dworkin, J. 2005. Risk taking as developmentally appropriate experimentation for college students. *Journal of Adolescent Research*, 20(2), 219-241.
21. Elkind, D. (1967). Egocentrism in Adolescence. *Child Development*, 38, 1025-1034.
22. Elkind, D. (1967). Egocentrism in Adolescence. (Edt: Muuss, R. E.) *Adolescent Behaviour and Society*, 3rd Ed. New York, Random House.
23. Erözkan, A. (2005). Üniversite öğrencilerinin mükemmeliyetçilik ve depresyon düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*. Marmara Üniversitesi. İstanbul.
24. Erözkan, A. (2008). *Üniversite Öğrencilerinin Mükemmeliyetçilik Eğilimleri ve Depresyon Düzeyleri*. Muğla Üniversitesi. Muğla.
25. Eskin, M. (2000). Ergen ruh sağlığı sorunları ve intihar davranışıyla ilişkileri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*. 3, 228-234.
26. Flett, G. L., Hewitt, P. L., (2002). *Perfectionism and Maladjustment: An Overview of Theoretical, Definitional, and Treatment Issues*, Flett, G.L., Hewitt, P.L., Perfectionism: Theory, Research, and Treatment, Washington: American Psychological Association.
27. Flett, G. L., Sawatzky, D. L. & Hewitt, P. L. (1995). Dimensions of perfectionism and goal commitment: A further comparison of two perfectionism measures, *Journal of Psychopathology and Behavioural Assessments*. 17,111-124.
28. Frost, R. O., Trepanier, K. L., Brown, E. J., & Heimberg, R. G., (1997). Self-monitoring of mistakes among subjects high and low in perfectionistic concern over mistakes, *Cognitive Therapy and Research*, 21, 209-222.

29. Frost, R. O., Heimberg, R. G., Holt, C. , Mattia, J. I., & Neubauer, A. L. (1993). A comparison of two measures of perfectionism. *Personality and Individual Differences*, 14, 119-126.
30. Frost, R. O., Marten, P. A., Lahart, C., & Rosenblate, R. (1990). The dimensions of perfectionism. *Cognitive Therapy and Research*. 14, 449-468.
31. Furlong A, Cartmel F. (1997). *Young People And Social Change*. Individualization And Risk İn Late Modernity. USA, Open University Press.
32. Gander, M.J. , Gardiner, H.W. (2004). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (Çeviren: Bekir Onur). Ankara. İmge Kitabevi.
33. Garrison, R.C., Garrison, K. C. (1965). Psychology of adolescence. (Çeviren: Uğur Öner). *Prentice – Hall İnc.*, New Jersey, 3-13.
34. Gonzalez J, Field T., Yando R., Gonzalez K., Lasko D. ve Bendell D. (1994). Adolescent's perceptions of their risk-taking behavior, *Journal Of Adolescence*, 29, 701-709.
35. Gullone, E., Moore, S., Moss, S. ve Boyd, C. (2000). The adolescent risktaking questionnaire: Development and psychometric evaluation, *Journal Of Adolescent Research*, 15, (2), 231-250.
36. Gullone, E. ve Moore S. (2000). Adolescent risk-taking and the five-factor model of personality. *Journal Of Adolescent*. 23, 293-307.
37. Gül, E.S., Yılmaz, A., Berksun, O. (2009). Mükemmeliyetçiliğin depresyon, antidepresana yanıt ve intihar düşüncesi ile ilişkisi. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology*. 19, 48 – 54.
38. Güler, N., Güler, G., Ulusoy, H., Bekar, M. (2009). Lise öğrencileri arasında sigara, alkol kullanımı ve intihar düşüncesi sıklığı. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*. 31, 340-345.

39. Gülgez, Ö. (2007). *Lise Öğrencilerinin Olumsuz Risk Alma Davranışlarının Psikolojik Belirtiler, Yaş ve Cinsiyet Değişkenleri Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

40. Güney, N. (2007). *Ergenlikte Risk Almanın İçsel Kaynaklarının Benmerkezlilik, Akran Baskısı, Sosyo-Ekonomik Düzey ve Cinsiyet Açısından İncelenmesi*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

41. Habke, A. M., Flynn, C. A., (2002). *Interpersonal Aspects of Trait Perfectionism*. Flett, G.L., Hewitt, P.L., Perfectionism: Theory, Research, and Treatment. Washington: American Psychological Association.

42. Hewitt, P. L., & Flett, G. L. (1990). Perfectionism and depression: A multidimensional analysis. *Journal of Social Behavior and Personality* 5, 423-438.

43. Hewitt, P. L., & Flett, G. L. (1991b). Dimensions of perfectionism in unipolar depression. *Journal of Abnormal Psychology*, 100 (1), 98-101.

44. Hewitt, P. L., & Flett, G. L. (1993). Dimensions of perfectionism, daily stress, and depression: A test of specific vulnerability hypothesis. *Journal of Abnormal Psychology* 102, 58-65.

45. Hill, R. W., Zrull, M. C., & Turlington, S. (1997). Perfectionism and interpersonal problems. *Journal of Personality Assessment*. 69, 81-103.

46. <http://www.empatipdr.com/bilgi/mukemmeliyetcilik/icsayfa.html>).

47. <http://www.xenodochy.org/mail/index.html>

48. Irwin C., Millstein S.G. (1986). Biopsychosocial correlates of risk-taking behaviors during adolescence. *Journal of Adolescence Health Care*, 7, 82-96.

49. İnanç, B., Hanımoğlu, E. (2011). Seviye belirleme sınavına girecek olan ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinde sınav kaygısı, mükemmeliyetçilik ve ana baba tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 20 (1), 351-366.
50. Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). *İnsan ve İnsanlar*, (Gözden Geçirilmiş 9. Basım), İstanbul. Evrim Basım Yayın Dağıtım
51. Karahan, F., Sardoğan, M., Gençoğlu, C., Yılan, G. (2006). Lise öğrencilerinde trafik, madde kullanımı ve toplumsal konumla ilgili risk alma davranışı. *Eğitim ve Bilim*. 31(142), 72-79.
52. Karakaş, Y. (2008). *Lise Öğrencilerinin Mükemmeliyetçilik Düzeyleri İle Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Muğla.
53. Karasar, Niyazi. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: 9. Basım Nobel Yayınları.
54. Kazel, Y. (2001). *Erinlik Grubu Öğrencilerinin Risk Almaya Yönelik Davranışı ve Öğretmenlerinin Algılaması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kocaeli.
55. Keating, D. P. (2004). *Cognitive and Brain Development. Handbook of Adolescent Psychology* (2. Baskı). New York: Wiley.
56. Kıran, B. (2002). *Akran Baskısı Düzeyleri Farklı Olan Öğrencilerin Risk Alma, Sigara İçme Davranışı ve Okul Başarılarının İncelenmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
57. Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, 231-256.
58. Kutlesa, N. (2002). *A Group Intervention With University Students Who Experience Difficulties With Perfectionism*, Unpublished Doctorate Thesis, Calgary University, Calgary, Alberta.

59. Lavery, B., Siegel, A. W., Cousins, J. H. ve Rubovits D. S. (1993). Adolescent risk-taking: An analysis of problem behavior in children, *Journal Of Experimental Child Psychology*, 55, 277-294.
60. Levenson M. R. (1990). Risk-taking and personality, *Journal Of Personality and Social Psychology*, 58, (6), 1073-1080.
61. Lightfoot C. (1997). *The Culture Of Adolescent Risk-Taking*. New York, The Guildford Press.
62. Lindberg LD, Boggess S, Porter L, Williams S. (2000). *Teen Risk-Taking: A Statistical Portrait*. Urban Institute.
63. Moore, S. ve Gullone, E. (1996). Predicting adolescent risk behavior using a personalized cost-benefit analysis, *Journal Of Youth And Adolescence*, 25, 343-359.
64. Morris, C.G. (2002). *Psikolojiyi Anlamak (Psikolojiye Giriş)*. (Çeviren: H. Belgin Ayvayışik ve Melike Sayıl). İstanbul. Türk Psikologlar Derneği Yayınevi.
65. Oran, Ç. (2008). *Lise Öğrencilerinin Mükemmeliyetçilik Düzeyleri İle Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Muğla.
66. Ögel, K., Dönmez, E., Eke, C., Erol, B. ve Taner, S. (2007). Genel Bilgiler. (Edt: Kültegin Ögel) *Riskli Davranışlar Gösteren Çocuk ve Ergenler: Alanda Çalışanlar İçin Bilgiler*. İstanbul. Ajans Plaza Yayınları: 11-27.
67. Özbay, H., Göka, E., Aktaş, A., Öztürk, E., Şahin, N., Güngör, S., Aybaş, M., Hınçal, G. (1991). Ergenlerde sigara, alkol ve madde kullanımının benlik imajı, depresyon ve anksiyete ölçümleri ile ilişkileri. *Düşünen Adam*. 4(3), 53-58.
68. Özbay, Y. , Taşdemir, Ö. (2003). Çok boyutlu mükemmeliyetçilik ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*: Malatya.

69. Özgüngör, S. (2003). Mükemmeliyetçilik ve özerklik destekleyici davranışların akademik amaç tarzları ile ilişkisi. *Eğitim ve Bilim*, 28 (127).
70. Pekel, N., Sayıl, M., Kumru, A., Bayraktar, F., Öztürk, A., Kındap, Y. (2006). *Ergenlerin Risk Alma Davranışı İle Ebeveynleri ve Akranlarıyla Olan İlişkilerinin Niteliği Arasındaki İlişkiler*.
71. Peterson FL, Walker L, Whatt TJ, Rheinboldt K, White C, Hogkinson M. (2003). *Evidence-Based Sexuality Education*. American Public Health Association. Annual Conference San Francisco, California.
72. Petraitis, J., Flay, B. R., Miller, T. (1995). Reviewing theories of adolescent substance use: Organizing pieces in the puzzle. *Psychological Bulletin*, 117; 67-86.
73. Rıce, K.G., Asby,J.S. Slaney, R.B. (1998). Self Esteem as a Mediator Between Perfectionism And Depression. A.Structural Equaions Analysis, *Kournal of Counseling Psychology*, Vol.45,Nr.3 pp 304-314.
74. Rolison, M. and Scherman, A.(2003). College student risk-taking from three perspectives. *Adolescence*, 38 (152), 689–703.
75. Romer, D. (2003). *Reducing Adolescent Risk; Toward An Integrated Approach*. USA: Sage Publication.
76. Sapmaz, F. (2006). *Üniversite Öğrencilerinin Uyumlu ve Uyumsuz Mükemmeliyetçilik Özelliklerinin Psikolojik Belirti Düzeyleri Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Sakarya.
77. Siegle, D. & Schuler, A. (2000). Perfectionism differences in gifted middle students, *Roeper Review*, 23, 39-44.
78. Siyez, M., Uz-Baş, A. (2009). Lise öğrencilerinde sigara, alkol ve madde kullanımını yordayıcı bir değişken olarak mükemmeliyetçilik. *X. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*. (21-23 Ekim 2009).

79. Soenens, B., Vansteenkiste, M., Luyten, P., Duriez, B., & Goossens, L. (2005). Maladaptive Perfectionistic Self-Representations: The Mediation Link Between Psychological Control and Adjustment. *Personality and Individual Differences*, 38, 487-498.
80. Steinberg, L. ve Morris, A.S. (2001). Adolescent development. *Annu. Rev. Psychology*. 52, 83-110.
81. Taşdemir, M. Ö (2004). *Üstün Yetenekli Çocuklarda Mükemmeliyetçilik, Sınav Kaygısı, Benlik Saygısı, Kontrol Odağı, Öz Yeterlilik ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon, KTÜ.
82. Tuncer, B. , Voltan-Acar, N. (2006) Kaygı düzeyleri farklı üniversite hazırlık sınıfı öğrencilerinin mükemmeliyetçilik özelliklerinin incelenmesi. *Kriz Dergisi*.14(2),1-15.
83. Ulusoy, M. D., Demir, N. Ö. ve Görgün, B. A. (2003). Ebeveynin çocuk yetistirme biçimi ve ergen problemleri, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3, (3), 367-384.
84. Vıeth, A. , Trull ,T.J. (1999). Family patterns of perfectionism: An examination of college students and their parents. *Journal of Personality Assessment*, 72(1) 49-67
85. White, J. L., (1989). *The Troubled Adolescent*. Boston Allyn and Bacon.
86. Wichstrom, L.(1999). The emergence of gender differences in depressed mood during adolescence: The role of intensified gender role socialization. *Developmental Psychology*, 35, 232-45.
87. Yıldırım, F. (2007). *Üniversite Öğrencilerinin Yaşamdaki Riskleri Algılamaları Üzerinde Toplumsal Cinsiyet Etkisinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

88. Yıldız, H. (2007). *Sınav Kaygısı Ana-Baba Tutumları ve Mükemmeliyetçilik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

89. Yılmaz, T. (2000). *Ergenlerde Risk Alma Davranışlarının İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

90. Yorulmaz, O. (2002). *Responsibility and Perfectionism as Predictors of Obsessive-Compulsive Symptomatology: A Test of Cognitive Model*. Perspectives. Journal Of Adolescence, 38, (152), 689-705.

91. Zeytinoğlu, S. (1984). Piaget'in çocukta zihin gelişimi kuramı. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını*; Seminer 2/3, 153-164.

EKLER

Ek-1 Kişisel Bilgi Formu

GENEL AÇIKLAMA

Değerli öğrenci,

Ergenler ile ilgili olarak yapılan bilimsel amaçlı bir araştırma için yardımlarınıza ihtiyaç duyulmuştur. Sizden ilişkide verilen ölçekleri okumanız ve içtenlikle cevaplamanız istenmektedir. Araştırma tamamen bilimsel amaçlı olup toplanan veriler sadece bu amaçla kullanılacak ve gizli tutulacaktır. Bu nedenle adınızı veya soyadınızı yazmanıza gerek yoktur.

Katkılarınız için şimdiden teşekkür ediyorum.

Nadire SARISAMAN

BÖLÜM 1

1- Cinsiyetiniz

a- () Kadın b- () Erkek

2- Sınıfınız

a- () Lise 1 b- () Lise 2 c- () Lise 3 d- () Lise 4

3- Okul Türü

a- () Düz Lise b- () Meslek Lisesi c- () Anadolu Lisesi

4- Ailenizin Eğitim Durumu

a- () Okur-Yazar Değil b- () İlköğretim c- () Ortaöğretim d- ()

Yükseköğretim ve üzeri

5- Ailenizin Ekonomik Durumu

a- () 0 – 500 TL b- () 501 – 1000 TL c- () 1001 – 1500 TL d- () 1501

ve üzeri

6- Kardeş Sayısı

a- () Tek çocuk b- () 1 c- () 2 d- () 3 e- () 4 ve üzeri

Ek – 2 Ergenlerde Risk Alma Ölçeği

Yönerge:

Aşağıda bazı insanların yaptığı davranışların listesi verilmiştir. Aşağıdaki her bir davranışı ifade eden maddeyi dikkatli okuyunuz ve sizin bu davranışı yapma sıklığınızı en iyi ifade eden şikkı (X) işareti koyarak işaretleyiniz. Bu bir sınav değildir. Doğru veya yanlış cevap yoktur.

TEŞEKKÜRLER

	Hiç sık	Çok az yaparım	Bazen yaparım	Sık yaparım
1. Sigara içmek ()	()	()	()	()
2. İçkili araba kullanmak ()	()	()	()	()
3. Aşırı hız yapmak ()	()	()	()	()
4. İçki içmek ()	()	()	()	()
5. Geç saatlere kadar dışarda kalmak ()	()	()	()	()
6. Ehliyetsiz araba kullanmak ()	()	()	()	()
7. Tanıdık olmayan kişilerle konuşmak ()	()	()	()	()

8. Kopya çekmek () () () ()
()
9. Sarhoş olmak. () () () ()
()
10. Tiner, bali veya uhu gibi bağımlılık yapan maddeleri koklamak () () () ()
()
11. Cinsel yaşantı geçirmek () () () ()
()
12. Okuldan kaçmak. () () () ()
()
13. İnsanlara takılmak ve onları kızdırmak () () () ()
()
14. Uyuşturucu madde kullanmak () () () ()
()
15. Kesici ve delici aletler (Bıçak, kama v.b) taşımak () () () ()
()
16. Yaya geçidini kullanmamak () () () ()
()
17. Kumar, atari v.b oynamak () () () ()
()
18. Otostop yapmak () () () ()
()
19. Arabada emniyet kemeri takmamak () () () ()
()
20. Sarhoş sürücüyle yolculuk yapmak. () () () ()
()
21. Plansız ve gereksiz para harcamak () () () ()
()
22. Aileden habersiz gezmeye gitmek () () () ()
()

23. İnternette gizlice porno sitelere girmek. () () () ()
()
24. Okul kurallarına uymamak. () () () ()
()
25. Ailenin onaylamadığı kişilerle görüşmek. () () () ()
()
26. Argo veya küfürlü konuşmak. () () () ()

Ek- 3: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği

ÇOK BOYUTLU MÜKEMMELİYETÇİLİK ÖLÇEĞİ

Yönerge: Aşağıda kişilik özellik ve davranışlarına ilişkin bir dizi ifade bulunmaktadır. Her ifadeyi dikkatle okuduktan sonra o görüşe ne kadar katıldığınızı belirtiniz. Sizi en iyi yansıttığını düşündüğünüz rakamı yuvarlak içine alınız.

1. Kesinlikle katılmıyorum
2. Katılmıyorum
3. Kararsızım
4. Katılıyorum
5. Kesinlikle katılıyorum

1	Ebeveynlerim benim için çok yüksek standartlar belirler.	1	2	3	4	5
2	Düzen (plan) benim için önemlidir.	1	2	3	4	5
3	Çocukken, bir şeyi mükemmel olarak gerçekleştiremediğimde cezalandırıldım.	1	2	3	4	5
4	Kendim için en yüksek standartları belirlemezsem, muhtemelen ikinci sınıf bir insan olurum.	1	2	3	4	5
5	Ebeveynlerim hatalarımı asla anlamaya çalışmadılar.	1	2	3	4	5
6	Yaptığım her şeyde tam anlamıyla yeterli olmak benim için önemlidir.	1	2	3	4	5
7	Düzenli (temiz) bir insanım.	1	2	3	4	5
8	Düzenli (temiz) bir insan olmaya gayret ederim.	1	2	3	4	5
9	Okulda (işte) başarısız olursam, kişi olarak ta başarısızımdır.	1	2	3	4	5
10	Hata yaparsam sinirlenirim	1	2	3	4	5
11	Ebeveynlerim her şeyde en iyi olmamı istemişlerdir.	1	2	3	4	5
12	Kendime çoğu insandan daha çok standartlar koyarım.	1	2	3	4	5
13	Eğer biri okulda (işte) bir işi benden daha iyi yaparsa, kendimi bütün işlerde başarısız hissederim.	1	2	3	4	5
14	Kısmen başarısız olmam bütünüyle başarısız olmak kadar kötüdür.	1	2	3	4	5
15	Ailemde sadece mükemmel performans yeterince iyidir.	1	2	3	4	5
16	Bir amaca ulaşmada çabalarımı odaklaştırmada çok iyiyimdir.	1	2	3	4	5
17	Bir şeyi çok dikkatli bir şekilde yapmış olsan bile, çoğu zaman yeterince doğru olmadığı hissine kapılırım.	1	2	3	4	5
18	Yaptığım şeylerde en iyiden daha azını gerçekleştirdiğimde öfkelenirim	1	2	3	4	5
19	Çok yüksek hedeflerim vardır.	1	2	3	4	5
20	Ebeveynlerim benden mükemmellik beklemekte idiler.	1	2	3	4	5
21	Eğer hata yaparsam, muhtemelen insanlar beni daha az düşüneceklerdir.	1	2	3	4	5
22	Asla ebeveynlerimin beklentilerini karşıladığımı hissetmedim.	1	2	3	4	5
23	Diğer insanlar kadar iyi olamamam eksik biri olduğum anlamına gelir.	1	2	3	4	5
24	Diğer insanların kendilerine benden daha düşük standartlar belirlediğini düşünüyorum	1	2	3	4	5
25	Her zaman iyi olmazsam insanlar bana saygı duymazlar	1	2	3	4	5
26	Ebeveynlerim geleceğim konusunda daima benden daha çok beklentiye sahip olmuşlardır	1	2	3	4	5
27	Düzenli ve temiz bir kişi olamaya çalışırım.	1	2	3	4	5
28	Daima her gün yaptığım basit şeylere ilişkin şüphelerim vardır.	1	2	3	4	5
29	Düzenlilik (temizlik) benim için çok önemlidir.	1	2	3	4	5
30	Günlük işlerimde kendimden bir çok insanın gösterdiğinden daha yüksek bir performans beklerim.	1	2	3	4	5
31	Düzenli (temiz) bir insanım.	1	2	3	4	5
32	Yaptığım işleri tekrar tekrar yinelediğim için işimde geri kalma eğilimindeyim.	1	2	3	4	5
33	Bir şeyi doğru olarak yapmam uzun zamanımı alır.	1	2	3	4	5
34	Daha az hata yaparsam, daha çok insan beni sevecektir.	1	2	3	4	5
35	Hiçbir zaman ebeveynlerimin standartlarını karşılayabildiğimi düşünmedim.	1	2	3	4	5

T. C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Özgeçmiş

Adı Soyadı:	Nadire SARISAMAN DENİZ		İmza:	
Doğum Yeri	UŞAK			
Doğum Tarihi:	14.09.1986			
Medeni Durumu:	EVLİ			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Cumhuriyet İÖ		Giresun	1993-1998
Ortaöğretim	Milli Piyango Anadolu Lisesi		Afyon	1998-2000
Lise	Milli Piyango Anadolu Lisesi		Afyon	2000-2004
Lisans	Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü	Ankara	2004-2008
Yüksek Lisans	Selçuk Üni. Eğitim Blm. Ens.	Psikolojik Danışma ve Rehberlik	Konya	2008-2011
İş Deneyimi:	Karatay Rehberlik Araştırma Merkezi – Konya Nakipoğlu İlköğretim Okulu – Konya			
Tel:	0 506 718 16 96			
Adres:	Hamidiye Mah. İnce Minare Sk. Yüzbaşıgil Apt No:5-10 Selçuklu-KONYA			